

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

LÜTFİ PAŞA'NIN *TEVARİH-İ AL-İ OSMAN* ESERİNDEKİ MÜCEDDİDLİK
ALGISI VE YAVUZ SULTAN SELİM

Yüksek Lisans Tezi

BETÜL CANPOLAT GÜNGÖR

ŞUBAT 2021

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

LÜTFİ PAŞA’NIN *TEVARİH-İ AL-İ OSMAN* ESERİNDEKİ MÜCEDDİDLİK
ALGISI VE YAVUZ SULTAN SELİM

Yüksek Lisans Tezi

BETÜL CANPOLAT GÜNGÖR

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMET ZAHİT ATÇIL

ŞUBAT 2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Betül CANPOLAT GÜNGÖR

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Zahit ATÇIL

İMZA SAYFASI

Betül CANPOLAT GÜNGÖR tarafından hazırlanan “Lütfi Paşa’nın Tevarih-i Al-i Osman Eserindeki Mücedidlik Algısı ve Yavuz Sultan Selim” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Tarih Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Zahit ATÇIL
T.C. İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Selim KARAHASANOĞLU
T.C. İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Serhan AFACAN
T.C. Marmara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 11/02/ 2021

TEŞEKKÜR

İlk olarak tez çalışmam boyunca bana yardımcı olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Zahit Atçıl'a teşekkürlerimi sunarım. Bu süreç boyunca bana birçok farklı kaynak sunarak tez konusu bulmamda bana yol göstermesinin yanı sıra farklı bakış açıları kazanmamı da sağladı. Ayrıca sayın jüri üyelerim Prof. Dr. Selim Karahasanoğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Serhan Afacan'a da teşekkürlerimi sunarım. Bu zor süreci birlikte geçirdiğimiz ve bana her zaman destek olan arkadaşlarım Kübra Erdoğan ve Sufana Yıldızoğlu'na teşekkür ederim. Sevgili ailemin bana olan güveni ve destekleri olmasa bu tezi bitirmem mümkün olmazdı. Annem Hülya, babam Behsat, biricik kardeşlerim Beyza, Abdullah Emin ve sevgili dedem Ahmet Doğan'a teşekkür ederim. Son olarak tez süreci boyunca beni sürekli motive eden, her konuda bana destek sağlayan, beni cesaretlendiren ve sevgisini her zaman hissettiğim sevgili eşim Musab Abdullah'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

LÜTFİ PAŞA’NIN *TEVARİH-İ AL-İ OSMAN* ESERİNDEKİ MÜCEDDİDLİK ALGISI VE YAVUZ SULTAN SELİM

Canpolat Güngör, Betül

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi MUHAMMET ZAHİT ATÇIL

Şubat, 2021. 163 Sayfa

Bu tez XVI. yüzyıldaki önemli devlet adamlarından biri olan Lutfi Paşa’nın Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan 1553 yılına kadar olan olayları kapsayan *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserindeki Yavuz Sultan Selim imgesini ele almaktadır. Lutfi Paşa bu eserin girişinde her yüzyılın başında geldiğine inanılan müceddidlik düşüncesine yer vermiş ve Hz. Peygamber’den kendi dönemine kadar dokuz hükümdarı müceddid ilan etmiştir. Osmanlı Devleti’nden Osman Gazi, I. Mehmed ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere üç padişahı müceddid olarak ele almıştır. Bu tez, Lutfi Paşa’nın Yavuz Sultan Selim’i neden müceddid olarak ele aldığını mevcut literatür çerçevesinde açıklamaya çalışacaktır. Bu amaç doğrultusunda birincil kaynak kabul edilen Osmanlı kronik yazarlarının da nasıl bir Selim algısına sahip olduğu incelenerek, Lutfi Paşa ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lutfi Paşa, I.Selim, Osmanlı Tarihi, 16. Yüzyıl, Müceddidlik

ABSTRACT

LÜTFİ PASHA'S PERCEPTION OF MUJADDID (RENEWER) IN THE WORK OF THE *TEVARİH-İ AL-İ OSMAN* AND SELİM I

Canpolat Güngör, Betül

MA Thesis, Department of History

Advisor: Assistant Professor MUHAMMET ZAHİT ATÇIL

February, 2021. 163 Pages

This thesis deals with the image of Selim I in *Tevarih-i Al-i Osman* of Lütfi Pasha-one of the distinguished statesmen of the 16th century, which covers the events from the establishment of the Ottoman Empire to 1553. In the introduction, Lütfi Pasha discusses the idea of *mujaddid* (renewer), which is believed to have come to the fore at the beginning of every century and names nine rulers as *mujaddid* from the time of Prophet Muhammed to his own time. He includes in the list of *mujaddids* three Ottoman rulers: Osman Gazi, Mehmed I and Selim I. Within the framework of current literature, this thesis will try to explain why Lütfi Pasha considers Selim I as a *mujaddid*. To this end, the thesis examines the perspectives of Ottoman history writers on Selim and compares them with that of Lütfi Pasha.

Key Words: Lütfi Pasha, Selim I, Ottoman History, 16th Century, *Mujaddid* (renewer).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YENİ BİR HÜKÜMDARLIK ANLAYIŞI	11
1.1. Müceddidlik ve Sahib-kıranlık Anlayışı.....	11
1.1.1. Müceddidlik.....	12
1.1.2. Sahib-Kıranlık.....	19
1.2. Osmanlı Devleti'nde Müceddidlik ve Sahib-kıranlık	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	37
2. LÜTFİ PAŞA'NIN <i>TEVARİH-İ AL-İ OSMAN</i> ADLI ESERİNE GÖRE HER YÜZYILIN BAŞINDA GELEN MÜCEDDİD MESELESİNİ YORUMLAMASI.....	37
2.1. Lütfi Paşa'nın Belirlemiş Olduğu Dokuz Müceddid	40
2.1.1. Birinci Asrın Müceddidi: Hz. Muhammed	40
2.1.2. İkinci Asrın Müceddidi: Ömer b. Abdülaziz	41
2.1.3. Üçüncü Asrın Müceddidi: Mu'tasım	41
2.1.4. Dördüncü Asrın Müceddidi: Kadir-Billah	43
2.1.5. Beşinci Asrın Müceddidi: Muhammed Tapar.....	44
2.1.6. Altıncı Asrın Müceddidi: Gazan Han	45
2.1.7. Yedinci Asrın Müceddidi: Osman Gazi.....	45
2.1.8. Sekizinci Asrın Müceddidi: I. Mehmed.....	49
2.1.9. Dokuzuncu Asrın Müceddidi: I. Selim	49
2.2. Osman Gazi'nin Müceddidliği	51
2.2.1. Osman Gazi'nin Rüyası	53
2.2.2. Osman Gazi'nin Beyliği	54
2.2.3. Osman Gazi'nin Fetihleri.....	55
2.3. I. Mehmed'in Müceddidliği.....	58
2.3.1. I. Bayezid'in Eleştirilmesi	58
2.3.2. Fetret Devri.....	68
2.3.3. I. Mehmed'in Padişah Olması.....	71
2.3.4. I. Mehmed'in Fetihleri	72
2.3.5. Börklüce Mustafa Olayı.....	74
2.3.6. Şeyh Bedreddin İsyanı	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	78
3. LÜTFİ PAŞA’NIN TEVARİHİNDEKİ YAVUZ SULTAN SELİM İMGESİ	78
3.1. Selim’in Saltanat Mücadelesi ve Padişah Oluşu.....	87
3.1.1. Selim’in Şehzadelik Dönemi	87
3.1.2. Çorlu Muharebesi	89
3.1.3. Selim’in Padişahlığı.....	94
3.1.4. Padişahlıkta Yeniçerilerin Rolü	96
3.1.5. Selim’in İstanbul’a Gelişi ve Padişah Oluşu.....	97
3.2. Bayezid’in Ölümü	102
3.3. Selim’in Kardeşlerini Ortadan Kaldırması	107
3.4. Çaldıran Savaşı	112
3.5. Kemah Kalesi’nin Fethi.....	127
3.6. Dulkadır Beyliği’nin İlhakı.....	128
3.7. Mercidabık Savaşı	130
3.8. Ridaniye Savaşı.....	138
3.9. Selim’in Son Yılları ve Ölümü	145
SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA.....	149

GİRİŞ

“Tokuzuncu yüzyılda girü Osmanlulardan Sultan Selim gelüb din-i İslamı yenileyüb sünnet-i Rasülu’llah’ı ihya iylemiştir.” Lütfi Paşa Osman Bey ve I. Mehmed’i de müceddid olarak zikretmektedir. Fakat Selim’i diğerlerinden farklı olarak bu unvana asıl layık olan kişi olarak görmektedir. Bu tez de Lütfi Paşa’nın müceddidlik algısı ele alınarak Selim’i neden müceddid olarak gördüğü tartışılacaktır.

Osmanlı Devleti’nde her padişaha birçok unvan verilmiş olup bunların birçoğu da dini içerikli olmuştur. XVI. yüzyıl Avrasya’sında evrensel hükümdarlık rekabetiyle birlikte bu unvanlarda belirli değişimler meydana gelmiş, dönemin dini-siyasi düzenine yön veren hükümdarlar için bazı unvanların kullanımı ön plana çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Selim ile birlikte Avrasya’nın siyasi-kültürel alanına dahil olmuş, özellikle 1514-1517 arasındaki fetihlerle yeni bir evrensel hükümdarlık anlayışı benimsenmiştir. Bu yeni anlayış çerçevesinde hükümdarlar evrensel bir otoriteye sahip olduğunu kanıtlamak için mucizeler, kehanetler, ilahi destek ve kutsal kişileri kullanmışlar ve buna dahil olarak mesih, mehdi, müceddid, kutup, insan-ı kamil, sahib-kıran gibi unvanların kullanımına yer vermişlerdir. XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti’nde vezir-i azam olan Lütfi Paşa *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserinde bu unvanları kullananlardan biri olarak Osman Gazi, I. Mehmed ve I. Selim’i müceddid ilan etmiştir. Fakat eser dikkatlice incelendiğinde Lütfi Paşa’nın asıl olarak sahib-kıran olarak da adlandırdığı Selim’i müceddid olarak göstermek istediği anlaşılmaktadır.

Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman İsimli Eseri

Lütfi Paşa’nın asıl ismi *Asafname ve Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserlerinde Lütfi Paşa bin Abdü’l Müin olarak geçmektedir¹. Lütfi Paşa’nın doğum yeri ve doğum tarihi hakkında kendi eserlerinde veya dönemin diğer kaynaklarında herhangi bir bilgi

¹ Mübahat Kütükoğlu, *Lütfi Paşa Asafnamesi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991), 5, Kayhan Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 142.

bulunmamakla birlikte, 1508 yılında sarayda bir görevli olduğu bilindiğine göre en az yirmili yaşlarında olmalıdır. Bu durumda onun 1488 yılı civarında doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir.² Bursalı Mehmet Tahir her ne kadar Lütü Paşa'nın İşkodralı olduğunu söylese de³, birçok tarihçi Lütü Paşa'nın selefi Ayas Paşa gibi Arnavut kökenli olduğu konusunda hemfikirdir. Bu durum Lütü Paşa'nın dönemine en yakın tarihçi olan Ali'nin onu Arnavut olarak bildirmesinden kaynaklanmaktadır.⁴

Lütü Paşa II. Bayezid döneminde Avlonya taraflarından devşirme olarak alınarak saraya getirilmiş ve Enderun'da eğitim ve terbiye alarak yetiştirilmiştir.⁵ *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserinde, Sultan Bayezid döneminde Safevi serdarı olan Şeyh Haydar oğlu Şah İsmail'in bazı hususlar dolayısıyla Zülkadıroğlu Alaüddevle üzerine geldiği tarihten itibaren olayları anlayıp bildiğini belirtmektedir.⁶ *Asafname* isimli eserinde ilk olarak Sultan Bayezid Han döneminden beri Osmanlı payitahtında bulunduğu ve Harem-i Hass'da uzun bir süre boyunca tahsil gördüğünü söylemiştir. Daha sonrasında ise Yavuz Sultan Selim Han döneminde 50 akçe müteferrikalık ile saraydan çıkıp taşraya gittiğini ve öncelikle çaşnigirbaşılık görevini yaptığını, daha sonra ise kapucubaşılık ve miralemlik görevlerinde bulunduğunu belirtmiştir.⁷

Lütü Paşa, Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığı sırada Kastamonu sancakbeyi olup sonrasında Aydın sancakbeyliğine tayin edilmiştir. 1522 yılında gerçekleşen Rodos fethi sırasında ise Aydın sancakbeyi olarak Rodos'un ele geçirilmesinden sonra diğer birkaç

² Tayyip Gökbilgin, "Lütü Paşa", *İslam Ansiklopedisi VII* (1957): 96- 97.

³ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri c.3*, haz., İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975), 92.

⁴ Gökbilgin, "Lütü Paşa", 96. Ayrıca bkz. Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, haz., Bekir Sıtkı Baykal (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), 16, Ahmet Çoban, "Hadikatü'l- Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, 28, Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani* 3, haz., Nuri Akbayar (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 903.

⁵ Gökbilgin, "Lütü Paşa", 96- 97.

⁶ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 142.

⁷ Kütükoğlu, *Lütü Paşa Asafnamesi*, 2.

sancakbeyi ile birlikte kalenin onarımı için görevlendirilmiştir.⁸ Daha sonrasında Lutfi Paşa uzun bir süre boyunca Yanya sancakbeyliğinde bulunmuştur. Bu görev sırasında Viyana muhasarasına katılmış ve yararlı gördüğü bazı askerlerin terfi etmesi için Kanuni Sultan Süleyman'a ve veziriazam İbrahim Paşa'ya arzlar sunmuştur.⁹ Lutfi Paşa kendisinin bahsetmediği fakat diğer kaynakların işaret ettiği bazı sancaklarda da görev yaptıktan sonra 1534 yılında Karaman Beylerbeyliğine tayin olmuştur. Bu görev sırasında Irakeyn seferine katılmış, Karaman eyaleti kuvvetlerini sevk ve idare etmiş, Tebriz civarındaki olaylarda artçı kuvvet olarak görev almış ve bu sefer sırasında Van Gölü etrafındaki çarpışmada önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Tatvan sahillerinde Mimar Sinan'a gemiler inşa ettirmesi ve düşman hakkında bilgi toplaması önemlidir.¹⁰

Lutfi Paşa bir süre boyunca Anadolu Beylerbeyliği görevinde bulunmuş, hemen sonrasında Mustafa Paşa'nın yerine 1536 yılında Rumeli Beylerbeyliğine ve sonrasında da üçüncü vezirliğe tayin edilmiştir. Peçevi İbrahim Efendi, Lutfi Paşa'nın yaptığı görevlerden kısaca şöyle bahsetmiştir: "Haremden çıkıp, kimi sancaklarda, bu arada Yanya'da epeyce uzun süre sancak beyliği yaptı. Ardından beylerbeyi oldu, sonra da vezirlik mertebesine yükseldi ve padişahın kız kardeşi ile evlendi."¹¹ Lutfi Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi olan Şah Sultan ile evlenmesi, Yavuz Sultan Selim'in kendisine gösterdiği değer dönemin padişahı Kanuni tarafından da devam ettirildiğinin göstergesi olabilir.

Lutfi Paşa, 1537 yılında üçüncü vezirliği sırasında Barboros Hayreddin Paşa'nın da bulunduğu Korfı seferine katılmış ve donanma serdarı olarak görev yapmıştır. Bu sefer sırasında 135 kadirga, 280 gemi ile İstanbul'dan hareket ederek Avlonya taraflarında padişahla birleşmiştir. Hayreddin Paşa İskenderiye'de gemilerin güvenliğiyle ilgilenmek

⁸ Gökbişgin, "Lutfi Paşa", 97.

⁹ Mehmet İpşirli, "Lutfi Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 27 (2003): 234.

¹⁰ Asım Cüneyd Köksal, *Osmanlı'nın Bilgeleri: Lutfi Paşa* (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2017), 19.

¹¹ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, 16.

için o yöne doğru görevlendirilince, Lütü Paşa da İtalya sahillerini vurmak için o yöne doğru görevlendirilmiştir. Bu görev sırasında Otranto ve Castro kalelerinin büyük zarar görmesini sağlamış, birçok kaleyi de fethettikten sonra çok fazla sayıda esirle birlikte geri dönmüştür. Bu zaman zarfında, Gelibolu tersane kethüdası olan ve Lütü Paşa tarafından Venedik'e gönderilen Bostan Kethüda Venedik gemileri tarafından esir edilmesi ve birçok Venediklinin isyan etmesi gibi olayların çıkmasından dolayı Venedik'e savaş açılmasına ve Korfu'nun kuşatılmasına karar verilmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte, Lütü Paşa 25 bin kişi ve 30 toptan oluşan kara ordusunu adaya çıkarmış ve kuşatma iki hafta boyunca devam etmiştir. İki hafta sonunda her ne kadar Barbaros Hayreddin Paşa ve Lütü Paşa fethin yakın olduğunu söyleyerek devam edilmesi konusunda ısrarcı olsalar da kuşatma Kanuni Sultan Süleyman'ın emri üzerine kaldırılmıştır.¹²

Padişahın emriyle Korfu kuşatması kaldırılınca Lütü Paşa İstanbul'a dönmüş ve bir sonraki yıl Mustafa Paşa'nın vefatı üzerine Lütü Paşa ikinci vezirliğe yükselmiştir. 30 Mayıs 1538 yılında Boğdan seferine ikinci vezir olarak katılmıştır. Bu sefer sırasında en önemli olaylardan biri Lütü Paşa'nın Mimar Sinan'ı padişaha tanıtması olmuştur.¹³ Mimar Sinan Prut Nehri üzerinde kazık çakılması mümkün olmayan killi bir arazide 13 gün gibi kısa bir süre içerisinde büyük ve yüksek bir köprü kurmuş ve bu köprünün kurulmasıyla ordunun kısa bir zaman zarfında buradan geçmesini sağlamış ve bu olay sonrasında sultanın takdirini kazanmıştır.¹⁴ 1539 yılında veziriazam Ayas Paşa vefat etmiş ve Lütü Paşa veziriazamlığa getirilmiştir. Lütü Paşa'nın veziriazam olarak yaptığı ilk iş hassa mimarlığı için Mimar Sinan'ı tavsiye etmesi olmuştur.¹⁵ Yeniçeri Ağası Lütü Paşa'nın kararını Sinan'a açıklayarak, kendisi için uygun olup olmadığını sormuş *Tezkiretü'l Bünyan*'da Sinan

¹² Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 7.

¹³ Asım Cüneyd Köksal, *Kanunlar Işığında Yönetim ilkeleri: Asafname* (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2018), 14.

¹⁴ Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 5.

¹⁵ Ahmed Refik Altınay, *Türk Mimarları* (İstanbul: Sander Yayınları, 1977), 21-22.

Yeniçeri Ocağından ayrılmanın onun için üzüntü kaynağı olduğunu söylese de mimarlığın camiler inşa edip birçok dünya ve ahiret muradına vesile olacağını düşündüğü ve bunun için Hassa Mimarlığını kabul ettiğini belirtmiştir.¹⁶

Lütfi Paşa sadrazam oluncaya kadar öncelikli olarak Yavuz Sultan Selim döneminde daha sonrasında ise Kanuni Sultan Süleyman döneminde çeşitli yerlerde çeşitli görevlerde bulunmuş, beylerbeyi olmuş, üçüncü ve ikinci vezirlikten sonra yaklaşık iki yıl boyunca da veziriazamlık görevini yerine getirmiştir. Veziriazam olana kadar devletin çeşitli yerlerinde yapmış olduğu bu görevler aslında onun veziriazamlığa hazırlanmasını, tecrübe kazanmasını sağlamıştır. Bu makama geldiğinde ise artık birçok konuda bilgi sahibi, tecrübeli, bu göreve hazır biri olduğunu söyleyebiliriz.¹⁷

Avusturya ile savaşa başlanmadan ve Budin seferine çıkılmadan hemen önce 1541 yılında Lütfi Paşa birdenbire azledilmiştir.¹⁸ Lütfi Paşa'nın azledilmesinin sebebi tam olarak bilinmemekle birlikte bu konu hakkında farklı görüşler vardır. Gelibolulu Mustafa Ali, Lütfi Paşa'nın bir fahişeye vermiş olduğu ağır bir cezadan dolayı eşi Şah Sultan ile tartıştıklarını ve tartışma sırasında eşine vurmasının Lütfi Paşa'nın azledilmesine sebep olduğunu söylemiştir.¹⁹ Lütfi Paşa ise *Asafname* isimli eserinde sadrazamlıktan kendi isteği ile ayrıldığını belirtmiştir. Lütfi Paşa sadrazam olarak göreve geldiğinde devletin halini perişan bulduğunu ve yedi yıl boyunca bunu düzeltmek için uğraştığını ve mümkün olduğu kadar devlete nizam sağladığını söylemiştir. Daha sonra ise kötü niyetli olarak gördüğü kişilerin kendisi hakkında padişaha dedikodu yaptıklarından ve padişahla arasını bozduklarından bahsetmiş ve kadınların hilesinden çekindiği için veziriazamlıktan ayrıldığını dile

¹⁶ Sai Mustafa Çelebi, *Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l Bünyan ve Tezkiretü'l Ebniye (Mimar Sinan'ın hayatı)*, haz., Hayati Develi (İstanbul: Koç Kültür Sanat, 2003), 46.

¹⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 8.

¹⁸ Gökbiçgin, "Lütfi Paşa", 99.

¹⁹ Köksal, *Lütfi Paşa*, 36.

getirmiştir.²⁰ Bursalı M. Tahir ise Lutfi Paşa'nın azlinden ona aleyhtar olan kişilerin sebep olduğunu belirtmiştir.²¹ Lutfi Paşa'nın eşiyle olan tartışmasından dolayı azledilmesinin ne derece doğru olduğu bilinmemekle birlikte, Lutfi Paşa'nın da eserinde kadınların hilesinden çekindiğinden görevi bıraktığını söylemesi böyle bir olayın gerçekleşmesi ihtimalinin doğru olabileceğini akla getirir.

Tayyip Gökbilgin Lutfi Paşa'nın azlini farklı bir şekilde değerlendirmiştir. Ona göre; Lutfi Paşa dürüst ve iyi niyetli bir devlet adamıdır. Yapmış olduğu icraatlar ile birlikte saray içerisinde bazı kişilerin menfaatine ters düşmüştür. Saraydaki bu aleyhtar cephe onun azlinde önemli bir rol oynamış olabileceğini söylemiştir. Lutfi Paşa'nın veziriazam olduğu zaman devlet işlerinin çok kötü durumda olduğunu söylemesi ve birtakım ıslahat hareketlerine yönelmesi üzerinde durmuş ve özellikle imparatorluğun yüksek kademeleri arasında baş gösteren rüşveti ortadan kaldırmaya teşebbüs ettiği için aleyhinde birçok kişi kazandığını belirtmiştir.²²

Görevden alındıktan sonra Lutfi Paşa, 200 bin akçe emekli maaşı ile Dimetoka'daki çiftliğine çekilmiştir. Azlinden kısa bir süre sonra, hacca gitmek için padişah'tan izin almış ve hac sonrası tekrar Dimetoka'ya dönmüş, geri kalan yirmi yıllık hayatını burada araştırmaya ve eser yazmaya adanmıştır. Daha sonrasında ise hac dönüşü Dimetoka'daki çiftliğinde vefat etmiştir.²³ Lutfi Paşa Dimetoka'ya döndükten sonra birçok Arapça ve Türkçe eser yazmış olup, bilinen 21 eseri vardır. *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserinde

²⁰ Kütükoğlu, *Asafname*, 4.

²¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 92.

²² Gökbilgin, "Lutfi Paşa", 99.

²³ İpşirli, "Lutfi Paşa", 234. Lutfi Paşa'nın tam olarak ölüm tarihi bilinmemekle birlikte 1562-1563 yılları arasında öldüğü düşünülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Atik, *Lutfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 12.

Asafname hariç olmak üzere bu eserlerin listesini vermiştir. *Tevarih-i Al-i Osman* ve *Asafname* dışındaki diğer eserleri genel olarak dini ilimlerle alakalıdır.²⁴

Tezin ana kaynağı Lütü Paşa'nın *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eseridir. Lütü Paşa'nın genel olarak eserlerini yazmaya başladığı tarih bilinmediğinden *Tevarih-i Al-i Osman*'ı da ne zaman kaleme aldığı bilinmemektedir. Osmanlı tarihinin başlangıcından 1553 yılına kadar olayları ele aldığı eserde Lütü Paşa kendinden önceki dönem olan II. Bayezid öncesi dönemi başta *Anonim Tevarih-i Al-i Osman* olmak üzere Ahmedî, Aşıkpaşazade, Oruç Bey, Neşri ve Şükri-i Bitlisi'nin eserlerinden yararlanarak ele almıştır. XVI. yüzyılın başlarından itibaren ise eserinde kendi gözlemlerine yer vermiştir. Bu açıdan eser II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemleri için önemli bir kaynak niteliğindedir. *Tevarih-i Al-i Osman*'ın Viyana Milli Kütüphanesi'nde bir ve Türkiye'de üç adet olmak üzere toplam dört nüshasının olduğu bilinmektedir. Eserin ilk neşri Ali Bey tarafından aynı isimle neşredilmiş, daha sonra eklemeler yapılarak Mehmet Tayşi tarafından tekrar basılmıştır. 2001 yılında ise Kayhan Atik tarafından eserin dört nüshası değerlendirilerek Lütü Paşa ve *Tevarih-i Al-i Osman* ismiyle yayımlanmıştır.²⁵

Osmanlı tarihinde önemli bir kişilik olan Lütü Paşa'nın müceddidlik fikrini diğer Osmanlı tarihçilerinde daha önce görülmedik şekilde ele alması ve asıl olarak müceddid kabul ettiği Selim'i ideal bir hükümdar olarak göstermesi *Tevarih-i Al-i Osman*'ın bu anlamda önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Lütü Paşa eserine ilk olarak bu eseri neden ele aldığını anlatarak başlamakta ve hemen sonrasında ise Osmanlı'nın diğer tüm İslam devletlerinden üstün olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti'ni öven paşa diğer tüm Müslüman devletlerinde bazı kusurların bulunduğunu

²⁴ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 15-16. Eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 16-17.

²⁵ İpşirli, "Lütü Paşa", 235.

söyleyerek bunları açıklamaktadır. Bu açıklamadan hemen sonra ise Lütfl Paşa daha önce Osmanlı tarihlerinde çok fazla rastlanmayan, genel olarak unvan olarak kullanılan müceddidlik kavramına yer vermiştir.²⁶ Lütfl Paşa'nın daha önce Osmanlı tarihlerinde çok fazla yer almayan bu düşünceyi Hz. Peygamber'in bir hadisine dayandırarak ele alması ve bu bağlamda dokuz hükümdarı ön plana çıkarması oldukça ilgi çekicidir. Her ne kadar kitabın girişinde bu dokuz hükümdara yer verip bu hükümdarları neden müceddid olarak kabul ettiğini açıklamaya çalışsa da Osmanlıların üstünlüğünü vurguladıktan hemen sonra bu düşünceye yer vermesi onun dini yenileyen anlamına gelen müceddidlik terimini Osmanlı sultanları için ele aldığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında dönemin değişen hükümdarlık anlayışı çerçevesinde Lütfl Paşa, Osmanlı sultanlarını dini savunan, fitneyi ortadan kaldıran, Allah'a hizmet etmek için seçilen bir soy olarak ele aldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nden üç müceddid seçmesi de Osmanlı'nın diğer Müslüman hanedanlar arasındaki benzersizliğine işaret ettiği anlamında okunabilir.²⁷ Osmanlı sultanları arasında Osman Gazi, I. Mehmed ve I. Selim'i müceddid kabul eden Lütfl Paşa'nın aslında eserin girişi haricinde müceddidlik düşüncesini çok fazla detaylandırmadığı görülmekte ve diğer iki padişahın aksine paşanın Selim'i ön plana çıkarmak istediği ve asıl olarak onu müceddid gösterme amacı taşıdığı söylenebilir.

Tezin Kapsamı ve Organizasyonu

Bu tez Lütfl Paşa'nın *Tevarih-i Al-i Osman* eserindeki müceddidlik algısını tartışmanın yanı sıra paşanın müceddid olarak seçmiş olduğu Osmanlı padişahları üzerinde durmakta ve bu üç padişah arasından Selim'i ön plana çıkarması ele alınmaktadır. Bu amaç doğrultusunda XVI. yüzyılda yeni hükümdarlık kavramları içerisinde yeşeren müceddidlik

²⁶ Atik, *Lütfl Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 142-153.

²⁷ Hüseyin Yılmaz, *Caliphate Redefined: The Mystical Turn in Ottoman Political Thought* (Princeton: Princeton University Press, 2018), 222.

ve sahib-kıranlık iddiaları çerçevesinde okumalar yapılmıştır. Özellikle Osmanlı dönemindeki bu anlayışları ele alırken Cornell Fleischer'in "Mehdi ve Bin Yıl: Osmanlı Emperyal İdeolojisi'nin Gelişimi", "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s İstanbul", "Ancient Wisdom and New Sciences: Prophecies at the Ottoman Court in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries", "Seer to the Sultan: Haydar-ı Remmal and Sultan Süleyman", Stephen P. Blake'in "Erken Modern İslam'da Zaman" isimli eserlerine sıklıkla başvurulmuştur. Lütü Paşa'nın eseriyle karşılaştırmalı olarak ele alınan Osman Gazi, I. Mehmed ve I. Selim dönemlerini anlatırken daha çok Osmanlı dönemi birincil kaynaklarından yararlanılmıştır. Tezin büyük bir kısmını oluşturan *Tevarih-i Al-i Osman*'daki Selim imgesini ele almak üzere ise birincil kaynakların yanı sıra ikincil kaynak olarak daha çok H. Erdem Çıpa'nın "Yavuz'u Yaratmak: Osmanlı Dünyasında Saltanat Veraseti Meşruyet ve Tarihi Hafıza", Selahattin Tansel'in "Yavuz Sultan Selim" ve Çağatay Uluçay'ın "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?" eserlerinden yararlanılmıştır.

Tezin birinci bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nda XVI. yüzyılda ön plana çıkan yeni bir egemenlik anlayışı ele alınmış ve bu yeni egemenlik anlayışı bağlamında hükümdarların evrensel bir otoriteye sahip olduğunu kanıtlamak için kullandıkları iki önemli kavram olan müceddidlik ve sahib-kıranlık üzerinde durulmuştur. İlk olarak müceddidlik ve sahib-kıranlık anlayışları genel olarak incelenmeye çalışılmış, sonrasında ise bu kavramların Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki yeri tartışılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Lütü Paşa'nın *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserinde müceddidlik kavramını nasıl ele aldığı üzerinde durulmuş ve paşanın müceddid kabul ettiği olduğu dokuz hükümdar eser bağlamında incelenerek Lütü Paşa'nın neden bu dokuz hükümdarı müceddid olarak seçtiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde Lütü Paşa'nın Osmanlı Devleti hükümdarları arasında müceddid kabul ettiği ilk iki hükümdar olan Osman Gazi ve I.

Mehmed dönemleri Lutfi Paşa'nın eserinden diğer Osmanlı kronikleriyle karşılaştırılmalı olarak okunmaya çalışılmıştır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise Lutfi Paşa'nın asıl olarak müceddid kabul ettiği Selim dönemi incelenmiştir. Bu bölümde *Tevarih-i Ali Osman*'ın yanı sıra Lutfi Paşa'nın Selim'i sahib-kıran olarak nitelendirdiği *Asafname* isimli eseri de ele alınarak neden Selim'i müceddid kabul ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Selim dönemi olayları şehzadeliğinden başlayarak irdelenmeye çalışılmış ve Lutfi Paşa'nın nasıl bir Selim imgesi ortaya koyduğu tartışılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YENİ BİR HÜKÜMDARLIK ANLAYIŞI

1.1. Müceddidlik ve Sahib-kıranlık Anlayışı

Bağdat'ın 1258 yılındaki düşüşüyle birlikte Abbasilerin üstlendiği hilafet sona ermiş ve Abbasi Hilafeti'nin yıkılması İslam toplumlarının tüm kesimlerinde yeni arayışların ve denemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. XIII. yüzyılda tesis edilen Moğol hakimiyetinin kısmen zayıflaması ile XIV. yüzyılda bağımsız bölgesel Müslüman hanedanlar yükselişe geçmiştir.²⁸ XV. yüzyıl ise Türk- Moğol egemenliği, İslami kimlikleri ve sosyal örgütlenme biçimlerindeki var olan gerginliğin egemen olduğu son yüzyıl olarak anılmıştır. Bu yüzyılda dile getirilen ve asıl olarak XVI. yüzyılda daha geniş bir biçimde ön plana çıkan yeni bir krallık modeli ortaya çıkmıştır. Böylelikle Batı ve Güney Asya'nın büyük imparatorluklarındaki Müslüman yöneticiler yeni bir egemenlik anlayışına sahip olmuştur. Bunların birçoğu sosyal, entelektüel ve dini gelişmelere bağlı olmakla birlikte, özellikle İslam topraklarında Mevlevi, Nakşibendi ve Halveti gibi Sufi ağları içermektedir.²⁹ XIV. yüzyıldan itibaren var olan devletlerin Abbasi ve Cengiz Han'ın soyundan olmaması manevi otorite iddiasını güçlendirmiş ve XVI. yüzyılda Abbasi ve Cengizlilere alternatif sunan ve meşrulaştırıcı stratejilere odaklanan Timur'un ideolojisi İslam devletleri için bir çözüm noktası olmuştur. Timur kökenlerini gizlemek yerine onu kutlayan ve başarılarının kozmik ve ilahi yönüne vurgu yapan, siyasal düzene karşı mehdici yönetim anlayışına sahip, Cengiz ve İslam kültürünü birleştirip evrensel bir hükümdar olmayı amaçlayan yeni bir söylem meydana getirmiştir. XVI. yüzyılda I. Selim'le birlikte Osmanlı Devleti'nde de Oğuz ve Selçuklu mirasına atıfta bulunmaya karşılık Timur'un mirasına yakınlık önem kazanmış

²⁸ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 1-2.

²⁹ Christopher Markiewicz, *The Crisis of Kingship in Late Medieval Islam: Persian Emigres and the Making of Ottoman Sovereignty* (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 1-22.

ve Müslüman devletlerine karşı açılan savaşlar bu yüzyılda gaza ideolojisinin önemini kaybettiğinin bir göstergesi olmuştur. Bu noktada Abbasi ve Moğolların son bulmasıyla birlikte Timur söylemine yakınlaşan İslam'ın merkezi topraklarındaki hükümdarlar evrensel bir otoriteye sahip olduğunu kanıtlamak için mucizeler, kehanetler, ilahi destek ve kutsal kişileri ön plana çıkarmışlardır. İslam Devletleri'ndeki üç önemli güç olan Osmanlı sultanı, Safevi şahı ve Babür padişahı bu yeni söylemle birlikte kendilerini farklı lakaplar kullanarak ifade etmişlerdir.³⁰ Mesih, mehdi, müceddid, kutup, insan-ı kamil, sahib-kıran gibi birçok lakap belirli bir çağın dini-siyasi düzenini yöneten bir hükümdara atıfta bulunmak üzere kullanılmıştır.³¹ Dine dayalı bir kavram olan müceddidlik ve Timur geleneğine dayanan bir kavram olan sahib-kıran bu dönemde çok fazla zikredilen, hükümdarların evrensel hükümdarlık rekabetinde iki önemli unvan olarak ön plana çıkmıştır. Buradan sonra müceddidlik ve sahib-kıranlık kavramlarının ne anlama geldiği ortaya konmaya çalışılarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl kullanıldığı üzerinde durulacak ve son olarak da Lütü Paşa'nın eserine bunu nasıl yansıttığı incelenecektir.

1.1.1. Müceddidlik

Tecdid yenilemek, yol açmak anlamına gelmekte olup bir şeyi bir yöntemle birlikte ve önem vererek aslını bozmadan yenileme işi olarak ifade edilmektedir. Tecdidi yerine getiren kişiye de müceddid denilmektedir. Tecdid dini prensipleri çıkartma veya ekleme şeklinde değişimlerin yapılması anlamında değil, zaman içerisinde zayıflayan dini irtibatların güçlendirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Tecdid ilgili olduğu rivayetler ve içerik bakımından İslam toplumunda ilim ve ulemanın konumunu belirten önemli bir terim olmakla birlikte zaman içerisinde bazı sorunların meydana geleceği ve bunların da

³⁰ Markiewicz, *The Crisis of Kingship in Late Medieval Islam*, 151-166.

³¹ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 2.

müceddidlerin varlığıyla çözüleceğini ifade etmektedir. Bu ifade İslam inancına göre Hz. Muhammed'in son peygamber olması ve Kuran'ın son kutsal kitap olmasıyla alakalı olup, bundan sonra herhangi bir peygamber veya vahiy gelemeyeceği için dini irtibatların zayıflamasının meydana gelebileceğinin göstergesidir. Bu yüzden dinin yenilenmesi görüşü İslam toplumunda kabul edilen ve gerekli görünen bir görüştür.³²

“Allah her yüzyılın başında bu ümmete dini tecdid edecek kimse(ler) gönderir.” hadisi bu görüşün etkili olmasında önemli bir yere sahip olup birçok kez tekrarlanmış ve hakkında çalışmalar yapılmıştır.³³ İlk olarak Ebu Davud tarafından nakledilen bu hadis daha sonraları Taberani, Hakim en-Neysaburi ve Beyhani gibi alimler tarafından da nakledilmiştir.³⁴ Bu tecdid hadisiyle ilgili birbirleriyle alakalı iki farklı mesele bulunmaktadır. Birincisi bu hadisin sahih olup olmadığı meselesidir ki bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. İkincisi ise hadisin farklı kaynaklarda farklı ifadeler ile rivayet edilmiş olmasıdır. Bu farklılıklar da müceddid olma kriterlerini etkilemiş ve birçok ulema bu konuda farklı görüşler bildirmişlerdir. Bu görüşler bağlamında tartışma haline gelen konular arasında müceddidin ilmi birikimi, etkisinin genelliği, nesebi ve nasıl tespit edileceği, vefat tarihinin belirleyiciliği ve yüzyıl içerisinde birden fazla müceddidin gelip gelemeyeceği meselesi bulunmaktadır.³⁵

Ella Landau Tasseron bu hadisi ele alarak hadisin reforma ihtiyaç duyulması ve bu reformun nasıl başarılı olacağını göstermekte olduğunu dile getirmektedir. Fakat üstün bir din olarak hadiste belirtildiği gibi İslam'ın sürekli ve düzenli bir reforma ihtiyaç duyması,

³² Tahsin Görgün, “Tecdid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 40 (2011): 234.

³³ Özgür Kavak, “Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri: Suyuti'nin Et-Tenbie'si Çerçevesinde Bir İnceleme”, *Marife* yıl 9 sayı 3 (2009): 158-159.

³⁴ Arif Ulu, “Tecdid Hadisi Hakkında Feyzullah Efendi'nin Yazdığı Risale Üzerine Bir Değerlendirme” *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu*, ed., Ömer Kara, Erzurum (2015): 417.

³⁵ Kavak, “Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri”, 158-159.

İslam'da bir eksikliğin var olduğunu göstergesi olarak algılanabilir.³⁶ John Obert Voll da İslam ümmetinin sürekli olarak Kuran ve Sünnet yolundan ayrıldığı ve bu yüzden tecdidin bir reform çağrısı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca İslam devletlerinde Şii ve Sünni inancındaki mehdi beklentisini ele almış ve ne zaman mehdiye ihtiyaç duyulsa o dönemde muhakkak mehdinin ortaya çıktığını savunmuştur. Mehdiyi halkı adaletsizliklerinden kurtaran, adalet getiren bir kişi olarak tanımlamış ve onu vahyi ihya anlayışının bir parçası olarak görmüştür. Bu anlayışın Sünni İslam'da daha az bir yere sahip olduğunu belirten Voll, mehdici bir yenilenme yerine her yüzyılın başında bu yenilenmenin bir müceddid tarafından gerçekleşeceği fikrinin yaygın olduğunu ve yüzyıllar boyunca da bu inanın devam ettiğini savunmaktadır.³⁷

Yohanan Friedmaan ise bu konuda farklı bir görüş ortaya koymuştur. Ona göre; müceddid kökeninin kaynağını belirlemek oldukça zor olmakla birlikte bu gelenek mehdinin gelişi ve mesihçi beklentilerinin bir ürünü olmaktan çok da uzak değildir. Buna ek olarak, Friedmann müceddidin kıyamet beklentilerinin bir sonucu olduğu kanısındadır. Kıyamet beklentisi genel olarak dinle irtibatın zayıfladığı bir süreçte ortaya çıkan bir inanış olmuş ve dünyanın varlığını devam ettirmesi ve kıyamet saatini erteleme istekleri dini zayıflığı ortadan kaldıracak bir müceddidin gerekliliğiyle bağdaştırılmıştır.³⁸

Suyuti'nin *Et-Tenbiye* isimli risalesi de müceddidliğin kriterlerini belirlemek üzere ele alınmış ve tecdid hadisini iki farklı rivayet üzerinden değerlendirmiştir. Bu iki rivayet ise şöyledir; “Her yüzyılın başında önemli bir hadise olacaktır.”, “Allah'ın İslam'da ortaya çıkacak her bidatı ortadan kaldırıp dinini müdafaa edecek veli kulları vardır.”³⁹ Tasserson,

³⁶ Ella Landau Tasseron, “Periyodik Reform: Müceddid Hadisi Hakkında Bir İnceleme”, çev., İ. Hakkı Ünal, *İslami Araştırmalar cilt 6 sayı 4* (1992): 261.

³⁷ J. Obert Voll, *İslam: Süreklilik ve Değişim*, çev., Cemil Aydın, Cengiz Şişman, Mehmet Demirhan (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991), 51-52.

³⁸ Yohanan Friedmann, “Shaykh Ahmad Sirhindi an Outline Of His Thought and a Study of His Image in the Eyes of Posterity”, PhD thesis, McGill University Institute of Islamic Studies, 1966, 18.

³⁹ Kavak, “Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri”, 160.

Allah'ın göndereceği dini müdafaa edecek kişilerin Deccal ve İsa olacağını ve bu iki rivayetle tecdid hadisinin eskatolojik yönünün ön plana çıkartıldığı ve Ebu Davud'un bu hadisi neden melahim sınıfı içerisinde yer verdiğini açıkladığını savunmaktadır.⁴⁰

Mustafa Ertürk ise dini tecdid etmenin, İslam dininde herhangi bir bozulma olmayacağından insanların anlayışlarındaki değişimleri kapsadığını dile getirmekte ve dini tecdidin Hz. Muhammed'in sünnetini insanlara aktarmak ve öğretmek olduğunu savunmaktadır. Alimlerin görüşlerine yer veren Ertürk, yenilenmeden maksadın dine sokulan bidat ve hurafelerin temizlenmesi, batıla yönelenlerin ve cahillerin korunması, zamanla yıpranan, gevşeyen şeylerin ilk aslına döndürülmesi olduğunu söylemiş ve dinde reform yapıldığı görüşünü reddetmiştir.⁴¹ Müceddidin sünneti ihya, bidatı ise saf dışı ettiği varsayımını ele alan Tasseron, bu iki kavramın hukuk ve akaid literatüründe geniş bir biçimde ele alındığı fakat tecdide bu şekilde bir yer verilmediğini söylemiştir. Tecdid biyografik eserlerin içerisinde yer almakta ve tecdid tartışmaları daha çok fikir üzerinden değil şahıs üzerinden ilerletilmiştir.⁴²

Pakistanlı bir alim ve düşünür olan Mevdudi *İslam'da İhya Hareketleri* isimli eserinde ilk olarak tecdid ile teceddüd arasındaki farka değinmiş, daha sonra ise müceddidlik üzerinde durmuştur. Ona göre; müceddid İslam inancını cahiliyenin her türlü kötülüğünden koruyan ve arındıran kişi veya kişiler olup dini sadece Allah'a ait kılmak ve İslam'ı asıl kimliğini bozmadan insanlara ulaştırmak için çabalamaktadır. Bu tanımdan sonra Mevdudi müceddidin bir peygamber olamayacağını ancak peygamberin bir vekili olarak peygamberin tebliğ etmiş olduğu dinin savunucusu olabileceğini savunmaktadır. Ayrıca müceddidin bazı yeteneklere sahip biri olması gerektiğinden bahseden Mevdudi fiziki durum, güç, cesaret,

⁴⁰ Tasseron, "Periyodik Reform", 262.

⁴¹ Mustafa Ertürk, "Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi", *İslami Araştırmalar* c.10 s. 1-2-3 (1997): 129-130.

⁴² Tasseron, "Periyodik Reform", 263.

zeka gibi birçok yeteneğin gerekliliği üzerinde durmuştur. Müceddid genel olarak kendisinin müceddid olduğunun farkında olmayıp öldükten sonra bu durum insanlar tarafından anlaşılmaktadır. Müceddidin tecdid çalışmalarının çeşitli safhaları olduğunu savunan Mevdudi, zamanın sorunlarını doğru teşhis, ıslah düşüncesi, imkanların araştırılması, mücadele, toplumsal mücadele, içtihat, İslam'ın savunulması, İslam nizamının doğuşu, yeryüzünde Allah'ın hakimiyetini kurmak olmak üzere dokuz tane safhadan bahsetmiştir. İlk üç safha bütün müceddidlerin her birini kapsasa da diğer altı esası gerçekleştirmek oldukça zordur. Bu dokuz safhayı bahsettikten sonra Mevdudi İslam tarihi boyunca ideal bir müceddid gelmediğini fakat Mehdi'nin gelişiyle ideal bir müceddidin var olacağını dile getirmiştir.⁴³

Tecdid hadisinde yer alan her asrın başı ifadesi de başka bir tartışma konusu ortaya çıkarmıştır. Müceddidlerin ölüm tarihlerinin dikkate alınması hadisteki bu ifadenin yerine getirilmesinin şart koşulmasıyla açıklanabilir. Asrın başından kısa bir süre içerisinde vefat eden müceddidlerin dini yenileyemediği kabul edilmiştir. Kural halini alan bu ifadede tek istisna olan kişi ise Eşari olmuş fakat müceddid olarak kabul edilen kişilerin kimlikleri sürekli olarak tartışma konusu olmuştur.⁴⁴ Diğer bir tartışma konusu ise bu hadisi Hz. Muhammed'in söylediğini kabul ederek yüzyılın başlangıcının hangi tarihi olay veya takvime göre ele alınacağıdır. Peygamber'in bu konu hakkında herhangi bir sözü olmadığı için üç ihtimal üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki, hicreti bir başlangıç olarak ele almaktadır. İkincisi, Fil olayı, Mekke'nin fethi veya Bedir Savaşı gibi önemli olayların Araplar tarafından takvim başlangıcı olarak kabul edildiğini ve yüzyılında bunların temel alınarak kabul edildiğidir. Üçüncüsü ise Hz. Muhammed'in vefat yılının yüzyılın başı olarak kabul gördüğü görüşüdür. Bu üç görüş ele alındığında her yüzyıldan kastın ne olduğunu

⁴³ Seyyid Ebul Ala Mevdudi, *İslam'da İhya Hareketleri*, çev., A. Ali Genç (İstanbul: Pınar Yayınları, 1986), 51-57.

⁴⁴ Tasseron, "Periyodik Reform", 263-264.

anlamak zor görünse de bu zorluk yapılan yorum ve açıklamalarla birlikte büyük ölçüde giderilmiştir. Alimler yapmış oldukları yorumlarla Hz. Muhammed'in kesin bir suretle bir olayı yüzyılın başı olarak kabul etmediği hatta yüzyılın başının tahmine dayandığını söylemişler ve her yüzyılda İslam coğrafyasının farklı yerlerinde farklı müceddidlerin ortaya çıkabileceğini savunmuşlardır. Bazıları ise yüzyılın başının kesinlik arz etmeyip bir tahminden oluştuğunu fakat peygamberin vefatının başlangıç olması gerektiğini dile getirmişlerdir.⁴⁵

Diğer bir yüzyıl problemi neden yüzyıl kaydının oluşturulduğu hakkında olup, bunun için de alimlerin genel olarak yüzyılda bir ortadan kalktığı ve yüzyıl gibi bir süre içerisinde bidatlerin ortaya çıktığı, sünnetin unutulmaya başlandığı, büyük felaketlerin meydana geldiği görüşü kabul edilmiş ve bunlardan kurtuluş olarak da müceddidin gerekliliği vurgulanmıştır.⁴⁶ Ayrıca hadiste geçen “re’si külli mieti sene” ifadesi tartışılmış ve re’s kelimesinin hem baş hem de son anlamına gelmesi karışıklıkların doğmasına neden olmuş, genel olarak yüzyılın başı olarak ele alınmış bu sebeple de birçok alim başlarda müceddid olarak kabul görmemiş, sonrasında kelimenin baş ve son anlamına geldiği kabul edilerek müceddidler senenin ortasında olsa da bu tabire layık görülmeye başlanmıştır.⁴⁷

Diğer bir tartışma konusu ise hadisteki kişi veya kişiler anlamına gelebilecek olan “men” kelimesidir. Bu kelimenin hem kişi hem de kişileri kapsamasından dolayı bazı alimler her yüzyılda bir müceddidin geleceğini savunurken, bazıları da birden fazla gelebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Müceddidin aynı yüzyılda birden fazla olabileceği yönündeki görüşe sahip olan alimler aynı zamanda müceddidin sadece fukuhadan değil siyasilerden ve diğer ilim ehlinde kişileri de kapsayacağını savunmaktadırlar.⁴⁸ İslam alimleri, İslam dinini

⁴⁵ Ertürk, “Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi”, 131-132.

⁴⁶ Kavak, “Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri”, 168-169.

⁴⁷ Görgün, “Tecdid”, 235.

⁴⁸ Kavak, “Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri”, 163-164.

bidatlerden temizleyen, sünneti ihya eden kişilerin tecdidi gerçekleştirdiği görüşünü kabul edip, bunları yerine getirip çaba gösteren alim ve idarecileri müceddid olarak görmüşler ve her alim kendi dönemine kadar gelen bir müceddid listesi çıkarmıştır. Müceddid olacak kişilerin de alimlerin bu değerlendirmesine göre sadece zahiri ve batini ilimlerle uğraşan fakihler değil İslam'a hizmet eden idarecilerinde olabileceği görülmektedir.⁴⁹

Müceddid hadisinin etkisiyle birçok müceddid listesi ortaya çıkmıştır. Birinci yüzyılda Ömer b. Abdülaziz ve ikinci yüzyılda Şafi'nin müceddid olduğu görüşü İslam alimleri arasında genel bir kabul görmüştür. Bu ikisi dışındaki bütün müceddidler tartışma konusu olmuş ve her alim kendi mezhebine göre farklı bir müceddid listesi oluşturmuştur.⁵⁰ Suyuti genel kabul edilen ilk iki isim haricinde üçüncü yüzyılda İbn Süreyc ve İmam Eş'ari, dördüncü yüzyılda Bakkılani, Ebu Tayyip Sehl b. Muhammed Suluki ve Ebu Hamid İsferyîni, beşinci yüzyılda Halife el- Müsterşid Bil-lah ve İmam Gazali, altıncı yüzyılda Fahreddin Razi ve Rafii, yedinci yüzyılda Takiyyüddin b. Dakikü'l-İd, sekizinci yüzyılda Siracüddin el- Bulkini, Şemsüddin b. El- Cezeri, Şehabüddin b. Hacer, Nasırüddin eş-Şazeli ve Zeynüddin el- Iraki'nin isimlerinin farklı alimlerin görüşleri doğrultusunda öne çıktığını söylemekte ve dokuzuncu yüzyıl için ise kendisinin müceddid olarak anılmasını istemektedir.⁵¹ Bunun yanı sıra, İmam-ı Rabbani adıyla anılan Hindistanlı Ahmed b. Abdülehad Sirhindi İslam dinini bidatlardan kurtardığı ve dini yenilediği gerekçesiyle müceddid olarak kabul edilmiş ve yaşadığı devir ikinci bin yılın başlangıcı olduğundan Müceddid-i Elf-i Sani olarak anılmıştır. Kendisinden sonra da onun ekolü devam etmiş ve Nakşibendiyye tarikatının Müceddidiyye kolu altında toplanmıştır.⁵²

⁴⁹ Ertürk, "Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi", 133.

⁵⁰ Tasseron, "Periyodik Reform", 263-264.

⁵¹ Kavak, "Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri", 166-167.

⁵² Necdet Tosun, "İmam-ı Rabbani: Hayatı, Eserleri ve Tesirleri," *Uluslararası İmam-ı Rabbani Sempozyumu*, haz., K. Yusuf Ünal, İstanbul (2013): 10.

1.1.2. Sahib-Kıranlık

Arapça sahib ve yakınlık anlamına gelen kıran kelimelerinin birleşmesinden oluşan sahib-kıran kelimesi Jüpiter ile Venüs'ün bir burçta toplandığı sırasında meydana gelen anlamını taşımaktadır. Bu kelime uğurlu, kutlu, talihli, muzaffer ve cihangir hükümdarlar için bir unvan olarak kullanılmıştır. Birçok şairin sıklıkla kullandığı sahib-kıran Türkçeye güçlü, muzaffer ve üstün hükümdar olarak geçmiştir.⁵³ Sahib-kıran lakabı Timur'un evrensel hakimiyetinin bir sembolü olarak ortaya çıkmış bir lakap olup, onun ölümünden sonra Türk-Moğol ve İran- İslam dünyası ve bunları kapsayan Osmanlı, Özbek, Safevi ve Moğol devletlerinde siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. Timur'un sahib-kıranla birlikte kullandığı diğer bir lakap olan sahib-i huruf harflerin ilmine sahip olma anlamı taşımakta olup bu lakap kaynaklarda çok fazla görülmemektedir.⁵⁴ Her ne kadar Timur'dan önce bu terim şiir ve tarihi yazılarda geniş bir yere sahip olsa da doğrudan bir hükümdara yapılan atıflar seyrek ve düzensiz kalmıştır. Timur'un ölümünden sonra terim ona atıfta bulunmak üzere kullanılmıştır. Bu noktada, Şahrüh döneminde yazan tarihçilerin ondan Amir-i Sahib-kıran olarak bahsettiği bilinmektedir.⁵⁵ Sahib-kıran Jüpiter ve Satürn'ün kavuşmasıyla ilgili bir terim olup Kutlu Kavuşumların Efendisi olarak tercüme edilmektedir. Bu terim bir hükümdar için kullanıldığı zaman bu büyük, sıradan, nadiren meydana gelen bir kavuşum anlamına gelmektedir.⁵⁶ Bir yöneticinin niteliklerinin tamamlayıcısı olarak, doğumunun hayırlı tesadüfleri ve büyük bir gezegensel kavuşuma denk gelmesinin talihine atıfta bulunmaktadır.⁵⁷ XV. yüzyıl bu noktada siyasi hükümdarlığın mehdici ve ilahi güçleri ön plana çıkarmasının başlangıcı olmuş ve sahib-kıran olarak adlandırılan Timur mesih olarak

⁵³ Hayrünnisa Alan, "Sâhipkıran", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Ek-2* (2016): 443-444.

⁵⁴ Matthew Melvin Koushki, "Early Modern Islamic Empire: New Forms of Religiopolitical Legitimacy" *The Wiley Blackwell History of Islam* (2018): 357-358.

⁵⁵ Markiewicz, *The Crisis of Kingship in Late Medieval Islam*, 166-171.

⁵⁶ Stephen P. Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, çev., Ercan Ertürk (İstanbul: Alfa Basım, 2014), 224.

⁵⁷ Markiewicz, *The Crisis of Kingship in Late Medieval Islam*, 166.

görülmüştür. Daha sonrasında Timur'un torunu İskender Sultan Timurlu yöneticilerin hem insani yönü hem de ilahi yönü olarak insan-ı kamil yani mükemmel insan olduklarını söylemiş ve onların görünen ve görünmeyen alemlerin imparatoru sıfatına sahip olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Timur geleneğindeki dini ve politik alanın birleşmesi yöneticileri müceddid olarak görmelerini ve onlara bu statüyü vermelerine neden olmuştur. Timur'un oğlu Şahruh kendisinin müceddid olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁸

XVI. yüzyılın başında Safevi devletinin Timur- Akkoyunlu İran'ı fethetmesiyle birlikte Şii İslam devletin resmi dini olmuş ve İran'da mehdici politik bir Şiilik hakim olmuştur. Devletin başında bulunan Şah İsmail, Timur ve Akkoyunlu hükümdarlarına göre kendini ilahi olarak daha fazla ön plana çıkarmıştır.⁵⁹ Şah İsmail'in şiirlerinde kendisinin mehdi, sahib-kıran olduğunu, Ali'nin kendisinde vücut bulduğunu ve Allah'ın bir yansıması olduğunu dile getirmektedir. Akkoyunluları yenmesi ve Safevi devletini kurması da bu iddialarının gerçek olduğunun kanıtı olarak anlaşılmıştır. Fakat Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim karşısında yenilgiye uğraması onun bu iddialarına inanan Kızılbaşların ona olan güvenlerinin sarsılmasına neden olmuştur.⁶⁰ Timur geleneğini miras alan diğer bir devlet ise Osmanlı Devleti olmuş hem sahib-kıran lakabı hem de kıyamet anlayışı Timur'un ve vasilerinin anlayışlarının bir parçası olmuştur. Osmanlı'da padişahın ilahi bir güç olarak ele alınması ve kıyamet beklentilerinin başlaması Yavuz Sultan Selim'in zaferleriyle olmuş ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde çok fazla artmıştır.⁶¹

⁵⁸ Koushki, "Early Modern Islamicate Empire", 358-362.

⁵⁹ Koushki, "Early Modern Islamicate Empire", 362-363.

⁶⁰ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 205.

⁶¹ Koushki, "Early Modern Islamicate Empire", 369.

1.2. Osmanlı Devleti'nde Müceddidlik ve Sahib-kıranlık

Bu unvanların kullanımı bir İslam devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nda da hissedilmiş ve buna bağlı olarak mehdici düşünce ve kıyamet beklentileri ortaya çıkmıştır. Özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda etkili olan bu düşünceler Osmanlı tarihçileri arasında Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahların manevi bir otorite olarak görülmesine neden olmuştur. Osmanlı meşruiyetinde Sünni dünyanın liderliği önemli bir yer tutmakta olup, batıda Kutsal Roma İmparatorluğu'na, doğuda ise Safevilere karşı yapılan savaşlar bunun en büyük göstergesi olmuştur.⁶² Osmanlı padişahları Sünni İslam'ın savunucuları olarak kabul edilmiş ve birçok tarih yazarı tarafından böyle anılmıştır. Özellikle Yavuz Sultan Selim'in kutsal şehirleri fethetmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu Sünni İslam dünyasında en güçlü devletlerden biri yapmıştır. Osmanlı padişahları artık başlangıçtaki gibi gazi hükümdarlar değil, küfre karşı Sünni inancın savunucusu ve İslam'ın başıdır.⁶³ Osmanlı Devleti'nde asıl olarak Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Osmanlı resmi din ideolojisinde gözle görülür bir ölçüde değişim meydana gelmiştir. XV. yüzyılda yazılan ilk Osmanlı vekayinamelerine baktığımızda bu durum açıkça görülmekte olup dünya hükümdarlığının Allah tarafından Osmanlılara verildiği Neşri, Aşıkpaşazade ve Oruç Bey tarihlerinde vurgulanmıştır. Daha sonra XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı dini düşüncesi saltanatla birleşmiş ve asıl olarak da XVI. yüzyılda bu ideoloji daha da önemli bir hal almış ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde en üst noktaya erişmiştir.⁶⁴

⁶² Cornell H. Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl: Osmanlı Emperyal İdeolojisi'nin Gelişimi", *Osmanlı 7 Düşünce*, ed., Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara (1999): 149-150.

⁶³ Colin Imber, "The Ottoman Dynastic Myth", *Turcica* 19 (1987): 22-23.

⁶⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "15- 16. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi Dini İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi", *İslami Araştırmalar c.4 s.3* (1990): 192-194.

II. Bayezid dönemi tarihçilerinden olan ve divan edebiyatında ilk hamse⁶⁵ sahibi olduğu tahmin edilen Bihişti Ahmed Sinan Çelebi, II. Bayezid dönemi sonlarında *Behiştî Tarihi* isimli eserini yazmış ve II. Bayezid'e kadar olan Osmanlı padişahlarının dönemini ele almıştır.⁶⁶ Behiştî Sinan Çelebi yazmış olduğu bu tarihi her insanın Osmanlı'nın bilinmesini sağlamak için yazdığını söyleyip, Osmanlı'nın Allah'ın rızasını gözetip, din düşmanlarına karşı gaza ettiğini, kainat yaratıldığından beri böyle gazi hükümdarların olmadığını savunmaktadır.⁶⁷ Hadidi mahlasıyla tanınan hakkında çok fazla bilgi olmamakla birlikte II. Bayezid dönemini idrak ettiği düşünülen ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde vefat ettiği bilinen yazar Osmanlı'nın başlangıcından 1523 yılında İbrahim Paşa'nın sadrazam olmasına kadar olan dönemi ele almış olduğu *Tevarih-i Al-i Osman* isimli bir eser yazmıştır.⁶⁸ Bu eserde Osmanlı sultanlarının Sünni Müslüman padişahlar olduklarını söylemiş ve padişahları müşrikler karşısında savaşan gazi kişiler olarak ele almıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ı devrin muazzam sultanı, Müslüman gazi ve ulu şah olarak tanımlayan Hadidi, Hz. Muhammed'in "Sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir." hadisini söyleyerek bu hadisteki Allah'ın gölgesi mertebesini Kanuni Sultan Süleyman'a layık görmüştür.⁶⁹ Celalzade Mustafa, Yavuz Sultan Selim üzerine yazmış olduğu *Selimname*'sinde Adem'den beri dünyaya birçok padişahın geldiğini ve tarih kitaplarında bunların şanlarının ayrıntılı bir şekilde anlatıldığını fakat dünyada Osmanlı nesli gibi bir nesil ve onun içerisinde de Sultan Selim gibi bir padişah gelmediğini savunmaktadır.⁷⁰

⁶⁵ Hamse: Klasik İran ve Türk edebiyatlarında beş mesnevinin bir araya toplanmasıyla oluşan bir yapıttır. Tahsin Yazıcı, Cemal Kurnaz, "Hamse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 15 (1997): 499-500.

⁶⁶ Hasan Aksoy, "Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 6 (1992): 144-145.

⁶⁷ Fatma Kaytaz, *Behiştî Tarihi (791-907 / 1389-1502)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011, 4.

⁶⁸ Necdet Öztürk, "Hadidi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 15 (1997): 14-15.

⁶⁹ Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman (1299- 1523)*, haz., Necdet Öztürk (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991), 21.

⁷⁰ Celalzade Mustafa, *Selimname*, haz., Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997), 49.

XVI. yüzyıl tarih yazarlarından biri olan Hoca Sadeddin III. Murad'ın şehzade hocası olup III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde etkin bir kişi olmuş ve 1598 yılında şeyhülislamlığa getirilmiştir. Çeyrek yüzyıla yakın ilmiyenin yanı sıra idari ve siyasi işlerle uğraşan Hoca Sadeddin *Tacü't Tevarih* isimli Osmanlı'nın kuruluşundan Yavuz Sultan Selim dönemine kadar gelen bir tarih eseri ele almıştır.⁷¹ Bu eserin başlangıcında Osmanlı padişahlarının Allah yolunda olduğunu, işlerinde hep hakkı adaleti gözettiklerini, hak dine yardımcı olup Osmanlı döneminde sapkınlığın giderildiğini, her türlü zulüm ve fenalığın ortadan kalktığını söylemekte ve III. Murad'ı Allah'ın gölgesi olarak zikretmektedir. Daha sonrasında Osmanlı padişahlarını dünyayı koruyan, dünyada huzur ve güvenin oluşmasını sağlayan kişiler olduğunu söyleyip, onların adalet anlayışına vurgu yapmış, gaza ve cihattan vazgeçmeyen, kafirlere karşı savaşan kişiler olarak ele almış ve Osmanlı'nın Hulefa-yi Raşidin'den sonra en yüce mertebeye sahip olan kişiler olduğunu ve onların sahip olduğu bu mertebeye kimsenin ulaşamayacağını belirtmiştir. Osmanlı döneminde İslam'ın gerçek aydınlığını bulduğunu savunan yazar, Kuran ayetlerini de Osmanlı'nın İslam'ı yücelten, küfre karşı savaşan, batılı ortadan kaldıran seçilmiş bir devlet olduğu yönündeki görüşünü desteklemek üzere kullanmıştır.⁷²

XVI. yüzyıldaki bu tarihçilere bakarak XVI. yüzyıl Osmanlı ideolojisini anlamak mümkündür. Padişahların Hz. Peygamber'in vekili olduğu, Hz. Peygamber ve Hulefa-yi Raşidin'den beri onlar kadar gaza eden, dini koruyan, yücelten, kafirlere ve küfre karşı dini savunan kişilerin gelmediğini ve hatta Kuran ayetleri ve hadisten yapılan alıntılarla onların iktidarının müjdelendiği ve Osmanlı padişahlarının İslam ümmetinin başı olan halife olduğu savunulmaktadır. XVI. yüzyılda bu ideoloji sadece Osmanlı için geçerli olmayıp, İslam Devletleri'nin genel bir ideolojisi olduğu kabul edilebilir. Bu dönemde İslam dünyasında

⁷¹ Şerafettin Turan, "Hoca Sadeddin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 18 (1998): 196-198.

⁷² Hoca Sadeddin, *Tacü't Tevarih I*, çev., İsmet Parmaksızoğlu (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), 3-27.

evrensel bir hakimiyet ideali yerleşmiş, Abbasiler, Büyük İskender, Cengiz Han bu ideal için önemli birer rol model görevi görmüşlerdir. Hükümdarların evrensel bir hakimiyet kurma istekleri iki önemli olay neticesinde artmıştır. Bunlardan ilki, Akkoyunlu, Timur ve Memluk güçlerinin son bulması ve Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasındaki savaş olmuştur. İkincisi ise, İslam dininde nesebi meşruiyet anlayışının olmayışı ve buna bağlı olarak da her türlü siyasi arzu ve zaferin ilahi otoriteyle bağdaştırılması olmuştur. Böylelikle hükümdarların yanı sıra siyasi aktörlere karşı gelenler de siyasi amaçlar doğrultusunda dini kullanmışlar ve halk da zaferlerin ardında ilahi desteği görmek istemişlerdir.⁷³ Osmanlı İmparatorluğu'nun bu siyasi düşüncüyü kazanmasında XVI. yüzyıldaki her alanda görülen bir yayılma politikasının ve bunun yanı sıra Habsburg, Safevi ve Memluklerin Osmanlı'nın kendisini öne çıkaran biricik, seçilmiş bir devlet oldukları görüşünde etkili olduğu söylenebilir.⁷⁴

XVI. yüzyılın sonları kronolojik açıdan bir dönüm noktası olmuş, bu dönemde iki ayrı bin yıl hadisesi meydana gelmiştir. Bunlardan ilki 1583 yılında gerçekleşen Jüpiter ve Satürn'ün büyük kavuşumu olup; ikincisi ise Hicri tarihin bininci yılının 1591 yılında tamamlanmış olmasıdır. Çok nadir meydana gelen bu iki hadise yeni ideolojileri doğurmuştur.⁷⁵ Osmanlı İmparatorluğu için de XV. ve XVI. yüzyıllar bininci yıl karmaşasının olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde Anadolu ve Balkanlar'da bazı kişiler peygamberlik iddiasında bulunmuş, Doğu Anadolu'da Safevi şeyhlerinin Türk kabileleri arasında etkili olmaya başlamış ve Şahkulu, Celali gibi Anadolu'da önemli isyanlar ortaya çıkmıştır.⁷⁶

⁷³ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 150.

⁷⁴ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 1-2.

⁷⁵ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 195.

⁷⁶ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 223.

Safevilere karşı Osmanlı'nın kazanmış olduğu zafer ve XVI. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan birçok isyanda bu siyasi düşüncenin dinle nasıl bağdaştırıldığını göstermiş olup, mehdici düşünce ve kıyamet beklentisinin artmasıyla bu siyasi ideoloji daha da güçlenmiştir. XV. yüzyılın sonundan XVI. yüzyılın sonuna kadar olan süreçte sadece İslam devletlerinde değil, tüm Akdeniz'de dünyanın sonu ve kehanet ile ilgili yazılar çoğalmış ve evrensel bir milenyum beklentisi ortaya çıkmıştır. Dönemde oluşan siyasi ve dini olaylar ve büyük değişimler Ahir Zaman'ın gelmekte olduğu görüşünün benimsenmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti bir yandan Hristiyan dünyayla bir yandan da Safevi Devleti'yle savaşırken mehdi olarak adlandırılan bir liderin geleceği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu yüzyıl aynı zamanda İslam'ın onuncu asrı olduğundan dünyanın sonu beklentisi çok daha önemli bir hale gelmiştir.⁷⁷

Dünyanın sonu beklentisi ve buna bağlı olarak kullanılan bir unvan olan kavuşumların efendisi anlamı taşıyan "sahib-kıran" her ne kadar II. Mehmed ve I. Selim için de kullanılsa da asıl olarak Kanuni Sultan Süleyman için kullanılmış ve bininci yıl kehanetleri onun döneminde çok daha etkili olmuştur.⁷⁸ Abbasi İmparatorluğu tarafından şekillendirilen tarihi halifelik bu dönemde tasavvuf dili ile tekrar yorumlanmış ve Osmanlı devlet ideolojisinin temel taşı haline gelen bu kurum yerini ilahi ve ezoterik bir hilafet anlayışına bırakmıştır. Osmanlı halifesi Allah'ın bir dostu olarak onun ilahi amaçlara hizmet etmek üzere görevlendirdiği yeryüzündeki vekili ve halifelik mührünün dünyanın sonuna kadar sürmesine yardımcı olacak bir hanedanlık olarak görülmüştür.⁷⁹

Bu dönemde Osmanlı devleti kendisi için tehlikeli gördüğü her kişi veya kurumu Rafizilikle suçlamış, buna karşı da katı bir Sünnileştirme politikası uygulamıştır. Rafizi

⁷⁷ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 150-151.

⁷⁸ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 224-226.

⁷⁹ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 1.

olarak adlandırılan birçok hareketin de mehdici bir yönü olduğu görülmektedir.⁸⁰ Osmanlı Sünni ideolojisine karşı bir tavra sahip olduğundan zındık ve mülhid olarak ilan edilen Şeyh Muhyiddin-i Karamani bunlardan biri olup Kanuni dönemi Osmanlı sufilerindendir. Dönemin şeyhülislamı Ebussuud Efendi onun katline dair bir fetva vermiştir. Şeyh Muhyiddin-i Karamani Halveti tarikatının bir kolu olan Gülşeni tarikatına bağlı bir sufi olup önceleri Gülşeniyye tarikatının kurucusu olarak bilinen Şeyh İbrahim Gülşeni'nin müridi olmuş, sonra ise Gebze, İstanbul ve Edirne'ye giderek fikirlerini buradaki halka anlatmıştır. Şeyh Bedreddin'in Vahdet-i Vücut hakkındaki görüşlerini benimsemiştir. Ulemanın kendisinden şikayetçi olup merkeze başvurmasıyla birlikte sorguya çekilmiş ve 1550 yılında idam edilmiştir. Karamani'nin sorgulama metni mevcut olup, metne göre kendisinin Hz. Muhammed dışında tüm peygamberlerden ve birkaç evliya dışında tüm evliyalardan üstün olduğunu savunmaktadır. Ayrıca sorgulama sırasında ahiretin de var olmadığını dile getirmiştir.⁸¹ Kanuni Sultan Süleyman döneminde zındık olarak adlandırılan diğer bir kişi ise İsmail Maşuki olup, Bayrami- Melami şeyhi olarak Aksaray'dan İstanbul'a gelmiş ve birkaç sene boyunca tarikatına her çevreden birçok kişiyi katmayı başarmıştır. Daha sonra on iki müridiyle yakalanıp mahkemeye çıkartılmış, yargılanmış ve idam edilmiştir. Aynı Karamani gibi İsmail Maşuki de kıyamet, hesap gibi şeylerin olmadığını savunmuş ve hatta daha da ileri giderek Allah'ın görünür olması gerektiğini, insanı yaratan birinin olmadığını dile getirmiştir.⁸² Bu iki örnekte görüldüğü üzere Kanuni döneminde Sünni ideolojinin en üst noktaya erişmesi neticesinde bu ideolojiye karşı tepkilerin ortaya çıktığı ve milenyum beklentilerinin olduğu bu dönemde padişaha yöneltilen ilahi gücü reddetmektedirler. Özellikle dünyanın sonunun geleceğine ve buna bağlı olarak da sahib-kıran olarak

⁸⁰ Ocak, "15- 16. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi Dini İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi", 194.

⁸¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Şeyh Muhyiddin-i Karamani" *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991), 475-479.

⁸² Ahmet Yaşar Ocak, "Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmi Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail Maşuki" *Osmanlı Araştırmaları X*, İstanbul (1990): 49-54.

adlandırılan Kanuni Sultan Süleyman’a karşı bu iki hareket lideri ahiretin var olmadığını ve aslında böylelikle de Kanuni’nin sahib-kıran olmadığını savundukları söylenebilir.

Cornell H. Fleischer, XVI. yüzyıldaki kaynakları ele alarak Yavuz Sultan Selim’in eğer daha fazla fetih yapmaya ömrü yetseydi ve Safevi düşüncesinin dini anlamda yanlış olduğunu ortaya koyabilseydi, Büyük İskender, Cengiz Han gibi evrensel bir hükümdar olabileceğini söylemektedir. 1517 Niğbolu Kanunnamesi’nde iki önemli isimlendirme geçmektedir. Bunlardan ilki *müeyyed min ind Allah* yani Allah’ın yardımını alan kişi, diğeri ise *sahib-kıran* ismidir. Bu ilk isimlendirmeye Yavuz Sultan Selim’in Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olarak Allah tarafından seçilmiş ve Allah’ın desteğini alan bir hükümdar olduğunun ve hiçbir savaşta yenilmediğinin vurgulandığını belirtmektedir. Sahib-kıran denmesiyle de onun dünya fatihi olduğunu ve bu durumunda astrolojik olaylarla kanıtlandığının göstergesi olduğunu dile getirmektedir.⁸³ Bir Osmanlı aydını olan Mustafa Ali de birinci isimlendirmenin Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman için geçerli olduğunu fakat ikinci isimlendirme olan sahib-kıranın dünyada sadece üç kişi için geçerli olduğunu söylemiştir. Bu üç kişi ise İskender, Cengiz ve Timur’dur. Eğer Yavuz Sultan Selim sekizinci yüzyılın başında ölmese onunda sahib-kıran olarak adlandırılabilceğini savunmaktadır.⁸⁴

1520 yılında padişah olan Sultan Süleyman tahta gelir gelmez hükümdarlığı boyunca tarafsız bir adalet düzeni ortaya koyacağını söylemiştir. Fleischer, Sultan Süleyman’ın mükemmel bir adalet düzeni oluşturma ve evrensel hakimiyet kurma isteğinin dünyanın sonu düşüncesiyle bağlantılı olduğunu söylemektedir. Sultan bu düzenin oluşmasıyla aslında onuncu yüzyıla denk gelen kendi devrinin bir milenyum olduğunu ve adaletsizliklerin

⁸³ Fleischer, “Mehdi ve Bin Yıl”, 152-153.

⁸⁴ Cornell Fleischer, *Tarihçi Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev., Ayla Ortaç (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 290.

yaşandığı bu dünyaya adalet getirerek kendisinin mehdi olduğunu ispatlamak istemiştir.⁸⁵ Sultan Süleyman'ın tahta çıktıktan sonra yapmış olduğu fetihlerle binyıl kehaneti daha fazla ön plana çıkmış ve bu da birçok eserin yazılmasına sebep olmuştur. Özellikle 1530'lu yıllar bu anlamda dönüm noktası olmuştur. Bu yılda Viyana, Paris ve İstanbul arasında bir diplomasi trafiği yaşanmış, V. Charles Tunus'u ele geçirmiş, Osmanlı Devleti de Korfu'yu kuşatmış ve Irak'ın seferini gerçekleştirmişlerdir. Yazılan kitapların yanı sıra eski kehanet kitapları bu dönemde önemli birer kaynak haline gelmiştir. Bunlardan biri *Gurbetname* isimli eser olup, II. Bayezid'in kardeşi olan şehzade Cem Sultan'ın 1483 ile 1495 yılları arasında geçen esir hayatını ele almaktadır. Eserin 1520'lerin başlangıcında yazıldığı tahmin edilmekle birlikte, Cem Sultan'ın adamlarından biri tarafından yazılmış olabileceği de düşünülmektedir. Eserde, Cem Sultan ile Papa VIII. Innocent arasındaki konuşma aktarılmış olup, Cem Sultan *Tevarih-i Ali Osman* üzerinden Osmanlı hanedanının tarihini anlatmaktadır. Sultan Süleyman'ın padişah olacağını ve ilk olarak Macaristan'a gaza edeceğini ve daha sonrasında birkaç kez başarısız olduktan sonra Roma'yı fethedeceğini ve birçok komutanı ve papayı da öldüreceğini ve kilisenin havuzundan atına su içirip besleyeceğini söylemiştir. Bu eserin aynısının kendilerinde de yaklaşık sekiz yüz yıl önce var olduğunu görmüşler ve bu kehanetin Cem Sultan'ın Roma'ya gelişiyle zararsız bir şekilde gerçekleştiği için sevinmişler ve kilisenin merkezinde şehzadenin atını beslemişler ve su içirmişlerdir.

Diğer bir eser ise 1526 yılına ait olup, eserde yine Roma'nın fethine vurgu yapılmakla birlikte bu kez üç defa yapılan bir girişimden bahsetmekte ve sadece son seferin başarılı olduğunu ve Süleyman'ın Roma'yı alacağını dile getirmektedir. İbrahim Paşa 1526 yılında Venedik balyosuna sultanla birlikte gençlikleri döneminde eski bir kitap bulduklarını ve bu kitapta yüksek mevkide bulunmayan birinin gelip vezir olacağı ve adının da İbrahim

⁸⁵ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 152-153.

olacağını yazdığını söylemiştir. Bu kehanete göre İbrahim, padişahının onun zamanında büyük şeyler yapacağını, Roma'yı da üçüncü seferinde alacağını ve tek bir dinin egemen olacağını belirtmiştir.⁸⁶

Bunun yanı sıra Sultan Süleyman döneminin Hicri X. yüzyıl olduğu ve bu yılda dünyanın sonuna ait olayların gerçekleştiğini kanıtlamak amacıyla İslami eserler Osmanlı dünyasında görülmeye başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi Abdurrahman el- Bistami'nin eseri olan *Miftahu'l- Cifri'l- Cami*'dir. Eser, XIV ve XV. yüzyıllarda Memluk toprakları olan Suriye ve Mısır'da kıyamet kehanetlerini ele almakta olup, Haçlı geleneklerinde bulunan bazı materyallerden ve İbn Arabi'ye ait olduğu düşünülen kehanet metinlerinden de yararlanmıştır. Bu metin Kanuni Sultan Süleyman'ın mehdi olarak anılmasının dayanağı olan asıl metin olmuştur. Bistami, eserinde özellikle Konstantinopolis'in, Mısır'ın ve Roma'nın fethi üzerinde durduğu ve Mehdi'nin gelişiyle tek bir dinin egemenliğini ön plana çıkardığı görülmektedir.⁸⁷ *Miftah*'ın XVI. yüzyıldan önce hiçbir zaman kopyalanmadığı fakat Sultan Süleyman döneminde en çok satan kitap olmasının sebebi Sultan Süleyman'ın babası Selim'in yapmış olduğu fetihler, özellikle de Mısır'ın fethedilmesi olmuştur. Bistami'nin kitabında Osmanlı adı az geçse de bunlardan biri Elmuvaahhid Mehdi İbn Tümert'e atfedilen ve Osmanlı soyundan gelen bir sesin gelişini öngören bir kehanettir. Osmanlı soyundan ise Osman Gazi, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman olmak üzere üç kişi ön plana çıkmıştır.⁸⁸

Bistami'nin de atıf yaptığı kişilerden olan İbn-i Arabi'nin *Şecereti'n-Numaniye fi'd Devleti'l- Osmaniye* isimli eseri de XVI. yüzyılda meşhur olan eserlerden biridir. Eserin

⁸⁶ Cornell H. Fleischer, "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s İstanbul", ed., Kemal H. Karpat *International Journal of Turkish Studies* vol. 13, nos. 1&2 (2007): 52-54.

⁸⁷ Cornell H. Fleischer, "Ancient Wisdom and New Sciences: Prophecies at the Ottoman Court in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries", ed., Bağcı, ve Farhad, *Falnama* (2010): 238.

⁸⁸ Cornell H. Fleischer, "Seer to the Sultan: Haydar-ı Remmal and Sultan Süleyman" *Cultural Horizons: A Festschrift in Honor of Talat S. Halman*, ed., Jayne L. Warner (Syracuse: Syracuse University Press, 2001), 292-293.

Osmanlı sarayında dolaşan bir metin olması ise Mısır'ın son kez fethedilmesi ve Osmanlıların dünyanın son imparatorluğu ve onun hükümdarlarının da son evrensel hükümdarlar olacağını öngörmesi ile alakalıdır. Eserin Sadreddin Konevi ve Halil B. Aybak al- Safadi tarafından yorumlamaları yapılmış ve XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında bu yorumlamaların birçok kopyası basılmış ve hem bu kopyalara hem de İbn-i Arabi'nin diğer eserlerine devletin eskatolojik imajını güçlendirmek amacıyla farklı yorumlar daha sonradan eklenmiştir. Bunlardan biri de İbn-i Arabi'nin *Anka-yı Mugrib* isimli risalesinde Süleyman'ın Melami Şeyhi Pir Ali Alaeddin Aksarayı'yi Konya'da ziyaret etmesinin zikredilmesi ve padişahında bu ziyareti yaparak İbn-i Arabi'nin bu kehanetine verdiği önemi göstermiş olmuştur.⁸⁹ Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in de Suriye ve Mısır fetihlerinden sonra Şam'a girdiğinde İbn-i Arabi'nin mezarını araması ve sonrasında bulup mezarını restore etmesi bu anlamda değerli olup İbn-i Arabi'nin onun fetihlerini müjdelediğine işaret olarak değerlendirilmiştir.⁹⁰

Bu tez Osmanlı devlet adamlarının yazmış olduğu eserlerde de görülmüştür. Bunlardan ilki Mevlana İsa Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan bir kadı olup Halveti tarikatıyla yakın ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir. 1529-1543 yılları arasında Osmanlı tarihi ile alakalı *Cami ül- Meknunat* isimli bir eser yazmıştır.⁹¹ Eser görünüşte gazavatname özelliği taşısa da asıl amacı dünyanın sonunun geldiğini duyurmak olmuştur. En uzun hali 125 kısa bölümden oluşmaktadır. İlk 47 bölüm Hz. Muhammed'in ve peygamberlerin yaratılışını içermektedir. 48-95 arası Osmanlı tarihinin başlangıcından I.Selim'in ölümüne kadar olan zamanı kapsamakta olup 96-123 arası ise Sultan Süleyman dönemine ayrılmıştır. Eserin en uzun versiyonunun sonu 1543 yılında Osmanlı'nın Batı

⁸⁹ Fleischer, "Shadows of Shadows", 56-57.

⁹⁰ Fleischer, "Seer to the Sultan", 295.

⁹¹ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 152.

Macaristan'daki birkaç kaleyi ele geçirmesini ele almıştır.⁹² Bu eserdeki asıl mesele Kutsal Roma İmparatoru V. Charles ile Kanuni Sultan Süleyman arasında devrin sahib-kıranı olma konusundaki rekabetidir. Her iki hükümdarda kendisini dünyanın yöneticisi olarak adlandırmasının sonucu olarak Mevlana İsa Kanuni'nin bu iddiasını desteklemek amacıyla eserini kaleme almış ve onun sahib-kıran olduğuna dair delillerin var olduğunu söyleyerek bunları ortaya koymuştur. Onun tezine göre müceddid en geç 1552-1553 yılına kadar gelecek ve bu yılda büyük kavuşum olan ve sahib-kıranın asıl anlamı olan Jüpiter ile Satürn'ün kavuşumu gerçekleşecektir. Bununla bağlantılı bir şekilde sahib-kıran evrensel bir yöneticinin tek bir dinin hakimiyetini başlatması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu dönemde ortaya çıkan bazı sıra dışı olayların dünyanın sonunun yaklaştığına işaret etmekte ve bununla da Süleyman'ın dünyanın sonunda geleceği beklenen mesih olduğunu dile getirmektedir. Mevlana İsa daha sonra Hz. Peygamber'in devrinden bu yana yirmi dokuz tane gizli dervişin var olduğunu, otuzuncu ve sonuncusunun da Sultan Süleyman olduğunu söylemektedir. Son olarak da tüm bu olayların art arda gelmesiyle birlikte Sultan Süleyman'ın bininci yılın müceddidi ve sahib-kıran olduğunu dile getirmektedir.⁹³ Barbara Flemming bu dönemde Süleyman'ın kanuni sıfatından daha ziyade sahib-kıran olarak adlandırıldığını ve İsa'nın tezinin bu noktada dönemin politik ve dini beklentileriyle alakalı olarak ele aldığını dile getirmektedir.⁹⁴

Sultan Süleyman'ın veziri olan İbrahim Paşa da padişahla yapmış olduğu görüşmeler sırasında ona hitap ederken evrensel yöneticiliğini ön plana çıkaran *sahib kıran-ı alempenah* veya *sahib-kıran-ı rub'-i meskûn* sıfatlarını kullandığı bilinmektedir. 1529 yılında ise Levhi isimli bir alim *Cihadname-i Sultan Süleyman* isimli bir eser kaleme almış ve Süleyman'ı

⁹² Barbara Flemming, "Public Opinion Under Sultan Süleyman" *Süleyman the Second and His Time*, ed., Halil İnalcık and Cemal Kafadar (İstanbul: Isis Press, 1993), 51-52.

⁹³ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 152-153.

⁹⁴ Flemming, "Public Opinion Under Sultan Süleyman", 53.

İskender'den sonra Allah'ın kendisine dünya hakimiyeti verdiği tek yönetici olarak kabul etmiştir. Padişah ona göre Hızır tarafından eğitim görmüş kutsanmış bir liderdir. Macaristan'a karşı yapmış olduğu savaş da Hz. Peygamber ve evliyalar onun yanında bulunmuşlardır. 1540 yılında ise Senai isimli bir yazar bir *Süleymanname* yazmış ve orada Sultan Süleyman'dan "sahib-kıran" ve "mehdi-yi ahirü'z-zemân" olarak bahsetmiştir. Diğer bir *Süleymanname* yazarı olan Haki de eserinde Süleyman'dan sahib-kıran olarak bahsetmiş ve hatta diğerlerinden farklı olarak padişahın Allah tarafından seçilmiş bir hükümdar olarak Allah'tan birtakım talimatlar aldığını söylemiştir.⁹⁵

Ayrıca Sultan Süleyman döneminde kehanetlerin bu kadar ön planda olması, ahir zaman hükümdarı olduğu, mesih ve müceddidliği meseleleri onun liderlik vasfına uygun olarak tarih yazıcılığının bir ürünü olmuştur. Bu noktada sultanın tahtta kaldığı süre boyunca hizmetinde bir müneccimin bulunması dikkate değerdir.⁹⁶ Haydar-ı Remmal olarak bilinen bu kişi politik işlerle yakından ilgili olup, padişaha danışman olarak hizmet etmekte ve bulunulan zamana ve ileriye yönelik tahminde bulunduğu şeyleri uygunsuz gözlerin görmesini engellemek amacıyla doğrudan padişaha sözlü olarak iletmektedir.⁹⁷ Sığınmacı olarak Safevi İran'ından gelen Haydar'ın XV. yüzyılın sonları veya XVI. yüzyılın başlarında doğduğu düşünülmektedir. Eğitimini Tebriz'de müneccimlik üzerine almış ve harflerin gizli anlamını ortaya çıkarma, rüya tahmini ve geleceği yorumlama gibi kehanet sanatında ustalaşmıştır. Daha sonrasında ise Safevi sarayında Şah İsmail'in gözdesi olarak oğlu Şah Tahmasb'ın öğretmenliğini yapmıştır. 1524 yılında ise Şah Tahmasb'ın tahta geçmesiyle birlikte dört yıl boyunca padişahın sarayında müneccim olarak hizmetinde bulunmuştur. 1528 yılında ise Kızılbaşların etkisiyle Sünni olan Haydar gözden düşmüştür.⁹⁸

⁹⁵ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 153-156.

⁹⁶ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 156.

⁹⁷ Fleischer, "Seer to the Sultan", 296.

⁹⁸ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 228-229.

Gizli Sünni olmakla suçlanan ve fallarını Osmanlı sultanı Kanuni Sultan Süleyman için baktığı düşünülen Haydar için Kızılbaşlar idam emri vermekle uğraşmış fakat Haydar Tahmasb'ın üvey annesi Taclu Hanım tarafından korunmuş ve en sonunda da Osmanlı sarayına kaçmıştır. Fleischer bir makalesinde ilk olarak 1535 yılında Remmal'in yazılı bir kayıta bulunduğunu söylese de⁹⁹ bir başka makalesinde bu ilk kaydın 1538 ile 1550 arasında olduğunu söylemektedir.¹⁰⁰ Blake onun varlığının ilk göstergesinin Fleischer'in bahsettiği 1535 yılındaki kayıt olmasına rağmen Haydar'ın bu kayıttan daha önce 1530 yılı dolaylarında İstanbul'a geldiğini söylemektedir. Fleischer ise 1527-1528 yılları dolaylarında İbrahim Paşa'nın Mısır'dan dönüşü sırasında Haydar'ın Osmanlı sarayına geldiğini söylemekte olup, bunun da Haydar'ın 1553 yılında yazmış olduğu bir mektupta bahsettiğini belirtmektedir.¹⁰¹ Sultan Süleyman'ın en güvendiği müneccimlerin başında gelen Haydar 1559 ile 1565 yılları arasında vefat etmiştir.¹⁰² Azerbaycanlı olduğu düşünülen Haydar geri kalan ömrünü Osmanlı sarayında refah içerisinde geçirmiştir. Birçok sefere katılmış ve İstanbul toplumundaki elitlerin meclislerinde bulunmuştur. Haydar'ın 1553 yılında Şehzade Mustafa ve 1559 yılında Şehzade Bayezid hakkındaki raporları mevcut olan tek yazılarıdır. 1550'li yıllardan sonra saraydaki bu kehanet imgesinin ve sultanın eskatolojik kimliğinin önemi azalmaya başlamış ve Haydar da eski değerini kaybetmiş, kahinlik rolünden casusluğa bürünmüştür.¹⁰³

Haydar üç kutsal din tarafından da peygamber olarak kabul edilen Danyal peygamberin kehanet sanatını referans almakta ve kendi tekniklerini onun eseri olan *Kitab-ı Danyal* dan esinlenmektedir. Danyal'ın dediğine göre Sultan Süleyman Hicri 1000 yılına kadar yaşayacak ve her çağda biri sahib-kıran diğeri de sahib-i zaman olmak üzere

⁹⁹ Fleischer, "Shadows of Shadows", 57.

¹⁰⁰ Fleischer, "Seer to the Sultan", 296.

¹⁰¹ Fleischer, "Shadows of Shadows", 59.

¹⁰² Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 229.

¹⁰³ Fleischer, "Shadows of Shadows", 60-61.

adlandırılan hükümdarlık Süleyman ile birleşecek ve Süleyman hem dünya lideri hem de ilahi lider olarak iki evrensel gücü bir arada bulundurarak *kutbu'l-aktab* olacaktır. Böylelikle, Süleyman astrolojik, kronolojik ve de eskatolojik olarak dünyanın son hükümdarı olacak, Mehdi ve İsa'nın gelişi onun döneminde meydana gelecek ve İslam tek bir din olarak evrensel zaferini kazanacaktır. Bunun yanı sıra Sultan Süleyman İbn-i Arabi'nin Osmanlı'nın eskatolojik imajını ön plana çıkaran eserini Haydar'a vermiş ve Haydar bu eserden de oldukça faydalanmıştır. Bu eserin doğrudan sultan tarafından verilmesi de kendi eskatolojik kimliğine olan inancını ortaya koymaktadır. Ayrıca Haydar'ın Bistami, Kunevi ve Suyuti'nin eserlerinden de yararlandığı bilinmektedir.¹⁰⁴ Haydar'ın diğer bir bilinen yanı ise İbrahim Paşa'ya olan düşmanlığıdır. İbrahim Paşa'nın sultanla olan samimiyeti ve birlikte Roma'yı fethedeceklerine dair olan kehanet karşısında İslami yönü ağır basan ve Doğu'dan gelen bir kahin olarak Haydar Remmal çatışması var olmuş ve bu noktada Fleischer, İbrahim Paşa'nın başını çektiği bir Roma tarzına karşı Haydar'ın İslami tarzı temsil ettiğini ve ikisinin de sultanın ilgisine sahip olmak için rekabet halinde olduklarını söylemekte ve bu rekabetin sadece siyasi nitelikte değil, dini ve kültürel olduğunu belirterek Haydar'ın İbrahim Paşa'ya şeytan denildiğinin altını çizdiğini belirtmektedir.¹⁰⁵

1550'li yıllarda Sultan Süleyman'ın sarayındaki bu eskatolojik imaj değişmeye başlamış, sultan altmışlı yaşlarına gelmiş ve kahinlerin öne sürdüğü kehanetlerin gerçekleşmediğini fark ederek gerçeklerle yüzleşmiş ve daha çok imparatorluğun iç meselelerine yönelmiştir. Özellikle sultanın tahttaki son on yılında milenyum beklentisinin önemsenmediği, kıyametin geleceğine dair inancın da gerçeği yansıtmadığı düşünülmeye başlanmıştır. Tarih yazıcılığı olarak şehnamecilik bu dönemde ortaya çıkmış ve onlardan ilki

¹⁰⁴ Fleischer, "Seer to the Sultan", 296-297.

¹⁰⁵ Fleischer, "Ancient Wisdom", 242.

olan Arifi Fethullah Çelebi *Süleymanname* isimli eserinde daha önceden çok fazla gündemde olan saraydaki kehanetlerden uzak olup bunlara eserinde yer vermemiştir. Ayrıca şehnameciliğin ortaya çıkması imparatorluğun imajının kontrol altına alınmaya çalışılması bakımından önem arz etmekle birlikte bu girişim elitlerin karşı çıkmasıyla birlikte başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1550'li yıllardan sonra tarih yazımı bürokratların egemenliğinde çoğalmıştır. 1540'lı yıllardan sonra saray içinde eğitim almış yeni bir kadro oluşmuş ve imparatorlukta yeni bir kavram olan adalet kavramı vurgulanmaya başlanmıştır. Nişancı Celalzade Mustafa ve saray katipcisi olan Ramazanzade yeni düzenin başındaki kişiler olmuşlardır. Ramazanzade Osmanlı devletine İslam sistemleri içerisinde yer verirken, Celalzade ise eserinde eski dünyanın sonuna ait kehanetlere yer verse de asıl olarak onun asıl amacı klasik ve kurallar içerisindeki bir düzenin varlığını göstermek ve Sultan Süleyman'ı sahib-kıran veya sahib-zaman olarak değil, kurulan mükemmel düzenin sahibi ve *padişah-ı alem penah* olarak tanıtmak olmuştur.¹⁰⁶

Sultan Süleyman dönemi imparatorluk imajının bu yönde zirveye çıktığı dönem olsa da III. Murad dönemi de bin yılın içerisinde yer aldığından önemlidir. Her ne kadar Murad'ın saltanatı süresince dünyanın sonunun geldiği ve padişahın Mesih olduğu gibi inançlar bulunmasa da saltanatı tarihi dönüm noktalarına ve Hicri 1000. yıla denk gelmiştir. Sultan Murad kendisi doğrudan rüya tabiriyle ve kehanet sanatının gizli yöntemleriyle numerolojiyle ilgilenmiş, Bistami'nin Osmanlı'nın kehanetler konusundaki asıl metni olan eserini hazırlanmasını istemiş ve Muhammed b. Emir Hasan el-Suudi'nin astrolojiyle ilgili olan *Saadetname* isimli eserinin çevirisini yaptırmıştır. Ayrıca Osmanlı'da ilk rasathane bu dönemde Takıyüddin'in isteği neticesiyle yapılmıştır. Rasathanenin kurulmasını her ne kadar Takıyüddin istese de Murad da onun kadar bu konuya ilgili olup oğlu Mehmed'in sünnet düğününün 1582 yılında meydana gelen Büyük Kavuşumda düzenlemesi ve kızlarına

¹⁰⁶ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 157-159.

daha önce çevirisinin yapıldığı *Saadetname* isimli eserini hediye etmesi bunun göstergesidir.¹⁰⁷

Fleischer Mustafa Ali'yi ele aldığı kitabında 1589 yılı III. Murad döneminde meydana gelen bir yeniçeri ayaklanması olan Beylerbeyi Olayının ve onun sonrasında gerçekleşen İstanbul'daki yangınların Hicri 1000. yıla iki yıl kaldığının bir hatırlatması olarak algılandığı ve Osmanlı Devleti'nde kıyamet beklentilerinin arttığını söylemektedir. Mustafa Ali herkes gibi bu kıyamet senaryolarına inanmamakta ama devletin içerisinde oluşan ve veba salgının yayılmasıyla daha da güçlenen 1000. yıl havasını o da yaşamaktadır. 1589-1591 yılları arasında yazmış olduğu şiirler de görülen kıyamet söylemleri bu havanın içerisinde olduğunun kanıtıdır. Fakat Süleyman döneminde bahsedilen bu imgelerin yanı sıra III. Murad döneminde Mustafa Ali'nin yazmış olduğu şiirler vasıtasıyla kıyamet beklentisinin dönemdeki sıkıntılar nedeniyle gerçekleşeceği üzerinde durulmaktadır. Yine de bu durumun Mustafa Ali'nin mesleki hayal kırıklıklarıyla da ilgisi olduğu söylenebilir. Hicri 1000.yıl geçtiğinde Mustafa Ali'de kendi döneminden uzaklaşma ve Fatih, II. Bayezid ve I. Selim döneminde var olan altın çağ olarak adlandırdığı mükemmel dönemlere olan özlem duygusu oluşmuştur.¹⁰⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahların müceddid, mesih olarak görülmeleri, buna ait olarak sahib-kıran gibi lakaplar kullanmaları, kıyamet beklentileri XVI. yüzyıldan sonra da özellikle Jüpiter ve Satürn'ün kavuşumuyla meydana gelen Büyük Kavuşum ve birinci 1000.yılın son bulmasıyla devam etmiş fakat hiçbir dönem Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki kadar etkili olmamıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 231-232.

¹⁰⁸ Fleischer, *Mustafa Ali*, 137-144.

¹⁰⁹ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 233.

İKİNCİ BÖLÜM

2. LÜTFİ PAŞA'NIN *TEVARİH-İ AL-İ OSMAN* ADLI ESERİNE GÖRE HER YÜZYILIN BAŞINDA GELEN MÜCEDDİD MESELESİNİ YORUMLAMASI

Bu bölümde Lütü Paşa'nın *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserini ne sebeple ele aldığı üzerinde durulacak olup, müceddid meselesini nasıl ele aldığı tartışılacak ve kimleri müceddid olarak gördüğü ortaya konmaya çalışılacaktır. Lütü Paşa eserinde kendisinden el-Hacc'ül- Haremeyni's- Şerifeyn yani Mekke ve Medine'yi ziyaret eden, bu tarih kitabını yazan Lütü Paşa bin Abdü'l-Mu'in olarak bahsetmektedir.¹¹⁰ Eserin bir kısmının telif ve tasnif olduğunu, diğeri bir kısmının ise daha önceki dönemlerde yazılan eserlerden seçerek özetlediğini belirten Lütü Paşa, daha sonrasında bu kitabın yazılması için birçok sebep olduğunu söylemektedir. İlk sebep olarak, Lütü Paşa II. Bayezid döneminde büyüüp geliştiğini ve bu yine bu padişahın sarayında çok emek sarf ederek ilim tahsili aldığını söylemektedir. Daha sonrasında II. Bayezid'in sahip olduğu ilim düzeyini öven paşa, Yavuz Sultan Selim dönemiyle devam etmekte ve bu padişahın hizmetinden bir an olsun ayrılmadığını belirterek, bu dönemde Rum diyarında, Doğu'da, Arabistan'da, Halep'te, Şam'da, Mısır'da birçok savaşa katıldığını dile getirmektedir. Yavuz Sultan Selim'i büyük bir padişah olarak gören paşa, İskender devrinden bu yana bu padişahın yapmış olduğu işleri ve bahadırlıkları yapan kimsenin olmadığını savunmaktadır. II. Bayezid döneminde Şeyh Haydar oğlu Şah İsmail'in bazı sebeplerden dolayı Zülkadir oğlu Alauddevle üzerine gelmesi ve Zülkadir oğlu Alauddevle'nin bunun üzerine dağlara çıkması, II. Bayezid'in ise Yahya Paşa isimli vezirini askerleriyle birlikte Ankara kalesine göndermesi ve İstanbul'da büyük bir deprem olması, depremde birçok yerin zarar görmesinden itibaren olayları kavrayabilecek durumda olduğunu söylemektedir.¹¹¹ Paşanın bu söylediklerinden olayları kavrayacak durumda olmasıyla birlikte bir tarih kitabı yazma isteğinin oluştuğu söylenebilir.

¹¹⁰ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 142.

¹¹¹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 142-143.

Bunun dışında bu dönemden sonrada Sultan Bayezid'in Edirne'ye gittiği, Sultan Selim'in ise Trabzon'dan Kefe'ye, Kefe'den ise Edirne'ye gidip, Çorlu yakınlarında babası II. Bayezid ile savaştığı ve Selim'in padişah olduğunu, Rum'da, Acem'de ve Arabistan'da birçok önemli işler yaptığı ve kendisinin de bunları hatırladığını anlatmaktadır. Selim'den sonra oğlu Süleyman tahta geçmiş, bu dönemde de paşa padişahın hizmetinde bulunmuş ve Belgrad, Rodos, Mohaç, Beç, Alman, İran, Avlonya ve Kara Boğdan seferlerine katılmıştır. 27 Nisan 1541 yılında ise paşa vezir olduğunu ve daha sonrasında hacca gittiğini, hac dönüşünde ise halktan uzaklaşarak ilimle uğraştığını dile getirmektedir.¹¹² Kısacası, Lütfi Paşa bu üç padişah döneminde çeşitli görevlerde bulunarak olayların bizzat içerisinde yer almış, birçok sefere katılmıştır. Direkt olarak olayları gözlemlediği veya işittiği için de bu tarihi eseri bunlardan yararlanarak ele almıştır.

Bunun yanı sıra, diğer bir sebep olarak da paşa bu tarihi okuyanların gönüllerine sevinç dolacağını söyleyerek, Hz. Muhammed ve Hulefa-yi Raşidin'den sonra Osmanlı gibi tahta layık kimselerin gelmediğini söylemesidir. Selçuklu ve Osmanlı haricinde diğer tüm Müslüman devletlerde kusurlu bir tarafın olduğunu savunan paşa, Emevilerin bazılarının haricilikle, Abbasilerden bazılarının Mutezile ve Rafizilikle, Leysoğulları, Buveyhoğulları ve Fatimiler'in zındıklıkla bilinmekte olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte, Gazneliler, Harizmiler ve Salguriler isyan edip padişahlarına karşı gelmişlerdir. Bundan sonra Lütfi Paşa Osmanlı'nın nankör olmadığı, Selçuklulara ihanet etmediklerini belirtmiştir. Hatta bazı tarihlerdeki rivayete göre, Osman Gazi'nin bey olacağı vakit "Selçuklular zamanın hakimi ise bana bey olmak yakışmaz" dediği görülmektedir. Bu saygılarına karşılık olarak paşa, Allah'ın bu devletin padişahlarına uzun ömür, mallarına ve mülklerine de bereket verdiğini, düşmanlarına karşı zaferler kazandırdığını açıklamıştır.¹¹³ Bu görüş birçok Osmanlı tarihçisi

¹¹² Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 143.

¹¹³ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 144-145.

tarafından benimsenmiş hatta Selçuklu Devleti'nden sonra kurulan beyliklerin Müslümanları gasp ederek meydana geldiklerini fakat Osmanlı'nın düzene uyduğu ve gaza yaptığını vurgulamaktadırlar.¹¹⁴

Lütfi Paşa yazmış olduğu tarih kitabına böyle bir giriş yaptıktan sonra, müceddidlik meselesi üzerinde durmuştur. Bunun için Hz. Peygamber'in bir sözünü ele alan paşa, peygamberin “en hayırlı devre benim devrimdir” diyerek yüzyılın başında ihtilaf olmadığını fakat zaman, devre anlamına gelen karn da ihtilaf olduğunu söylemektedir. Bazı kişilere göre bu devre kırk yıl, bazılarına göre altmış yıl ve bazıları da bu zamanı seksen yıl olarak almışlardır. Peygamber asıl olanın yüzyıl olduğunu belirtmiştir. Bunun hemen sonrasında bir olaya daha yer veren paşa, Peygamber'in ashabına bu geceyi görüp görmediklerini sorup, bu geceden yüzyıl sonra bugün yeryüzünde yaşayan büyük, küçük kimsenin kalmayacağını söylemesini dile getirmiş ve yine karnın yüzyılı tanımlandığını vurgulamıştır. Lütfi Paşa'nın bu karn meselesini açıklaması asıl olarak her yüzyılın başında geldiği düşünülen ve kendisinin de bunun için dokuz hükümdarı belirlediği müceddidlik meselesini ele almasından kaynaklanmaktadır. Paşa kendisinin bu bilgileri *Tevarih-i Miskaveyh* kitabından aldığını belirterek, bu kitapta da Ebu İshak Şirazi'nin *Tabakatü'l Fukaha* adlı kitabından alıntı yapıldığını söylemiştir. Lütfi Paşa'ya göre her yüzyılın başında dini yenileyen hükümdarlar sırasıyla Hz. Muhammed, Ömer bin Abdülaziz, Harun Reşid oğlu Mu'tasım, Abbasilerden Kadir billah Ahmed bin Emirü'l İshak bin el Muktedir, Al-i Selçuk neslinden Muhammed bin Melikşah, Cengiziler neslinden Şah Gazan Han bin Argün Han bin Hulagu Han bin Tuli Han bin Cengiz Han, Osman Gazi, Yıldırım Bayezid Han oğlu Sultan Mehmed ve son olarak Sultan Selim'dir.¹¹⁵

¹¹⁴ Imber, “The Ottoman Dynastic Myth”, 15.

¹¹⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 145-148.

2.1. Lutfi Paşa'nın Belirlemiş Olduğu Dokuz Müceddid

Lutfi Paşa tevarihinin girişinde dokuz müceddidi ele almış ve özellikle bu müceddidler arasında yer alan üç Osmanlı padişahının neden dini ihya eden kişiler olduğu üzerinde durmuştur. Giriş haricinde eserin “İbtida-yı Devlet-i Al-i Osman”, “Ahd-i Sultan Mehmed Han-ı Evvel” ve “Ahd-i Sultan Selim Han-ı Evvel” isimli bölümleri de bu üç padişahın müceddid olarak ele alınması bakımından değerlendirilmiştir. Burada ilk olarak, ilk altı müceddidin nasıl ele alındığı tartışılmaya çalışılacak ve asıl olarak daha sonra kalan üç Osmanlı padişahının neden ve nasıl müceddid olarak adlandırıldığı üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Birinci Asrın Müceddidi: Hz. Muhammed

Birinci asrın müceddidi yani dini ihya eden kişi Hz. Muhammed'dir. Lutfi Paşa'nın ilk müceddidin Hz. Muhammed olduğunu söylemesi çelişkili bir durumdur. İlk olarak, Lutfi Paşa kendisiyle çelişmektedir. Müceddid meselesini ele alırken Hz. Peygamber'in en hayırlı dönemin kendi dönemi olduğunu söylemesi ve hemen sonrasında da sahabeleriyle konuşurken yüzyıl kelimesini kullandığını aktarması bunun göstergesidir. En hayırlı dönem olan Peygamber döneminde nasıl bir bozulma meydana gelebilir veya kendisine vahiy gelen bir peygamber nasıl müceddid olabilir? Ayrıca Peygamber'in yüzyıl sözünü sahabelerine anlattığı zaman onun vefatından yaklaşık bir ay önce Tebük Seferi'nden döndüğünde söylediği düşünülmektedir.¹¹⁶ Peygamber'in vefatına yakın bir dönemde yüzyıl sözünü dile getirmesi kendisinden sonraki bir dönem için olmalıdır. İkinci olarak ise Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelmeyeceği ve Kuran'ın da son kutsal kitap olmasından dolayı sonraki dönemde dini irtibatların zayıflaması mümkün olabilir ve böylece de müceddidin varlığından bahsedilebilir.

¹¹⁶ Ertürk, “Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi”, 131-132.

2.1.2. İkinci Asrın Müceddidi: Ömer b. Abdülaziz

İkinci asrın müceddidi olarak Ömer bin Abdülaziz ortaya çıkmıştır. Lütfi Paşa, Ömer bin Abdülaziz'in Emevilerin yapmış oldukları işleri reddettiği ve onların bidatlerini ortadan kaldırdığı için müceddid olduğunu dile getirmiştir. Ömer bin Abdülaziz'in birinci yüzyılın müceddidi olduğu konusunda İslam alimleri arasında genel bir kabul söz konusu olduğu bilindiğinden Lütfi Paşa'nın da onu bir sonraki müceddid olarak kabul ettiği düşünülebilir.¹¹⁷

2.1.3. Üçüncü Asrın Müceddidi: Mu'tasım

Üçüncü asrın başında dini yenileyen Abbasilerden Harun Reşid'in oğlu Mu'tasım olmuştur. Mu'tasım'ın kardeşi Emin Muhammed türlü bidatlar ortaya çıkarmış ve diğer kardeşi Me'mun ise Rafizi ve İtızal mezheplerine inanıp Kuran'ın mahluk olduğu görüşünü benimsemiş ve birçok ulemaya eziyet ve ihanet etmiştir. Mu'tasım her iki kardeşinin de bidatlarını ortadan kaldırmıştır. Babek Hürremi yirmi yıl boyunca bir zındıka mezhebine katılmış ve halkı da bu batıl mezhebe davet edip birçok kişiyi buna tabi etmiştir. Azerbaycan ve Ermeni vilayetini ve Irak'ın bazı bölümlerini de kendi emri altına almıştır. Mu'tasım halife olunca çok gayretler göstererek, Babek Hürremi'yi ortadan kaldırmış ve dini ve mezhepleri bir araya toplayarak bidatlara son vermiştir. Bu olayların dışında Lütfi Paşa başka bir olayı daha ele almaktadır. Buna göre, Ankara kalesi o zaman kafirlerin elinde olup bir kadın kafirlerin elinde esir olmuş ve ona çok zulümler etmişlerdir. Yine bir gün bu kadına eziyet edilirken kadın "Mu'tasım, gel beni şu kafirlerin elinden kurtar." demiş, kafirler de kadının bu sözlerine gülerek bunun mümkün olmadığını söylemişlerdir. Bunu duyan Halife Mu'tasım, kadını kurtarmak için ant içmiş ve kar kış içinde askerleriyle Ankara'ya vararak kafirler ile savaşmış ve Ankara kalesini alarak kadını da kurtarmıştır.¹¹⁸

¹¹⁷ Tasseron, "Periyodik Reform", 263-264.

¹¹⁸ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 145-146.

Lütfi Paşa'nın İslam'ın üçüncü yüzyılında dini yenileyen kişi olarak El-Me'mun yerine Mu'tasım'ı seçtiği görülmekte Me'mun'u da Rafizi mezhebine inanan bir kişi olarak ele almaktadır. İbnü'l Esir, Cürcani gibi alimlerin müceddid sıralamalarına bakıldığında Ömer bin Abdülaziz'den sonra ikinci yüzyılın yenileyicisi olarak Abbasi Halifesi Me'mun'a yer verildiği görülmektedir.¹¹⁹ Burada Lütfi Paşa'nın Me'mun yerine Mu'tasım'ı müceddid olarak göstermesi Me'mun'un Şiiliğe olan eğilimiyle tanınmasından ve Osmanlı'nın Şiiilere karşı kampanyası bağlamında eski bir müceddid olarak adlandırılmasının doğru olmayacağından kaynaklanmaktadır.¹²⁰ Me'mun'un annesi İranlı bir cariye olmasından dolayı Me'mun kardeşi Emin ile iktidar kavgası sırasında İranlı unsurlar tarafından desteklenmiş ve Me'mun devletin başına geçtiğinde tüm kadrolara Arapların yerine İranlıları getirmiştir. Her ne kadar daha sonrasında halife bundan rahatsızlık duyup İranlılar yerine Türklere kadrolarda yer vermeye başlasa da Lütfi Paşa'nın İranlıların desteğiyle tahta geçmiş birini müceddid olarak göstermek istemediği görülmektedir. Ayrıca bu taht kavgası sırasında Lütfi Paşa'nın da değindiği gibi birçok isyan meydana gelmiş, bunların en önemlilerinden biri olan Hüremmiyye liderinin başı Babek Hürremi'nin isyanı olmuş ve bu isyan Mu'tasım döneminde ortadan kaldırılabilmektedir.¹²¹

Lütfi Paşa'nın Mu'tasım'ı tercih etmesinde onun halifeliliğiyle birlikte devlet yönetiminin Arap ve İranlıların yerine Türklerin eline geçmiş olmasının da etkili olmuş olabileceği söylenebilir. Çünkü bu olayın Türk tarihi açısından önem arz ettiği bilinmekte olup, Mu'tasım sayesinde Türkler Abbasilerin hizmetine girmiş ve bu da Türklerin İslam'ı kabul etmesine zemin hazırlamıştır. Me'mun'un kendi döneminde Mutezile mezhebini kabul etmeyenleri ve Kuran'ın mahluk olmadığını savunanları cezalandırdığı bilinmekte

¹¹⁹ Özgür Kavak, "Siyasi Tecdid ve Osmanlı Devleti", *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*, ed., Fuat Aydın, Metin Aydın ve Muhammed Yetim (İstanbul: Mahya Yayınları, 2019), 372-375.

¹²⁰ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 224.

¹²¹ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 16-18.

olduğundan Lütü Paşa'nın Me'mun'u Rafizilikle suçlaması ve Kuran'ın mahluk olduğı görüşünü benimsediğini söylemesi anlaşılabilir olsa da bu uygulamaların aynı şekilde Mu'tasım döneminde de var olduğı bilinmektedir.¹²² Hatta her ne kadar Mutezile Me'mun döneminde devletin resmi mezhebi olarak kabul edilse de bu görüşü kabul etmeyenlere uygulanan baskı ve işkence süreci olarak bilinen *mihne* döneminin Mu'tasım döneminde en sert biçimde uygulandığı görölmektedir.¹²³ Ayrıca Lütü Paşa'nın bir kadının Ankara kalesinde kafirlere esir olduğuna dair anlattığı hikayenin gerçekliği bilinmemekle birlikte halifenin Ankara ve Ammuriye'yi fethetmesi burada Bizanslıların Müslümanlara yapmış olduğı eziyetlerin bir sonucu olup, buranın fethedilmesi Müslümanlar tarafından çok büyük bir sevinç kaynağı olmuştur. Bu noktada Lütü Paşa'nın böyle bir hikaye yazdığı söylenebilir.¹²⁴

2.1.4. Dördüncü Asrın Müceddidi: Kadir-Billah

Dördüncü yüzyılda İslam dinini ihya edip yenileyen Abbasilerden Kadir-Billah Ahmed bin Emir'ül İshak bin el Muktedir'dir. Onun zamanında Mısır ve Şam hakimleri Fatimi olup, İslam diyarında olan beyleri bu batıl dine davet edip kimini iyilikle kimini zorla ve kimini ise rüşvet vererek bu batıl dine döndürmüşlerdir. Ama Kadir-Billah bundan haberdar olunca büyük çaba sarf ederek, bu akideleri giderip tekrardan onları ehl-i sünnete geri döndürmüştür.¹²⁵ Kadir-Billah dönemi Abbasi Devleti'nin güç kaybettiğı bir dönem olmuş hatta başkent olan Bağdat'ta hakimiyette bazı zamanlarda aksamalar görölmüştür. Bu dönemde halife, Fatımiler ve kendi isteklerine göre hareket eden emirlerle uğraşmış, Mekke'de ne kadar uğraşsa da hutbe kendi adına değil, Fatımilerin adına okunmuş ve hac

¹²² Casim Avcı, "Mutasım-Billah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 31 (2006): 380-381.

¹²³ Elif Taşkan Demiroğlu, "Abbasi Halifesi Mu'tasım-Billah ve Dönemi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 82-86.

¹²⁴ Demiroğlu, "Abbasi Halifesi Mu'tasım-Billah ve Dönemi", 76-77.

¹²⁵ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 146-147.

güvenliğini sağlayamadığından Iraklılar uzun bir süre hac görevini yerine getirememişlerdir. Tüm bunlara rağmen Lütü Paşa'nın Kadir-Billah'ı seçmesi onun bir taraftan Abbasi Devleti'ni eski gücüne kavuşturmaya çabalarırken, diğer taraftan da Sünniliğe büyük önem vermesiyle ilgili olmalıdır. Sünni ideolojiyi savunan bir devlette var olan paşanın Sünniliğe bu kadar önem veren bir halifeyi görmezden gelmesi ve onu müceddid listesine eklememesi kendisi için kabul edilebilir bir durum olmamalıdır.¹²⁶

2.1.5. Beşinci Asrın Müceddidi: Muhammed Tapar

Beşinci yüzyılda İslam dinini ihya edip yenileyen ise Al-i Selçuk neslinden Muhammed bin Melikşah'tır. Muhammed Tapar olarak da bilinen bu Selçuklu sultanı din ve dindarlıkla tanınan bir hükümdar olup adalet vasfıyla bilinmektedir. Onun zamanında İsfahan'ın kapısının önünde Derkuh adlı kalenin üzerinde Allah'ı inkâr eden kişiler bulunmuş ve Sultan Muhammed bin Melikşah yedi yıl boyunca o kaleyi fethetmek için uğraşıp gece gündüz demeden çalışıp bu kafirleri oradan atmadan rahat edememiştir.¹²⁷ Lütü Paşa'nın Büyük Selçuklu hükümdarı Muhammed Tapar'ı beşinci yüzyılın müceddidi olarak göstermesi onun Batınilere ve Haçlılara karşı yapmış olduğu mücadelelerin bir sonucu olabilir. Muhammed Tapar döneminden önce Selçuklularda oluşan taht kavgaları ve iç isyanlar nedeniyle Hasan Sabbah'ın liderliğinde Batını veya İsmailiye olarak adlandırılan bu örgüt güçlerini arttırmış, İsfahan'da birçok kişiyi etkileri altına alarak bu mezhebe girmelerini sağlamışlardır. Bunun yanı sıra İsfahan kadısını öldüren İsmaililer Şahdiz Kalesi'ni de ele geçirmiş ve şehirde sürekli olarak karışıklıklar çıkarmışlardır.¹²⁸ Muhammed Tapar bu konuya önemle yaklaşmış ve onlara karşı sürekli olarak seferler düzenlemiş, Şahdiz kalesini tekrar ele geçirmiş, merkezleri sayılan Alamut kalesini

¹²⁶ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Kadir-Billah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 24 (2001): 127-128.

¹²⁷ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 146-147.

¹²⁸ Osman Gazi Özgüdenli, *Büyük Selçuklu Devlet Tarihi 1 (1040-1057)* (İstanbul: İsam Yayınları, 2013), 223-225.

kuşatmış, birçok Batıniyi öldürtmüş, devlet kadrolarını Batınilerden temizlemiş ve onlarla olan mücadeleyi gayrimüslimlere karşı yapılan cihattan çok daha değerli görmüştür.¹²⁹

2.1.6.Altıncı Asrın Müceddidi: Gazan Han

Altıncı yüzyılda dini ihya eden kişi ise Cengiziler neslinden Şah Gazan Han bin Argün Han bin Hulagu Han bin Cengiz Han'dır. Gazan Han atalarının dinini terk ederek İslam dinine geçmiş, ne kadar kilise ve puthane varsa hepsini tamamen yıktırıp harap etmiş ve kafirlerin çıkarmış olduğu bidatleri ortadan kaldırmıştır. Lütü Paşa'nın Gazan Han'ı müceddid olarak belirtmesindeki ana etken onun İslamiyet'i kabul etmesiyle ilgili olabilir. Gazan Han diğer Moğol şehzadeleri gibi şehzadelik döneminde Budist bir eğitim almış hatta bu dönemde kendisi bir tapınak da inşa ettirmiştir. Fakat Azerbaycan'daki taht mücadelesi sırasında Emir Novruz onu İslam'a davet etmiş ve Horasan'a döndükten sonra Gazan Han İslamiyet'i kabul ettiğini bildirmiş, halka, imamlara ve şeyhlere de bağışlar yapmıştır. Gazan Han'ın İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte İslam dini Moğollar arasında yayılmaya başlamış, bu durum emirler arasında da etkili olmuştur.¹³⁰

2.1.7. Yedinci Asrın Müceddidi: Osman Gazi

Yedinci yüzyılın başında dini ihya edip yenileyen Osman Gazi olmuştur. Bu zamanda Moğollar üstünlük kurarak İslam dinini zayıflatmışlardır. Hatta tarih kitaplarına göre, Osman Gazi bey olmadan önce kafir Moğollar her yerde Müslümanlar üzerine galip olmuşlardır. Şehirlerde, kasabalarda, köylerde ve mescitlerde puthaneler yaparak her yere put koymuşlar ve onlara tapmışlardır. Ayrıca nereye giderlerse oranın halkından burada ikamet etmeleri için konukluk ve menzilden geri ayrıldıklarında ise ulak istemişlerdir. Bir

¹²⁹ Abdülkerim Özeydin, "Muhammed Tapar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 30 (2005): 580, Yazıcı, *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*, 233-234.

¹³⁰ Osman Gazi Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları (1295-1304)* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009), 92-99.

Tatar bir köyde konakladığı zaman birçok çeşit yiyecek yiyip, içki ve güzel kadın istemiş ve köylerde hangi kadını beğense onu almıştır. Müslümanların halleri bunları yaşayarak üzüntü içerisinde geçmiştir. Osman Gazi bu eziyetlerden, üzüntülerden Müslümanları kurtarmıştır.¹³¹ Lütü Paşa Osman Bey'i müceddid ilan ederken onun Moğolların Müslümanlara yapmış olduğu zulümlere son verdiğini, puta tapan bir kavmin yerini aldığını vurguladığı görülmüştür. Moğolların yapmış olduğu yağma ve zulümler çok yaygındır. Birçok Müslüman şehri Moğol istilalarından çok fazla zarar görmüş, İslam kültür ve medeniyeti de bu durumdan etkilenmiştir. İbnü'l-Esir Moğol istilasını insanlığın başına gelen en büyük felaket olarak adlandırmıştır.¹³² 1242 yılında Erzurum'un tahrip edilmesi, Sivas'ın bir kısmının Kayseri'nin ise tamamının yağmalanması, Bağdat'ta büyük bir katliam yapılması Moğolların istilalarından bazılarıdır.¹³³

Her ne kadar Moğolların Müslümanlar üzerinde olumsuz etkileri olsa da Osman Bey'in bunları ortadan kaldırdığı iddiası gerçeği yansıtmaktan uzak görünmektedir. Moğol idaresine karşı başlatılan isyan hareketleri 1261 yılında meydana gelmiş, Mısır sultanları Türkmenlerle birleşerek Anadolu'daki Moğol baskısına son vermeyi amaçlamışlardır. İlhanlılara karşı Moğol valileri Togaçar, Baltu ve Sülemiş isyanları Memlukler ve Türkmenler tarafından desteklenmişlerdir. Osman Gazi de bu isyanları özellikle de diğer Türkmen beylerinin de en büyük desteği sağladığı Sülemiş'i desteklemiştir.¹³⁴ Osman Bey'in Anadolu'daki Moğol baskısına son verme isteği görülse de bunu destekleyen Türkmenlerden sadece biri olduğu söylenebilir. Lütü Paşa'nın Gazan Han'ı müceddid olarak seçmesi de bu noktada tartışılabilir. Osman Gazi'nin ona karşı Sülemiş isyanını desteklediğini düşünürsek paşanın Osmanlı devletinin kurucusunun karşıtı birini müceddid

¹³¹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 147.

¹³² Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 30 (2005):228.

¹³³ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970), 10-26.

¹³⁴ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 26-27.

ilan etmesi şaşırtıcı bir durum oluşturabilir. Fakat burada bu isyanlar sayesinde uç bölgelerdeki İlhanlıların egemenliğinin azaldığı ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna zemin hazırladığı söylenebilir. Feridun Emecen'in *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi* isimli eserinde Gazan Han dönemindeki bu karışıklığın tarihçiler tarafından Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yılı olarak 1299 yılını kabul ettiklerini söylemektedir.¹³⁵ Bu durumda bir nevi Gazan Han döneminde Osmanlı Devleti'nin kurulması ve Gazan Han'ın Müslüman olması sebebiyle de onu müceddid seçmiş olabilir.

Ayrıca Aşıkpaşazade'nin *Tevarih-i Al-i Osman*'ın da Ertuğrul Gazi'nin oğlu Sarı Yatı yurt istemek için Sultan Alaaddin'e göndermesi, sultanın bu istek karşısında çok mutlu olarak Söğüt'ü kışlamak için yurt, Domaniç Dağı ve İrmeni Bili'ni de yayla olarak verilmesi anlatılmıştır. Söğüt vilayetinin sultana haraç ödeyen Karacahisar ve Bilecik tekfurlarının arasında bulunduğunu söyleyen yazar bu dönemde Tatarların bazı zamanlarda Karacahisar ve Bilecik vilayetlerine gelerek halka rahatsızlık verdiğini ve bu durumun Ertuğrul'un gelişiyle son bulduğunu ve kafir halkın güven içerisinde yaşamlarını sürdürmeye başladığını savunmakta ve Ertuğrul vefat edince de Osman Gazi'nin yerini aldığını dile getirmektedir.¹³⁶ Ertuğrul'un oğlunu gönderip Karacahisar ile Bilecik arasında bir yer olan Söğüt'ü almasını Oruç Bey de aktarmış fakat Moğolların zulmünden bahsetmemiş sadece Ankara'ya geldiğini ve Rumlar üzerine çok fazla gaza yaptığı söylenmiştir.¹³⁷ *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*'da da Sultan Alaaddin'in yaylak ve sulak olarak aynı yerlerin Ertuğrul'a verilmesinden bahsedilmiş fakat burada herhangi bir Moğol istilasından bahsedilmemiştir.¹³⁸ Neşri de *Cihannüma*'sında Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Ertuğrul'un Dündar ile birlikte

¹³⁵ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, ed., Ali Berktaş (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 37-38.

¹³⁶ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi: Tevarih-i Al-i Osman*, haz., M.A. Yekta Saraç, Kemal Yavuz (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2018), 46-47.

¹³⁷ Nihal Atsız, *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî, Şükrullah* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), 23.

¹³⁸ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, haz., Nihat Azamat (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992), 9.

Ankara'ya gittiklerini ve burada Sultan Alaaddin'in Tatarlar tarafından zora düştüğünü, Ertuğrul'un da ona yardım ederek Tatarların kaçmasını sağladığını dile getirmekte ve bunun sonucunda da sultanın ona hilat giydirip, Söğüt'ü kışlak ve Tomanic ve Ermeni dağlarını da yaylak olarak verdiğini anlatmaktadır.¹³⁹

Bunun haricinde Aşıkpaşazade ve Neşri, Osman Bey'in Lefke savaşına gittiği zaman Çavdarlı Tatarların Karacahisar'ın pazarını bastığını ve Orhan Gazi'nin de hemen oraya gidip yağmalanan eşyaları geri alıp, Çavdar Tatarının oğlunu da esir aldığını, Osman Gazi döndüğünde ise Tatarların zalim olmasına rağmen Müslüman olduğunu söyleyerek serbest bıraktırdığını anlatmakta ve sonrasında da Yıldırım Bayezid'e kadar bir daha aralarında düşmanlık olmadığını belirtmektedir.¹⁴⁰ Bu Osmanlı kaynaklarına bakarak Osman veya babası Ertuğrul döneminde Moğol baskısının varlığı ve bu baskınında onların gelmesiyle son bulduğu düşüncesinin yaygın olduğu düşünülebilir. Cemal Kafadar, XV. yüzyıldan geç imparatorluk dönemine kadar yazılan bu Osmanlı tarihlerinin Batı Asya'da Cengizlilerin zulüm ve tahribatlarını sonucunda oluşan fiziksel ve siyasal bir karışıklık durumunda Osman Bey'in soyu ve rüyasıyla başlamakta olduğunu belirtmektedir. Bu durum devlete, kurucusuna bir ilahi, manevi ve dünyevi otorite kazandırma ve Osmanlı'nın gücünü ortaya koyma isteği olarak anlaşılabilir.¹⁴¹ Lütfi Paşa da diğer Osmanlı kaynakları gibi Moğolların zulmünü ele alsada bu durumu daha abartılı bir şekilde ele almış, böylelikle Osmanlı'nın gücünü vurgularken aynı zamanda Müslümanları eziyetten kurtaran, puthaneleri yıkan bir kurucu olarak Osman Gazi'nin müceddidliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

¹³⁹ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, haz., Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 61-65.

¹⁴⁰ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 67. Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 123.

¹⁴¹ Cemal Kafadar, *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, çev., Ceren Çıkin (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010), 46.

2.1.8. Sekizinci Asrın Müceddidi: I. Mehmed

Sekizinci yüzyılın başında Osmanlı'dan Yıldırım Bayezid Han oğlu Sultan Mehmed İslam dinini ihya etmiştir. Çağatay taifesi yani Timur askerleri doğuda ortaya çıkmış ve İslam'a zarar vererek birtakım bidatlar yaymışlardır. Timur'un bidatlarını Sultan Mehmed ortadan kaldırmıştır.¹⁴² 1402 yılındaki Ankara Savaşı Osmanlılar için büyük bir yenilgi olmuş ve devletin parçalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu savaşın etkileri uzun bir süre devam etmiş, endişeyle anılan bir olay olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı kroniklerinde de Ankara savaşı genel olarak detaylı bir şekilde işlenmiş ve bu dönemi bir ders çıkarma amacı olarak da kullanmışlardır.¹⁴³ Bu noktada Lütü Paşa'nın Osmanlı için bu kadar önemli bir olaydan sonra gelen bir padişahı müceddid olarak göstermek istediği düşünülebilir. I. Mehmed'in bu sebeple müceddid olarak gösterilmesi sadece Lütü Paşa'ya özgü bir durum olmayıp, kendisinden sonraki bir dönemde yaşayan Müneccimbaşı Ahmed Dede ve 1892 yılında yazmış olduğu manzum *Çelebi Sultan Mehmed yahud Müceddid-i Devlet* isimli eserle Mehmet Celal de bu görüştedir.¹⁴⁴

2.1.9. Dokuzuncu Asrın Müceddidi: I. Selim

Dokuzuncu yüzyılın müceddidi ve Lütü Paşa'nın müceddid olarak ele almış olduğu son kişi ise Osmanlılardan Sultan Selim olmuştur. Sultan Selim dokuzuncu yüzyılda İslam dinini yenilemiş, peygamberin sünnetini ihya etmiştir. Sultan Selim padişah olduğu zaman dünya fitneyle dolup taşmış bir durum içerisinde olup, Sultan Bayezid döneminde Rum vilayetinin her bir yerinde bir ejder baş kaldırıp alemleri yakıp yıkmışlardır. Sultan Selim bunları ortadan kaldırmış ve şark diyarında Şeyh Haydar oğlu Şah İsmail şark beylerini

¹⁴² Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 147.

¹⁴³ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 272.

¹⁴⁴ Kavak, "Siyasi Tecdid ve Osmanlı", 380-381. İsmail Avcı, "Şair Gözüyle Osmanlı'nın Fetret Devri ve Müceddid-i Devlet Çelebi Mehmet", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul (2016): 1015.

Rafiziler mezhebine geçmeleri için ikna etmiş ve ehl-i sünnet cemaatini çok fazla aşağılamıştır. Sünni olan kişileri bulduğu zaman mallarını alıp kendilerini öldürtmüştür. Irak-ı Arap, Irak-ı Acem, Azerbaycan, Horasan, Pars ve Kirman'da asla sünni adında bir kişi bulunmaz olmuştur. Sultan Selim padişah olunca birçok asker toplamış, İstanbul'dan Tebriz'e varıncaya kadar çok fazla zahmet ve meşakkatler çekmiştir. Allah'ın işini rast getirmesiyle Selim bu bidatları ortadan kaldırmıştır. Lütü Paşa, Tebriz seferinden sonra İstanbul'a dönen padişahın Maverâünnehir ulemasından İslam dinini ihya ettiğine dair birçok mektup aldığını dile getirmiş ve gönderilen mektuplardan bazı kesitler sunmuştur.¹⁴⁵

Selim padişah olmadan önce idare sistemi gevşemeye başlamış, bunu fırsat bilen kişiler kendi gayelerini gerçekleştirmek üzere harekete geçmişler ve bu durumda halkın huzurunun bozulmasına sebebiyet vermiştir. Zulüm ve işkencelere maruz kalan halk bu nedenle şehzadelere yanaşmış hatta bir kısmı eziyetlerden kurtulmak için başka bir idare kurulmasını bile bir seçenek olarak görmüşlerdir. Bunun yanı sıra Osmanlı toprakları için büyük bir tehlike haline gelen Kızılbaş da başka bir sorun teşkil etmektedir. Dönemde Sultan Selim'e gönderilen bir rapordan bunların vurgulandığı görülmekte ve Kızılbaşların Anadolu'yu Safevileştirme politikası üzerinde durmakta ve Sünnileri öldürmenin bir gaza olduğu görüşünü benimsediklerini savunulmaktadır.¹⁴⁶ Selahattin Tansel'in ortaya koyduğu üzere Ali bin Abdülkerim Halife'ye ait olan bu rapora bakarak Lütü Paşa'nın da benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. II. Bayezid döneminde oluşan bu huzursuzluğun Selim ile son bulması, özellikle Kızılbaşların ilerlemesini engellemesi onun müceddid olarak görülmesini anlaşılır kılmıştır. Bu noktada Lütü Paşa'nın Selim'i müceddid olarak kabul etmesinin asıl nedeni Safevileri yenilgiye uğratmış olmasıyla ilgili olmalıdır. Bunun içinde Safevi zaferi sonrasında Sünni ulemeden Selim'in zaferini kutlayan ve ondan övgülerle

¹⁴⁵ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 147-148.

¹⁴⁶ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969), 25-37.

bahseden mektuplar geldiğini söylemektedir. Colin Imber, Selim'in Safevi kafirlerini yenilgiye uğratması ve böylelikle de İslam'ı yüceltmesi bakımından Lütü Paşa'nın gözünde müceddid olarak görüldüğünü söylemekte ve Maverâünnehir ulemasından gelen mektuplarda da Selim'in abartılı bir şekilde övüldüğünü, dini yenilediğinin ve Sünni İslam'ın savunucusu olduğunun özellikle vurgulandığını belirtmektedir.¹⁴⁷

2.2. Osman Gazi'nin Müceddidliği

İbtida-yı Devlet-i Al-i Osman başlığı altında Lütü Paşa Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla birlikte Osman Gazi dönemini ele almış ve bu bölümde de onun dini ihya eden bir müceddid olduğunu iddia etmiştir. Bu bölümde ilk olarak, Osmanlı'nın kökeni üzerinde duran paşa, daha sonrasında Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'tan bahsetmiştir. Süleyman Şah Semerkant, Belh ve Horasan'ı harap ettikten sonra Rum vilayetine gelmek üzere azmetmiş ve önce Erzurum'a gelerek oradan Amasya'ya geçerek burada uzun bir süre boyunca gaza etmiş ve daha sonrasında Halep'e geri dönmüştür. Halep'ten Caber kalesine doğru yol alırken Fırat Nehri'nden geçmiş, bu sırada boğularak sudan çıkartılmış ve Caber kalesi önüne defnedilmiştir.¹⁴⁸ Osman'ın dedesinin Süleyman Şah ve Gündüz Alp olduğuna dair iki ayrı görüş olsa da günümüz tarihçileri tarafından Gündüz Alp görüşü yaygın olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁹ Osmanlı döneminde de Ahmedî ve Yazıcıoğlu Ali, Gündüz Alp'i Ertuğrul'un arkadaşı olarak yansıtmakta, Enveri ise Gündüz Alp'in Ertuğrul'un babası olduğunu kabul etse de Neşri'nin Süleyman Şah'ı ön plana çıkarmasıyla ondan sonra Süleyman Şah kabul görmüştür.¹⁵⁰ Osman Bey'e ait olduğu düşünülen üç ayrı sikkede

¹⁴⁷ Imber, "The Ottoman Dynastic Myth", 23-24.

¹⁴⁸ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 153.

¹⁴⁹ Fahameddin Başar, "Ertuğrul Gazi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 11 (1995): 314.

¹⁵⁰ Imber, "The Ottoman Dynastic Myth", 18-19. Enveri, *Düsturname-i Enveri, Osmanlı Tarihi (1299-1465)*, haz., Necdet Öztürk (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2012), 19. Ahmedî, "Dastan ve Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman" *Osmanlı Tarihleri I*, haz., Nihal Atsız (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949), 8.

Gündüz Alp'ın Osman'ın dedesi olduğuna dair bilgileri kanıtlar niteliktedir.¹⁵¹ Süleyman Şah isminin ise Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu kabul edilen Kutalmış oğlu Süleyman Şah ile karıştırıldığı düşünülmektedir.¹⁵²

Lütfi Paşa Süleyman Şah'ın Sungur Tekin, Gündoğdu ve Ertuğrul olmak üzere üç oğluyla devam etmektedir. Bu üç kardeş Halep'ten göçmüş, Sungur Tekin ve Gündoğdu Acem vilayetine, Ertuğrul ise onlardan ayrılarak geri Rum vilayetine dönmüştür. Selçuklulardan Sultan Alaeddin'e adamlar göndererek kendisi için yer istemiş, Sultan Alaeddin ise ona Karacahisar ve Bilecik arasını yaylak ve sulak olarak, Söğüt'ü ise kışlak olarak vermiştir. Alaeddin'in Ertuğrul'a yer vermesi meselesi genel olarak diğer Osmanlı kroniklerinde de aynı şekilde ele alınmıştır. Burada sadece Lütfi Paşa'yı diğer kroniklerden ayıran gönderilen kişinin kimliği meselesidir.¹⁵³ Aşıkpaşazade, Oruç Bey ve *Anonim Tevarih-i Al-i Osman* 'da bu kişinin Ertuğrul'un oğlu Sarı Yatı olduğu konusunda bir birlik söz konusudur.¹⁵⁴ Ertuğrul'un Osman, Gündüz ve Savcı isimli üç oğlu olduğuyla devam eden paşa bunların arasında en yiğit olanın Osman olduğunu belirtmektedir. Paşa halkın Osman'a hürmet gösterdiği ve av sırasında onun yanında bulunduklarını söyleyip bir nevi onun güçlü bir lider olduğunu vurgulamaktadır. Güçlü olmasının yanı sıra, Osman'ı dindar ve tanınmış biri olarak tanımlayan paşa Ertuğrul'un çok fazla yaşlanmasıyla birlikte Osman'ın kardeşleriyle birlikte kendi boylarına hakim olduğunu söylemektedir. Kısa bir

¹⁵¹ Hakan Yılmaz, "Osman Gazi'nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi" *Ab-ı Hayatı Aramak Gönül Tekin'e Armağan*, Mustafa Karagüllüoğlu (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018), Hakan Yılmaz, "Osman Gazi'nin 700/1300-1301'de Yenişehir'de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi" *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 4 Söğüt Özel Sayısı, (2019).

¹⁵² Vedat Turgut "Osman Gazi'nin Kimliği Meselesi ve Cihanşümul Bir Devlete İsmine Verilmesinin Sebepleri Üzerine" *Akademik İncelemeler Dergisi* 11 (2016): 85.

¹⁵³ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 153-154.

¹⁵⁴ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 46-47, Atsız, *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedi, Şükrullah*, 23, Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 9.

şekilde Köse Mihal'in Osman Gazi'ye bağlanmasından bahsederek Ertuğrul Gazi'nin doksan üç yaşında vefat ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁵

2.2.1. Osman Gazi'nin Rüyası

Daha sonrasında Lütfi Paşa, diğer tarihlerde de geçen ve tarihçiler tarafından bazen Ertuğrul'a bazen ise Osman Gazi'ye atfedilen rüya hadisesi üzerinde durmuştur. Lütfi Paşa da bu rüya hadisesini birçok tarihçi gibi Osman Gazi'nin gördüğünü söylemektedir.¹⁵⁶ Lütfi Paşa rüyaya ilahi bir yön vererek Osman Gazi'nin bir gece sabah namazına yakın bir zamanda rüya gördüğünü, abdest alıp namaz kıldıktan sonra Şeyh Edebali'ye giderek rüyasını anlattığını söylemiştir. Lütfi Paşa'nın aktardığına göre, Osman Şeyh'e "Senin koynundan bir ay doğdu ve benim koynuma girdi. Göbeğimde büyük bir ağaç yetişti, gölgesi alemleri kapladı. Gölgesinde dağlar, ovalar ve ağaçlar oluştu ve her dağın, ağacın dibinden sular çıkarak, ovalara akıp gitti. Bu akan sulardan bazıları içti, bazıları da bağlarını ve ekinlerini suladı." demiş ve bu rüyanın nasıl yorumlanacağını sormuştur. Şeyh Osman'a müjdelere vererek, sana ve nesline padişahlık verildi diyerek kızını ona vermiştir. Bu evlilikten de Orhan Gazi doğmuştur.¹⁵⁷ Diğer kroniklere bakarak Lütfi Paşa'nın rüya hadisesi üzerinde daha az durduğu, Şeyh Edebali'den de daha az bahsettiği ve onu derviş olarak zikretmediği görülmektedir. Neşri ve Aşıkpaşazade'den farklı olarak sabah namazı imgesini vurgulamakta ve rüya hadisesinden hemen sonra Edebali'nin müridine verilen maşrapa ve kılıçtan bahsetmemektedir. Ayrıca Lütfi Paşa'nın kitabın en başında Osmanlı'nın soy kütüğüne yer verip kısaca Ertuğrul'dan bahsederek hemen Osman Gazi'nin

¹⁵⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 154.

¹⁵⁶ Rüya'yı Ertuğrul'un gördüğünü söyleyen tarihçiler; Oruç Bey, Nişancı Mehmet Paşa ve Nihat Azamat'ın hazırlamış olduğu Anonim *Tevarih-i Ali Osman*'dır. Rüya'yı Osman Gazi'ye yoranlar ise Neşri ve Aşıkpaşazade'dir. Nihal Atsız, *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî, Şükrullah*, 24, Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 10, Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, "Osmanlı Sultanları Tarihi", *Osmanlı Tarihleri I* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949), 343, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 81-83, Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 48-50.

¹⁵⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 154-155.

rüyasına geçmesi hikayeyi belli bir temele dayandırmakta olduğunun bir işaretidir. Onun hem yüce bir soya sahip olduğunu vurgulamakta hem de Osman'ın yiğit, dindar bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyerek ve rüya sırasında namaz imgesini ele alarak Osman Gazi'ye ilahi bir otorite kazandırma isteği içerisinde.

2.2.2. Osman Gazi'nin Beyliği

Bu rüya hadisesinden sonra Osman Gazi'nin başa geçtiğini söyleyen paşa Osman Gazi'nin Selçuklulara tabi olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde uçlardaki Türk beyleri ve Oğuz boyundan tüm uçlar Tatarların tehlikesiyle karşılaşmış ve gün geçtikçe bunların sayıları da artmıştır. Bunun sonucunda Oğuz beyleri ve kethüdaları toplanarak Osman Gazi'nin yanına gelmişler ve meşveret etmişlerdir. Çok fazla tartışmadan sonra, Osman Gazi'ye artık Selçukluların onlar için bir şey yapamayacağını söyleyerek Osman Gazi'nin bey olmasını istemişlerdir. Bu isteği dile getirirken de memleketin Tatarlardan dolayı zor durumda olduğu ve Sultan Alaeddin'den uç bölgesinde Osman Gazi'ye icazet verdiği, onunda saltanatı hak ettiğini dile getirmişlerdir. Osman Gazi de onların isteğini kabul etmiş ve Osman Gazi'ye bal ve kımızdan getirip sunmuşlar, sağlığı ve padişahlığı için dualar etmişlerdir.¹⁵⁸

Bu olayda Lütü Paşa Osman Gazi'nin bey olmasını ele almıştır. Osman Gazi tüm Türk beylerinin kabul ettiği bir bey olup aynı zamanda bey için gerekli olan Oğuz soyuna sahiptir. Lütü Paşa'nın Osman Gazi'nin padişahlığı hak etmesi üzerinde durması da önemlidir. Selçuklular tarafından verilmiş bir icazet olması da paşanın daha öncede bahsetmiş olduğu Osmanlı'nın Selçuklu Devleti'ne karşı nankör olmadığını vurgulanması olabilir. Burada asıl önemli olan şey ise beylerin Osman Gazi'yi Tatarlara karşı gelebilecek biri olarak görmesidir. Aşıkpaşazade ve Neşri, Osman Gazi'nin Köprühisar'ı fethettikten

¹⁵⁸ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 155.

sonra adına hutbe okutulduğu ve bey olduğunu söylemekte ve Lütü Paşa'daki gibi Oğuz beylerinin yanına gelip ondan bey olmalarını istemeleri gibi bir durum söz konusu değildir.¹⁵⁹

2.2.3. Osman Gazi'nin Fetihleri

Lütü Paşa daha sonrasında Osman Gazi'nin fetihleriyle konuya devam etmiştir. Osman Gazi'nin Bilecik, Yarhisar Köprühisar, İnegöl ve Yenişehir'i fethettiğini söyleyen paşa, onun gaza ve cihadı tüm aleme yayıldığını ve her yerden ulemaların Osman Gazi'nin şehrine geldiklerini belirtmiştir. Daha sonra İznik'in muhasara edilmesini ele alan paşa, İznik'in o dönemde mamur bir hisar ve önemli bir şehir olup kafirlerin sayısının üstünlüğüne, kalenin iyi bir şekilde korunmasına ve gazilerin sayısının az olmasına rağmen Allah'ın vermiş olduğu fırsat sayesinde İznik'in fethedilebildiğini söylemiştir.¹⁶⁰

İznik'in fethinden sonra Yalakova'sı fethini anlatmış ve Yalakova'sının fethi sırasında dikkat çekici bir olaya yer vermiştir. Bu olaya göre gazilerin toplanmasını gören kafirler Türkler hakkında olumsuz bir şekilde konuşurken bir ışık çıkmış ve buradaki ışık olarak bir dervişten bahsedilmekte, derviş elinde ağaçtan bir kılıç tutmakta ve kafirleri İslam'a davet etmektedir. Kafirler bunu görünce derviş ile dalga geçmişler ve elindekinin hiçbir işe yaramayacağını söyleyerek onunla alay etmiştir. Bunun üzerine derviş Allah'a sığınarak tekbir getirmiş ve kafiri ağaç kılıcı ile ortadan ikiye bölmüştür. Kalan kafirler bunun gerçek olmadığını düşünerek alay etmeye devam etmişlerdir. Derviş yoldaşlarını yerinden kaldırmayı denemelerini söylediğinde, kafirler yoldaşlarının halini görünce şaşırılmışlar ve bir kısmı bunun üzerine Müslüman olmuş, bir kısmı ise hemen oradan kaçmışlardır. Derviş burayı fethetmiş ve o sırada vefat ederek burası onun mezar yeri

¹⁵⁹ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 51-61, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 105-111.

¹⁶⁰ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 155-156.

olmuştur.¹⁶¹ Aynı olay *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*’da da aynı şekilde ele alınmış fakat Ahmedî, Şükrullah, Enverî, Aşıkpaşazade ve Neşrî’de bu konu hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.¹⁶² Bu hikayenin kuruluş döneminde dervişlerin önemini göstermek amacıyla oluşturulduğu düşünülebilir. Dervişlerin Osmanlı fetihlerindeki rollerini üç maddede toplayan Ahmet Yaşar Ocak, onların geçim sağlamak, şuurlu bir şekilde yapmasalar da gittikleri bölgelerin Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasına yardımcı olmak ve Osmanlı’nın meşruiyetini sağlamak yönünde katkıları olduğunu savunmaktadır.¹⁶³ Bunun yanı sıra Kafadar, dervişlerin gazi çevresiyle olan bağlarının menakıbnamelerde var olduğunu söyleyerek, anonim kroniklerde ve Aşıkpaşazade’deki gazi-derviş algısının ulema ve devlet adamları tarafından kendi istekleri yönünde tarih yazımı oluşturmalarının henüz var olmadığı geçmişe bir özlem olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁴ Bu noktada Lütî Paşa’nın da Aşıkpaşazade’den farklı olarak Osman Gazi’nin müceddidliğini kanıtlamak, dervişlerin onun liderliği altında gaza ettiğini göstermek için bu hikayeyi eserine eklediği düşünülebilir.

Lütî Paşa Osman Gazi devrine Bursa’nın fethiyle devam etmiştir. Bursa Tekfuru birkaç tekfurla birlik olarak Osman Gazi üzerine yürümüş, Osman Gazi Allah’a sığınmış ve gazilerle kafirler karşı karşıya gelmişler ve cenk başlamıştır. Bu savaşta Gündüz Alp oğlu Gündoğdu gibi gazilerden de önemli kişiler şehit olsa da kafilerin çoğunluğu ölmüş ve gaziler Allah’ın inayeti ve Peygamber’in mucizesi sayesinde galip gelmişlerdir. Evranos ve Bursa Tekfuru kaçarak kurtulmuşlar, Bursa Tekfuru Bursa Hisarı’na girmiştir. Gaziler bu sırada Ulubat’ı almışlar ve Ulubat Tekfuru gazilerle barış yaparak onlara bağlı kalmıştır. Buradan sonra Bursa’ya ilerleyen Osman Gazi ili ele geçirmiş ve sadece hisar kalmıştır.

¹⁶¹ Atik, *Lütî Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 156-157.

¹⁶² Anonim, *Tevarih-i Ali Osman*, 13-14. Atsız, *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî, Şükrullah, Enverî, Düstürname-i Enverî, Aşık Paşazade, Osmanlıların Tarihi*, Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*.

¹⁶³ Ahmet Yaşar Ocak, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Dervişlerin Rolü” *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu: Efsaneler ve Gerçekler* (İstanbul: İmge Kitabevi, 2000), 70-72.

¹⁶⁴ Kafadar, *İki Cihan Aresinde*, 170.

Orhan Gazi'yi Köse Mihal ve Turgut Bey ile birlikte hisara gönderen Osman Gazi kendisi Yenişehir'e gelmiş ve Orhan Gazi'nin yapmış olduğu cenklerle zor duruma düşen Bursa Tekfuru adamlarını göndererek barış istemiş ve Bursa böylelikle feth olunmuştur.¹⁶⁵

Osman Gazi dönemini bu fetihle sonlandıran Lütü Paşa'nın dönemi kısa bir şekilde ele alırken daha çok onun müceddid olduğunu kanıtlama çabası içerisinde dini motifleri ön plana çıkardığı ve bu yönde bir anlatım yolu izlediği söylenebilir. Lütü Paşa Osman Gazi'yi Moğol istilası döneminde ortaya çıkan bir kişi olarak betimlemekte ve bu dönemde Müslümanların zor duruma düştüğü, eziyete uğradığı, İslam'ın zayıfladığı yönünde bir algı oluşturmakta ve bu kötü dönemin sona ermesinin de Osman Gazi ile birlikte olduğunu ortaya koymaktadır. Özgür Kavak, Lütü Paşa'nın Osman Gazi'nin oldukça kritik bir dönemde beyliğini ilan ettiğini ve bu beyliğin ilan edilip Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla da İslam tarihinde yeni bir devrin doğduğuna dair bir görüşe sahip olduğunu savunmakta ve Osmanlı devletinin kurucusuna müceddidlik vasfı vererek de devletin meşruiyetini dini tecdide bağlı olarak gördüğünü söylemektedir.¹⁶⁶ Bunun yanı sıra, paşanın Osman Gazi'yi dindar, savaşçı ve liderlik vasıfları güçlü bir kişilik olarak gösterme gayreti içerisinde olduğu görülebilir. Ulemanın, dervişlerin Osman Gazi'nin yaşadığı yeri tercih etmelerine değinen paşanın da onun döneminde her türlü bidatın ortadan kaldırılıp dinin yenilenmesiyle Müslüman din adamlarının Osman Gazi'nin şehrini tercih ettiklerini vurgulamak istemesinden kaynaklanmaktadır. Kroniklerde Osman Gazi döneminde ulemaların onun şehrine geldiğine dair bir bilgi bulunmasa da Kafadar Osman döneminde Müslüman alimlerin Osmanlı topraklarına geldiğini dile getirmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 157-158.

¹⁶⁶ Kavak, "Siyasi Tecdid ve Osmanogulları", 391.

¹⁶⁷ Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, 169.

2.3. I.Mehmed'in Müceddidliği

Lütfi Paşa'nın sekizinci yüzyılın müceddidi olarak ele aldığı ve Osmanlı padişahları arasında da ikinci müceddid olarak kabul ettiği padişah ise Mehmed Çelebi olup bu dönemi Ahd-i Sultan Mehmed Han-ı Evvel başlığı altında ele almıştır. Bu bölümde hem Lütfi Paşa'nın ele aldığı Sultan Mehmed dönemi, hem de önceki olayları anlayabilmek açısından Ahd-i Sultan Bayezid Han-ı Evvel bölümü incelenecek ve Lütfi Paşa'nın Mehmed Çelebi'yi neden müceddid olarak tanımladığı üzerinde durulacaktır.

2.3.1. I.Bayezid'in Eleştirilmesi

Lütfi Paşa on dört yıl boyunca tahtta kalan Yıldırım Bayezid dönemine yapılan fetihlerle başlamış Kıratova bölgesinin ve Vidin'in fethedildiğini, Eflak ve Bosna'ya ise adamlarını gönderip akın edildiğini anlatmıştır. Padişahın yapmış olduğu hayır kurumlarından bahseden paşa, daha sonrasında Karamanoğlu'nun bazı memleketlerde halka zulüm ettiğini öğrenmesi üzerine padişahın Aydın ili, Alaşehir ve Ayasuluk'u zapt ettiğini ve böylece Saruhan ve Germiyan beylerinin ona tabi olduklarını söylemiştir. Gelibolu'dan geçen padişah Konstantiniyye'ye varmış fakat bu sırada Macar kralı Niğbolu'yu kuşatmış olduğundan Bayezid oraya yönelmiş ve kafirler yenilgiye uğratılmıştır. Silistre ve Mora civarında bazı yerlerin fethiyle Bayezid dönemine devam eden paşa, fetihlerin yanı sıra Yıldırım Bayezid dönemini çok sert bir şekilde eleştirmiştir.¹⁶⁸

Lütfi Paşa'nın Bayezid'i eleştirmesi üç madde halinde incelenecek olursa ilk olarak paşanın bu dönemde ulemaya itibar edilmediğinden ve kadılığın önem kazanmasından yakındığı söylenebilir. Osman ve Orhan Gazi döneminde ulemanın önemini vurgulayan paşa, bu dönemlerde ulemanın sözlerini beylere geçirdiğini, beylerin onların sözlerinden

¹⁶⁸ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 162.

çıkmadıklarını, devlette herhangi bir zulüm olsa hemen onların men edildiğini, men edilmez ise de ulemanın hemen oradan uzaklaştığını, o dönemki ulemanın müfsit olmadıklarını, Bayezid döneminde ise ulemadan hiçbir şekilde korkulmadığını dile getirmiştir. Ayrıca bu dönemde paşa kadılığın öneminin artmasından şikâyetçidir. Kadılığın cehennemden bir yer olduğunu ve bundan önceki dönemlerde bundan kaçınıldığını, şimdi ise kadılık için rüşvetler verildiğini söylemiştir. Bununla ilgili bir olayla devam eden paşa Yıldırım Bayezid'in kadıların yaptıklarını duyup ne kadar kadı varsa hepsinin bir odaya konulup yakılmasını emrettiğini fakat Ali Paşa'nın padişahın Arap isimli nedimesinden kadıları kurtarmak için yardım istediğini Arap'ın da Bayezid'den İstanbul elçiliğine göndermesini ve oradan keşiş getireceğini söylemesini anlatmıştır. Padişah bunun sebebini sorunca da kadıları öldürüp yerine keşişleri getirmek istediğini, keşişlerin okumuş kişiler olduğunu dile getirmiş padişah da Ali Paşa'yı çağırıp madem kadılar okumuş kişilerse neden böyle kötü işler yaptığını sormuş paşa da gelirlerinin az olduğunu söylemesiyle hem kadılar kurtulmuş hem de gelirleri yükselmiştir. Lütü Paşa bu bidatin Ali Paşa tarafından başlatıldığını, bundan önceki dönemlerde böyle bir geleneğin olmadığını söylemektedir.¹⁶⁹ Bu hikaye çok benzer bir şekilde Aşıkpaşazade ve Neşri tarafından da ele alınmıştır. Fakat Neşri Lütü Paşa gibi öncelikle Bayezid döneminde ulemanın sözünün geçmediğini Osman ve Orhan Gazi dönemlerinde ulemanın yasak dendiği şeylere uyulduğu, meşru olmayan bir şeyin Osmanlı Devleti'nde yapılmadığını söyleyerek Bayezid döneminde hile ve bidatin ortaya çıktığını ve bunların Kara Rüstem'in Karaman'dan gelmesiyle başladığını belirtmektedir. Sonrasında kadıların haddini aştıkları ve rüşvet aldıklarından şikayet ederek aynı olayı anlatmıştır.¹⁷⁰ *Anonim Tevârih-i Al-i Osman ve Oruç Beğ Tarihi*'nde de aynı şikayetler ele alınmakta ve kadıların Bayezid tarafından yakılmak istenmesine dair hikaye anlatılmaktadır. Sadece Oruç

¹⁶⁹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 162-165.

¹⁷⁰ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 113-114, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 337-339.

Bey yakılacak kadıların 20 kişiden daha fazla olduğunu söyleyerek bir sayı vermektedir.¹⁷¹

Hoca Sadeddin Efendi'nin eserinde bu sayının 80 kişi olduğunu belirtmiş ve bu kadıların dinden uzaklaşmış, Müslüman halka zulüm eden kişiler olduğunu söylemiştir.¹⁷²

İkinci olarak, Lütfi Paşa Bayezid dönemini dini hassasiyetlerde azalma meydana geldiği yönünde eleştirmektedir. Bayezid'in Vılkoğlu'nun kızıyla evlenmesinin olumsuzluklarına değinen paşa, bu evlilikle birlikte padişahın şarap sohbetlerinin başladığını, bu sohbetlerin Osman ve Orhan Gazi dönemlerinde olmadığını söylemektedir.¹⁷³ Oruç Bey, Aşıkpaşade ve Neşri'nin tarihi eserleri ile *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*'da Bayezid'in Vılkoğlu'nun kızıyla evlenmesini anlatmakta ve bu evlilikle Bayezid'in şarap sohbetlerine başladığını belirtmektedir.¹⁷⁴ Hoca Sadeddin çok daha ayrıntılı bir şekilde Bayezid'in evliliğinden bahsederek bu evlilikten sonra padişahın Allah'ın rızasını unuttuğunu, atalarının ele almadığı şarabı onun içtiğini, sohbet, yemek alemlerine daldığını hatta evlendikten sonra birkaç gün boyunca padişah olduğunu unuttuğunu söylemektedir.¹⁷⁵

Paul Wittek, Sırp kralının kızının adını Olivera olarak belirtmiş ve onun Osmanlı haremindeki ilk Hristiyan prenses olmadığını fakat ondan önce gelenlerin hiçbirinin ailesiyle bu kadar sıkı ilişkiler kurmadığını söylemiştir.¹⁷⁶ Bu noktada birçok Osmanlı kroniği prensesin kardeşlerinden bahsetmekte ve onlarla bağıni kopartmadığını hatta Bayezid'in onlara toprak verdiğini söylemektedirler. Aşıkpaşazade, Semendire ve Güvercinlik'in

¹⁷¹ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 31-35, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, haz., H. Nihal Atsız (İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1973), 33-35.

¹⁷² Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih* c.1, haz., İsmet Parmaksızoğlu (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979), 213.

¹⁷³ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 162-163.

¹⁷⁴ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 33, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 333, Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 31, Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 112.

¹⁷⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih* 1, 210.

¹⁷⁶ Paul Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına", çev., Halil İnalçık, *Belleten* c.7 s.25, *TTK* (1943): 565-566.

verildiğini Niğbolu'nun verilmediğini ifade etmektedir.¹⁷⁷ Neşri, Bayezid'den Semendire'nin istendiğini fakat o Güvercinlik'i verdiğini Semendire ve Niğbolu'nun verilmesini ise kabul etmediğini aktarmaktadır.¹⁷⁸ Hoca Sadeddin ise olayı çok daha farklı bir boyuta taşıyarak Vıkoğlu'nun kardeşine padişahın özel hayatına karışmasını ve ona yakınlık göstererek Semendire ve Güvercinlik'i kendisine hediye etmesini sağlamasına yönelik isteğini ele almaktadır.¹⁷⁹ Günümüz tarihçileri de konu hakkında bazı bilgiler vermektedir. Paul Wittek, Sırp prenslerinin sadece Bayezid ile değil, aynı zamanda Macaristan sarayıyla da samimi ilişkiler içerisinde olduğunu ve bu dönemde birçok Balkanlı prensin doğu ile temaslarda bulunduğunu sadece bu Sırp prenslerinin biraz daha ön planda olduklarını söylemektedir.¹⁸⁰ Halil İncık, padişahın Anadolu'ya geçmeden önce Sırp kralının oğlu Stefan Lazarevic ile bir antlaşma yaptığı, bu antlaşma neticesinde padişahın kız kardeşiyle evlendiği ve Sırlardan askeri destek aldığını belirtmektedir. Hatta Stefan'ın Bayezid'e sadık kaldığı ve onunla birlikte birçok sefere katıldığını da anlatmaktadır.¹⁸¹ Feridun Emecen de Bayezid'in Olivera ile evlendiği dönemde prensesin çok küçük bir yaşta olduğunu ve padişahın şarap sohbetlerini ondan öğrenmesinin mümkün olmadığı hatta ondan önce şarabı hiç bilmemesinin gerçekliği yansıtmadığı görüşündedir.¹⁸²

Evliliğin getirdiği olumsuzlukların yanı sıra Lütü Paşa bu dönemde Osmanlı kapısına Acem ve Karamaniler'in musahib olduğunu ve Osmanlı'nın çeşitli günahları işlemeye başladığını dile getirmektedir. Kara Halil oğlu Ali Paşa'nın vezir olmasını sert bir dille eleştiren paşa, onun yüzünden devletin sefahat ve günah ile dolduğuna ve meşru olmayan işler yapılmaya başlandığına değinmektedir. Meşru olmayan işleri de rüşvet almak, mahbub

¹⁷⁷ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 112.

¹⁷⁸ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 333.

¹⁷⁹ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih 1*, 209-210.

¹⁸⁰ Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına", 566.

¹⁸¹ İncık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, 130.

¹⁸² Feridun Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları XLIII* (2014): 78.

oğlanları hizmetine almak, halkı birbirine düşürmek ve yeni akçeyi kesip eski akçeyle pazar etmek olarak tanımlamıştır.¹⁸³ Ali Paşa'ya yönelik olan bu eleştiriler birçok Osmanlı tarihinde yer almakta olup Bayezid dönemindeki aksaklıkların birçoğunu da ona yüklemişlerdir. Oruç Bey, Anonim ve Aşıkpaşazade, Çandarlı Halil ve Türk Rüstem ile birlikte Osmanlıların meşru olmayan işler yapmaya başladıklarını söylemekte olup Ali Paşa'nın da bunları devam ettirdikleri üzerinde durmaktadırlar.¹⁸⁴ Neşri ise Çandarlı Halil'den bahsetmeyip Kara Rüstem'in Karaman'dan gelmesiyle hile ve bidatin başladığını söylemektedir.¹⁸⁵ Oruç Bey Ali Paşa'yı Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi olarak zikretse de diğerleri oğlu olduğu konusunda hem fikirlerdir.¹⁸⁶ Aşıkpaşazade, Ali Paşa'yı zevkine düşkün Osmanlıların ilk kez günaha sokan, hileli işler yapan, birçok Arap ve Acem bilginlerini sık sık yanında bulunduran bir kişi olarak ele almaktadır. Oruç Bey ise Ali Paşa'nın döneminde ulema ve danışmentlerin sayısının artış gösterdiğinden ve bunların kendilerine göre fetva verip, takvadan uzaklaştığından, eski akçeyi pazar etmelerinden bahsetmekte ve Ali Paşa'yı zevkine düşkün biri olarak ifade etmektedir.¹⁸⁷ *Anonim Tevarih* bunlardan farklı olarak Ali Paşa döneminde günah işlemek manasında kullanılan “fisk ü fücürun” arttığına değinmekte ve mahbub oğlanları hizmetine alıp, onlara iç oğlanları adını verdiğini söyleyerek onları mevki sahibi yaptığından şikayet etmektedir.¹⁸⁸ Halil Paşa ve Ali Paşa'nın Çandarlı ailesinden oldukları bilinmekte olup bu ailenin Osmanlı Devleti ile münasebetleri kaynaklarda eleştirilen Halil Hayrettin Paşa ile başlamaktadır.¹⁸⁹ Burada Lütfi Paşa'da ve diğer kaynaklarda asıl olarak Çandarlı ailesine karşı bir düşmanlık olduğu görülebilir. Wittek bu noktada kronik yazarlarının genel olarak gazi taraftarı olduklarını

¹⁸³ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 164.

¹⁸⁴ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 33, Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 33, Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 112-113.

¹⁸⁵ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 337.

¹⁸⁶ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 33.

¹⁸⁷ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 33-34, Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 113.

¹⁸⁸ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 34.

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 3-21.

vurgulayarak, Çandarlı ailesinin servetleri, yabancılarla olan ilişkileri ve özellikle de ulema sınıfından olmaları sebebiyle eleştirildiklerinin altını çizmektedir.¹⁹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı da Ali Paşa'ya karşı yapılan bu eleştirilerin doğruluğu yansıtmadığını belirtmiş ve Ali Paşa'nın cömert, dürüst, hırs ve tamahtan uzak biri olduğunu söyleyerek onun üç padişah boyunca on sekiz yıllık veziriazamlık yapan büyük bir devlet adamı olduğunu anlatmıştır.¹⁹¹

Üçüncü olarak ise Lütfi Paşa'nın eleştirdiği şey doğrudan Bayezid'in kişiliği ile ilgilidir. Paşa, sultanı asabi, kendi başına buyruk ve gazaplı biri olarak tasvir etmekte ve bunları dönemde geçen olaylarla bağdaştırmakta özellikle sultanın Timur'a karşı yenilgisinde kişiliğinin büyük bir etkisi olduğunu savunmaktadır. Feridun Emecen, Osmanlı kroniklerinin Ankara Savaşı'ndan sonra yazıldığı için Bayezid'in portresinin olumsuzluklarla tasvir edildiğini ve bu durumun bir sorun teşkil ettiğini söylemekte olup XVI. yüzyıl tarihçilerinin de bu kroniklerden yararlandığı ve bu problemli bakış açısının devam ettiğini dile getirmiştir.¹⁹² Lütfi Paşa da XVI. yüzyıl yazarlarından biri olarak aynı tavrı sürdürmüş bulunmaktadır. İlk olarak Lütfi Paşa Yıldırım Bayezid'in Anadolu beyliklerine son vermesiyle Germiyanogulları, Aydınoglu, Saruhanoglu, Menteşeoğlu'nun birleşerek Timur Han'a durumlarını arz etmeleri ve Bayezid'i şikayet etmelerini ele almıştır. Bu şikayetin sonucunda Timur'un Bayezid'e elçi ile birlikte "Oğlum..." diye başlayan bir mektup gönderdiğine değinen paşa, Bayezid'in mektuba çok sinirlenerek "Eğer benimle buluşmazsan kahpenin birisin, ben dahi gelmezsem avratım boş olsun, gel uğraşalım devlet kiminse o zahir olsun." dediğini aktarmıştır.¹⁹³

¹⁹⁰ Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına", 569.

¹⁹¹ Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, 43-44.

¹⁹² Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan", 73-74.

¹⁹³ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 165-166.

Burada paşanın Timur'un Yıldırım Bayezid'e yazmış olduğu mektubu ele alışımda Timur'un ona hitaben oğlum demesi bir aşağılama olacağı gibi Timur'u iyi bir şekilde ele alma çabası da olabilir. Ayrıca padişahın bu şekilde bir yanıt vermesi de onun sinirli bir yapıya sahip olduğunun göstergesi olmalıdır. Lütfi Paşa'nın anlatmış olduğu bu kısım *Anonim Tevarih-i Al-i Osman* ile nerdeyse birebir aynıdır. Anonim de Timur'un Bayezid'e oğlum diye hitap etmesinden bahsetmekte ve buna karşılık paşanın Timur'u hor gördüğünü anlatmaktadır.¹⁹⁴ Anonim ve Lütfi Paşa'dan farklı olarak Aşıkpaşazade ve Neşri, Timur'un Bayezid'i övdüğü sözlere yer vermişlerdir. Timur padişahı gazi bir hükümdar olarak zikretmiş ve beylere karşı onu savunmuş, sebepsiz yere Bayezid'in onlara zulüm etmeyeceğini söyleyerek durumun gerçekliğini öğrenmek üzere padişaha elçi göndermek istediğini belirtmişlerdir.¹⁹⁵ Dukas ise Timur'un Bayezid'e daha ağır bir hitap şekli kullandığını ortaya koymakta olup Timur'un Bayezid'e beylerden hırsızcasına aldığı toprakları geri vermesini istediğini, vermezse de beylerin intikamını bizzat kendisinin alacağını söylediğini dile getirmektedir.¹⁹⁶

Bu yanıt üzerine Timur'un askerlerini toplayarak Anadolu üzerine yürümüş, Sivas şehrini yerle bir ettikten sonra Şam tarafına gitmiş Mısır sultanı da Timur karşısında Şam, Halep ve Kürtlerden asker toplamış fakat yenilerek kaçıp Mısır'a gitmiştir. Timur Halep, Hama ve Humus'u almış, oradan Baalbek ve Karabağ'a ilerlemiş ve kışı burada geçirmiştir.¹⁹⁷ Yazın ise Timur'un Ankara'ya yöneldiğini, şehri yağma edip halkı helak ettiğini söyleyen paşa bunu duyan sultanın hemen asker toplayarak Ankara'ya gittiğini belirtmektedir. Ankara'ya gitme kararını Bayezid'in kimseyle meşveret etmediğini ve birçok kişinin nasihatini duyumsamazlıktan gelerek Timur'un yanına vardığını söyleyen paşa tekrar

¹⁹⁴ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 37-38.

¹⁹⁵ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 119-120, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 343-345.

¹⁹⁶ Dukas, *Bizans Tarihi*, çev., V.L. Mirmiroğlu (İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1956), 34.

¹⁹⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 166.

Yıldırım Bayezid'i eleştirerek buraya geldiği zaman konaklamadan doğrudan Timur'un üzerine yürüse Timur'u yeneceğini çünkü Timur'un o sırada gafil ve askerlerinin dağınık bir halde olduğunu belirtmiştir. Yıldırım Han'ın tüm beyleri ve oğulları Timur'u gafil avlayıp, onlara göz açtırmamayı önerse de Yıldırım Bayezid bunu kabul etmeyerek savaşın adet olduğu üzere olmasını ve yerleşmelerini bekleyeceğini söylemiştir. Bir cuma günü cenk olduğunu söyleyen Lütü Paşa, Yıldırım Bayezid'in askerlerinin ona hainlik yapıp Timur'a tabi olduklarını dile getirmiştir. Böylelikle padişahın vezirleri bunu görünce büyük oğlu Emir Süleyman'ı alarak kaçırmışlar, Sultan Mehmed Rum askerleriyle birlikte Amasya tarafına gitmiş, Mustafa Çelebi babasının yanından ayrılarak kayıplara karışmış ve Yıldırım Bayezid kapı halkıyla birlikte yalnız başına kalmıştır. Padişahın 10 bin yeniçerisi olup onlar da padişaha askerlerin çoğunun hain olup kaçtığını söylemişler ve padişah da buna sinirlenip alaydan çıkmış ve Tatarların eline düşmüştür. Yeniçeriler daha sonra padişahı gördüklerini ve hepsinin Timur'a tabi olmak zorunda kaldıklarını, eğer padişah alaydan çıkmasaydı bu hallerin başlarına gelmeyeceklerini söylemişlerdir.¹⁹⁸ *Anonim Tevârih* 'de Malkoç Bey'in Bayezid'i Timur'un ordularının ondan fazla olduğu yönünde onu uyardığı fakat padişahın onu dinlemediği görülmektedir. Oruç Bey ise padişahı tez canlı olarak ele almış ve onun bu yönünden ötürü askerinin ondan yüz çevirdiğini söylemiştir.¹⁹⁹

Benzer hikayeler ve Yıldırım Bayezid'in kimseyle meşveret etmediğine dair eleştiriler diğer kroniklerde de var olsa da birçoğu Bayezid'i eleştirirken Timur'un kişiliğini de eleştirmekte ve onun zalim yönünü ön plana çıkarmaktadırlar. Ahmedî, Timur'u adaletsiz, zalim bir kişi olarak ele almakta ve onun birçok şehri tahrip ettiğinden bahsetmektedir.²⁰⁰ Enverî, Timur'un Sivas'ı harap ettiğine değinmekte ve kırk yıl boyunca aleme hükmeden bir kaltaban olarak onu tanımlamakta ve İslam'ın onun döneminde perişan

¹⁹⁸ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 167-169.

¹⁹⁹ Anonim, *Tevârih-i Al-i Osman*, 40-41, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 40-41.

²⁰⁰ Atsız, *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî, Şükrullah*, 157.

bir hale geldiğini savunmaktadır.²⁰¹ Aşıkpaşazade, Timur'u kötüler içinde eşi olmayan bir kimse olarak tasvir etmiş ve Halep şehrini tahrip ettiğini Humus'da peygamber sahabelerinin mezarları bulunduğundan halkına dokunmadığını fakat mallarını aldığını, oradan Balbek'e geçerek yağma yaptığını söylemiştir. Şam'da ise Yezid'in kabrini açtırarak kemiklerini yaktırıp kabri pislikle doldurduğunu belirtmiştir.²⁰² Timur'un bu şekilde anılması ve yaptığı yağmalar Neşri'de de benzer bir şekilde ele alınmıştır.²⁰³ Dukas ise Timur'un Sivas'ı muhasara altına aldığı zaman ilk olarak halktan teslim olmasını talep ettiğini fakat halkın olumlu bir cevap vermemesiyle çok büyük işkenceler yaptığını anlatmaktadır.²⁰⁴ Oruç Bey ve Anonim de bu yönden Lütü Paşa ile benzeşmekte sadece kısa bir şekilde Timur'un birçok yeri zorla aldığından ve yağma yaptığından söz etmektedirler.²⁰⁵

Daha sonrasında Bayezid'in esir alınarak Timur'un önüne getirilmesini ele alan paşa, Timur'un Bayezid'e Allah'ın her ikisine de padişahlık verdiğini ve bunun için şükretmek gerektiğini, belki de padişahın şükretmediği için bu hale düştüğünü ve devletin yine bulunacağını söyleyerek onu teselli ettiğini anlatmıştır.²⁰⁶ Başka bir hikayeye de yer veren Lütü Paşa, Timur'un Yıldırım Bayezid'e eğer ben senin eline düşmüş olsaydım, bana ve askerime nasıl davranırdın diye sormasını ele almış, padişahın da onu bir kafese koyup askerlerini de öldüreceğini söylemesi üzerine Timur buna karşılık olarak "Hayra niyet eden hayır, şerre niyet eden ise şer kazanır." demiş ve Bayezid'i onun dediği gibi kafese koyduğunu belirtmiştir. Hoca Sadeddin ve Solakzade bu hikayenin doğruluğu yansıtmadığını savunmakta ve Bayezid'in Tatarları görmek istememesi sebebiyle kendisinin bir yere giderken tahtirevan kullanmayı tercih ettiğini bunun da daha sonrasında kafes olarak

²⁰¹ Enveri, *Osmanlı Tarihi*, 32-35.

²⁰² Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 120-121.

²⁰³ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 347-349.

²⁰⁴ Dukas, *Bizans Tarihi*, 35-36.

²⁰⁵ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 39-41, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 37-39.

²⁰⁶ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 168.

algılandığını söylemektedirler.²⁰⁷ Daha sonra başka bir konuşmaya yer veren paşa, Timur'un Bayezid'e Semerkant'a gideceklerini oradan da onu kendi memleketine götüreceğini söylediğini, Bayezid'in bunu duyunca çok sevindiğini fakat memlekete varmadan vefat ettiğini anlatmıştır. Timur da kendi vilayetine gitmiş Kırşehir, Sivrihisar ve Beypazarı'nı Karamanoğlu'na, Çankırı ve Kalağcı'yı İsfendiyaroğlu'na vermiştir.²⁰⁸

Diğer birçok kronikte de Timur ve Bayezid arasındaki bu sohbetlere yer verilmiş ve her ne kadar zalim olarak bahsedilip yağma yaptığından söz edilse de bu sohbetler sırasında onu gayet olumlu bir kişilik olarak ele almışlardır. Emecen bu noktada Osmanlı Devleti'ni yıkıma sürükleyen Timur'un ilk Osmanlı kroniklerinde ılımlı bir kişilik olarak ele alınmasından hemen sonra Anadolu'da yapmış olduğu yıkımlardan bahsetmelerinin tezatlığını ortaya koymaktadır.²⁰⁹ Aynı durum Lütü Paşa'da da bulunmakta olup Timur'un birçok şehri yıkıma uğrattığı, hiç adaleti olmadığına dair bir şiire yer vermektedir.²¹⁰ Emecen, Osmanlı kaynaklarındaki bu durumun Ahmedî ile başladığını ve ilk olarak Bayezid'den övgüyle bahsedilirken sonrasında onun yenilgisiyle metni değiştirdiğini ve sonraki tarihçilerinde onu takip ettiğini söylemekte, Bayezid'e yapılan eleştirilerin Aşıkpaşazade, anonim tarihler ve sonrasında bunlardan etkilenen Oruç Bey ve Ruhi tarafından daha da fazlalaştığını da dile getirmektedir.²¹¹ Lütü Paşa'nın da bu durumda bu tarihlerden yararlandığı söylenebilir. Bayezid dönemini bitirirken son olarak onun gazaplı biri olduğunu söyleyerek eğer Timur'un elinden kurtulup tekrar padişah olsaydı kaçıp giden askerlerin her birisini öldüreceğini söylemesi de *Anonim Tevârih* ile birebir benzeşmektedir.²¹² Erken Osmanlı tarihçilerinin Bayezid'i eleştirip Timur'un cesurca bir

²⁰⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevârih* 1, 291-292, Solakzade Mehmed Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, haz., H. Halit Atlı, sad., Vahid Çabuk (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, 2016), 119.

²⁰⁸ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 169.

²⁰⁹ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, 279.

²¹⁰ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 170.

²¹¹ Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan", 74-77.

²¹² Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 170, Anonim, *Tevârih-i Al-i Osman*, 50.

siyaset izlediği yönündeki görüşlerinin sonraki tarihçiler tarafından da benimsendiği aşıkardır.²¹³

Lütfi Paşa'nın da bu noktada onları benimsediği söylenebileceği gibi özellikle dönemi en olumsuz şekilde anlatan hikayelere yer vermesi, fetihleri hızlı bir şekilde geçmesi ve Bayezid dönemini bu kadar sert bir şekilde eleştirmesi Bayezid'in Timur'a olan yenilgisi olabileceği gibi dönemin bu kadar kötü olmasından dolayı Osmanlı devletinin yenilmesinin mümkün olabileceği algısını oluşturmuş olabilir. Her iki durumda da böyle bir dönemden devleti tekrar toparlayan ve İslam dinini yücelten kişi de Lütfi Paşa'nın gözünde bir sonraki padişah Mehmed Çelebi olmalıdır. Burada neden sekizinci müceddidin Mehmed Çelebi yerine Timur seçilmediği de sanırım paşanın Osmanlı sarayından biri olmasıyla açıklanabilir. XVII. yüzyıl tarihçisi olan Solakzade de I. Mehmed dönemini ele alırken Timur'un Mehmed Çelebi'nin Amasya ve Tokat'ı haydutlardan temizleyip idare merkezini buraya kurmasıyla ondan korktuğunu, bu noktada Bayezid'i kullanarak onu yanına davet etmek üzere mektup gönderdiğini ve kızlardan biriyle onu evlendirmek ve akrabalık temelli bir bağ oluşturmak istediğini söylemekte ve onun da Lütfi Paşa gibi Timur yerine I. Mehmed'i yücelttiği görülmektedir.²¹⁴ Aynı zamanda sahib-kıran lakabının Timur için kullanılması ve bu lakabının müceddidlikle bağlı olması da bu noktada dikkate değerdir. Lütfi Paşa babasını yenilgiye uğratan ve esir eden Timur'a karşılık devleti tekrar ihya eden I. Mehmed'i müceddid olarak ele almış olmalıdır.

2.3.2. Fetret Devri

Daha sonrasında paşa I. Mehmed dönemine geçmeden önce fetret dönemini kısaca ele almıştır. Yıldırım Bayezid'in altı oğlu vardır. Bir oğlu savaşta belirsiz olmuş ve beş oğlu

²¹³ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, 282.

²¹⁴ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 125.

kalmıştır. Yıldırım Han'ın vezirleri Ali Paşa ve diğer beyler Emir Süleyman'ı alarak Rum iline götürmüşlerdir. Sultan Mehmed ise geri Amasya'ya dönmüştür. Musa ve İsa ise birbirlerini kovalayarak Karesi iline gitmişler ve sonunda Musa İsa'yı ortadan kaldırmış ve Bursa'ya geçmiştir. Emir Süleyman da Bursa'ya gelince Musa Çelebi kaçarak Karaman'a gitmiştir. Kardeşi Fatıma ve Kasım'ı İstanbul tekfuruna rehin koyan Emir Süleyman oradan Edirne'ye geçmiştir.²¹⁵ Enveri, Bayezid'in beş oğlu olduğunu söylemiş ve Kasım'ı saymamıştır.²¹⁶ Aşıkpaşazade, *Anonim Tevarih* ve Oruç Bey Bayezid'in altı oğlu olduğunu belirtmişler Aşıkpaşazade ayrıca ortadan kaybolanın Mustafa olduğunu söylemiştir.²¹⁷ Neşri ise yedi oğlu olduğundan bahsetmekte ve her birinin cariyeden olduğunu söyleyerek genel kabul gören altı kişiden başka Ertuğrul isimli bir şehzadenin varlığını ortaya koymuş ve onun babası zamanında Kadı Burhaneddin olayı sırasında öldüğünü dile getirmiştir.²¹⁸ Emecen'e göre yedinci oğlu Yusuf isminde birisi olup Bizans'a giderek din değiştirmiş ve Hristiyan olarak ölene kadar İstanbul'da yaşamıştır.²¹⁹ Ayrıca Musa ve İsa'nın savaştığını ve İsa'nın ortadan kaldırıldığını söyleyen ilk Osmanlı kroniklerinin aksine Hoca Sadeddin ve Solakzade, İsa'yı ortadan kaldıranın Mehmed Çelebi olduğunu düşünmektedir.²²⁰

Lütfi Paşa, Edirne'ye giden Emir Süleyman'ın tahta geçmesiyle döneme devam etmiştir. Sultan Mehmed'in kardeşi Emir Süleyman'ın tahta geçtiğini öğrenince ona hediyeler gönderdiğini ve onunda karşılığında ona kumaşlar ve oğlanlar gönderdiğini ve bir barış ortamı olduğunu belirtmiştir.²²¹ Aşıkpaşazade ve Neşri, Mehmed'in Süleyman'a hediye olarak iki at verdiğini söylemektedirler. Oruç Bey ve *Anonim Tevarih* ise Mehmed'in

²¹⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Ali Osman*, 170.

²¹⁶ Enveri, *Osmanlı Tarihi*, 36.

²¹⁷ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 124, Anonim, *Tevarih-i Ali Osman*, 50, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 42.

²¹⁸ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 365.

²¹⁹ Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 95-96.

²²⁰ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih 2*, haz. İsmet Parmaksızoğlu (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979), 19-26, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 137-140.

²²¹ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Ali Osman*, 170.

armağanlar göndermesi sonucunda Emir Süleyman'ın ona oğlanlar, atlar ve türlü türlü hediyeler gönderdiğini belirtmektedir.²²² Burada sadece Mehmed Çelebi'nin değil, diğer şehzadelerinde öncelikle Süleyman'ın hükümdarlığını kabul ettiğini bunun sebebinin de Yıldırım Bayezid'in idarecilerinin onun yanında olması ve her kesimden destek görmesi olduğu söylenebilir. Kısa bir süre içerisinde ise bu kabul etme son bulmuş ve taht mücadeleleri ortaya çıkmıştır.²²³ Daha sonrasında Lütü Paşa, Musa Çelebi'nin Edirne'ye geldiğini, Emir Süleyman'ın yerine tahta geçerek padişah olduğunu ve yedi yıl boyunca beylik ettiği anlatmıştır. Emir Süleyman Karamanoğlu'na Musa'yı bırakmazsa dost kalacağını söylemiş bu barış durumunu öğrenen Musa Çelebi de İsfendiyar'a kaçmıştır. Bu sırada paşa Süleyman'ı zevkine düşkün biri olarak tasvir etmekte, şarap içmeyi sevdiğini ve olur olmaz her yerde içtiğine dair bilgiler vermektedir. İsfendiyar beyinin Musa Çelebi'yi Eflak'a gönderdiğini, Eflak beyi Mirçe Bey'in de onu Rumeli'ye geçirdiğini ele alan paşa bunu duyan Süleyman'ın Edirne'ye gittiğini ve Edirne'de hamamda şarap içerken Musa Çelebi'nin gelmesi üzerine kaçtığını ve İstanbul'a giderken de halk tarafından öldürüldüğünü anlatmaktadır.²²⁴

Çelebi Mehmed kroniklerde her ne kadar Emir Süleyman'a karşı ılımlı görünse de aslında Süleyman'ın hükümdarlığını ortadan kaldırmak için her türlü yolu denemiş hatta Bursa'yı ele geçirmek için kardeşi Musa'yı onun üzerine göndermiştir.²²⁵ Bu durum *Solakzade Tarihi*'nde de anlatılmakta olup, Emir Süleyman'ın İsa Çelebi'nin ölümü üzerine Sultan Mehmed'in üzerine geldiği ve sonrasında ise Musa Çelebi'nin sultanın himayesinde olarak Emir Süleyman ile savaşmak istediği dile getirilmiştir.²²⁶ Fakat burada da Musa

²²² Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 124, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 365, Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 51, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 43.

²²³ Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 96.

²²⁴ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 170-171.

²²⁵ Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 100.

²²⁶ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 142-148.

Çelebi, Mehmed Çelebi'nin himayesinde gösterilmiş ve Musa'nın kendi isteği neticesinde Emir Süleyman'ın üzerine gittiği vurgulanmıştır. Kroniklerde Emir Süleyman'ın şarap içtiği, makama düşkün olduğu, sohbet alemlerini sevdiğine dair bilgiler bulunmakta olup Emir Süleyman'ı bir nevi babası Bayezid'e benzettikleri söylenebilir.²²⁷ Bunun yanı sıra Ahmedi'nin de onu babasının tam zıttı bir karakter adil, temkinli ve mal, mülke tamah etmeyen biri olarak tasvir etmesi dikkat çekicidir. Burada Ahmedi'nin Emir Süleyman'ın himayesinde olduğu bir dönemde bunu yazdığı ve kardeşlerine karşı onun meşruiyetini kabul ettirmek istediği görülebilir.²²⁸ Aynı şekilde daha sonraki dönemlerde bu dönemi ele alan Osmanlı tarih yazarları da padişahlığın onun soyundan devam ettiği I. Mehmed'i yücelterek ve bunu yaparken de diğer şehzadeleri eleştirerek Mehmed'in hükümdarlığının meşru olduğunu ortaya koymuşlardır.

2.3.3. I.Mehmed'in Padişah Olması

Mehmed'in padişah olmasıyla devam eden Lütü Paşa, Amasya'da bulunan Sultan Mehmed'in Musa Çelebi'nin Rumeli'ye padişah olduğunu işitince derhal Bursa'ya geldiğini, Bursa'da tahta oturduğunu ve Emir Süleyman'ın Anadolu'da hükmettiği yerlere hükmettiğini söylemiştir. Sultan Mehmed Gelibolu'dan geçemeyip İstanbul tekfuruyla barışmış ve onun yardımıyla Rumeli'ye geçmiştir. Sultan Mehmed'in Edirne'ye gelmesiyle Rumeli beyleri Musa'dan kaçarak Mehmed'e gelmişlerdir. Sultan Mehmed Sofya tarafına vararak Samako (Semekov)'da Musa Çelebi ile savaşmış, Musa attan düşerek yakalanmış ve Mehmed'in huzuruna getirilerek öldürülmüştür. Böylelikle hicretin sekiz yüz on dördünde Mehmed padişah olmuştur.²²⁹ Genel olarak kroniklerde benzer bir anlatım olmakla birlikte Mehmed ile Musa arasındaki savaştan çok fazla bahsetmemektedirler. Mehmed üç

²²⁷ Enveri, *Osmanlı Tarihi*, 36, Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 125, Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 52, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 43.

²²⁸ Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 98-99.

²²⁹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 170-172.

kez Musa'ya karşı savaş açsa da ilk ikisinde başarısız olmuş ancak üçüncüde Çamurluova'da galip gelmiştir.²³⁰ Bu dönemde Bizans, Anadolu Türk Beylikleri gibi Osmanlı komşularının her birinin kendi çıkarları doğrultusunda şehzadeleri desteklediği bilinmekle birlikte sadece bir defaya mahsus olmak üzere ortak bir amaç üzerinde hem fikir olmuşlardır. Musa Çelebi hem Hristiyan komşularına karşı saldırmakta olup hem de merkezi devletin iktidarını arttırmak için devlet elitlerinin iktidarını azaltmak amacıyla uğraşmıştır. Bunun karşılığında I. Bayezid'in en kötü dönemlerinin Rumeli'de tekrar var olduğu düşüncesine karşı her biri birleşmişler ve bu durumda Mehmed Çelebi'nin kazanmasına sebep olmuştur.²³¹

2.3.4. I.Mehmed'in Fetihleri

Daha sonra Sultan Mehmed'in yapmış olduğu fetihlerden bahseden paşa, Karamanoğlu Sultan Mehmed kardeşi Musa ile savaşırken Bursa'ya kastettiğini anlatmıştır. Bunun üzerine Bursa subaşı Hacı İvaz Paşa Bursa halkıyla meşveret ederek onlara hisara girmelerini tembih etmiştir. Bu sırada Karamanoğlu şehri ateşe vermiş ve hisara doğru lağımlar kazmaya başlamışlardır. Hacı İvaz Paşa lağımları ateşe vererek lağımcıları öldürmüştür. Bu savaş sırasında Musa Çelebi'nin ölüsü Karamanoğlu'na gösterilmiş ve bunu gören Karamanoğlu hemen oradan uzaklaşarak kaçmıştır. Karamanoğlu'nun nedimi "Bu Osman'ın ölüsünden böyle kaçıyorsan dirisi gelse ne halin nice olurdu." demiştir.²³² Aşıkpaşazade de aynı olaya yer vermekte ve savaşın otuz bir gün sürdüğünü dile getirmekte ve Lütfi Paşa'dan farklı olarak Musa'nın ölüsünün gösterildikten sonra Karamanoğlu'nun nediminin sözlerine yer vermemektedir. Onun yerine Aşıkpaşazade, Karamanoğlu'nun Karamürsel isimli kazaskerinin onu Osmanlı Devleti ile barıştırmak istediğini söylemesi ve Karamanoğlu'nun da bunu reddetmesi ve savaşı tercih ettiğini dile getirmesini ele

²³⁰ Fahameddin Başar, "Musa Çelebi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 31 (2006):217.

²³¹ Dimitris J. Kastritsis, *Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*, çev., Ayda Erel (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 21-22.

²³² Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 172-173.

almıştır.²³³ Oruç Bey de aynı olayları ele almakta fakat Karamanoğlu'nun nedimi olayından bahsetmemektedir.²³⁴ Neşri ise bu konuyu çok daha detaylı bir şekilde işlemekte olup Hacı İvaz Paşa olmasa hisarın alınacağını söylemiştir. Hatta hisarı vermemek için çok gayret sarf eden Hacı İvaz Paşa'nın birkaç kez okla vurulduğunu ama bunu kimseye söylemediğini anlatmıştır. Ayrıca Hacı İvaz Paşa'nın halkın savaşma arzusunu güçlendirmek için Sultan Mehmed'in Musa'yı öldürdüğünü ve buraya doğru geldiğini söylediğini dile getirmiştir. Bunun sonrasında Musa'nın ölüsünün gelmesinden bahseden Neşri Karamanoğlu'nun nediminden söz etmekte, ona Harman Danası dendiğini belirtmekte ve aynı olayı anlatmaktadır. Diğer kroniklere ek olarak da Karamanoğlu'nun nediminin sözlerine çok sinirlendiğini ve onu astırdığını belirtmiş ve Aşıkpaşazade de geçen Karamürsel isimli kazaskerin onu Osmanlı ile barıştırmak istemesini de ele almıştır.²³⁵ Anonim ise Lütfi Paşa'nın eseri ile en benzeşen kronik olup Lütfi Paşa'nın daha kısa bir şekilde bu olayı ele aldığı görülmektedir.²³⁶

Bu olay sonrasında Lütfi Paşa, Sultan Mehmed'in Bursa'ya gelmesini ele almıştır. Sultan Mehmed Bursa'ya gelir gelmez Karamanoğlu'nun yaptıklarını duyarak onun üzerine sefere çıkmak için asker toplamış hatta İsfendiyaroğlu ve Germiyanoglu'nu da yanına almıştır. Mehmed Akşehir'i almış oradan Konya'ya hareket etmiş ve Konya Ovası'nda karşı karşıya gelerek savaşmışlardır. Karamanoğlu Mehmed Bey ile oğlu Mustafa ele geçirilse de Sultan Mehmed bunlara kıyamayıp barış yapmış ve ona hilat giydirip sancak vermiştir. Bundan sonra Sultan Mehmed Eflak iline askerlerini göndermiş ve askerler birçok ganimetler elde etmişler daha sonra Eflak Beyi ile barış yapılmış ve Eflak Sultan Mehmed'e haraç göndermiştir. Bursa'ya geri dönen sultan oradan Samsun'a varıp orayı almış, oğlu

²³³ Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 128.

²³⁴ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 48-49.

²³⁵ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 517-525.

²³⁶ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 56-57.

Sultan Murad'a Amasya'yı vermiş ve Timur'dan kalan Tatarları Rumeli'ne sürmüştür.²³⁷ Diğer Osmanlı kroniklerinde de I. Mehmed'in yapmış olduğu fetihler ele alınmıştır. Fakat bunların yapılan küçük fetihlerden uzun uzun bahsedildiği görülmekte olup I. Mehmed'e meşruiyet kazandırmak istendiği söylenebilir. Ayrıca düşman olan Karamanoğlu'nu Mehmed'in affetmesi de kroniklerde işlenmiş ve sultanı merhamet sahibi bir kişi olarak zikretmişlerdir. Oruç Bey, sultanı bu davranışından dolayı kerem sahibi, şefkatli biri olarak ele almış ve Karamanoğlu'nun halkının onun keremi karşısında hayranlık duyduklarını ve ona dualar ettiklerini söylemiştir.²³⁸ Neşri, Sultan Mehmed'in kerim bir kişi olduğunu ve Karamanoğlu'nu affettiğini, ondan bir daha Müslümanlara zarar vermeyeceğine dair yemin etmesini istediğini anlatmıştır. Karamanoğlu elini göğsüne koyarak yemin etmiş, böylelikle ona ve oğluna hilat giydirilmiş, tabılhane ve sancak verilmiştir.²³⁹ Sultanın büyük bir düşman olarak görülen Karamanoğlu'na hilat giydirip sancak vererek yerine göndermesi onun sadece merhametli bir kişi olarak açıklanması için yeterli bir sebep olması pek fazla mümkün görünmemektedir. Osmanlı'nın bu dönemde güçsüz bir devlet olarak seçilmeye ihtiyacı olduğu ve Karamanoğlu'ndan başka bir alternatif olmadığı söylenebilir.

2.3.5. Börklüce Mustafa Olayı

Lütfi Paşa bu fetihlerden sonra Börklüce Mustafa olayından bahsetmiştir. Musa Çelebi zamanında kadı asker olan Simavna kadısının kethüdası olan Börklüce Mustafa Aydın ilinden Karaburun'a varıp oranın halkına çok büyük sıkıntılar vermiş, kendini peygamber ilan etmiş ve devlete baş kaldırmıştır. Bayezid Paşa ile Sultan Murad bu ile varıp Börklüce ile savaşmışlar ve birçok askeri kayıptan sonra Börklüce öldürülmüş ve o vilayet zapt edilmiştir. Ayrıca Manisa yakınlarında Torlak Yahudi Kemal bir iki bin adamı ile

²³⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 172-173.

²³⁸ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 49.

²³⁹ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 533-535.

birlikte halka zarar vermeye başlamış ve yakalanarak asılmıştır.²⁴⁰ Oruç Bey, Börklüce Mustafa'nın türlü türlü fesatlıklar yaptığını söylemekte, kendini peygamber olarak tanıttığını dile getirmektedir. Ayrıca Mustafa'nın ortaya çıkmasıyla birlikte Şeyh Bedreddin'in de harekete geçmek istediğini fakat İzmir'den sürüldüğünü söylemekte ve ikisi arasında bir ittifak olduğuna dair söylentilerin var olduğunu belirtmektedir. Daha sonrasında Sultan Mehmed'in adamlarının Börklüce'yi yendiğini ve onun peşinden giden sofilere de son verdiklerini anlatmaktadır. Torlak Kemal'den de kısaca bahseden Oruç Bey, onunda çok fazla müridi olduğunu bunlara Kemaliler denildiğini söylemiş, Aydın taraflarında fesatlıklar yaptıklarını ve Sultan Mehmed'in adamlarını göndererek onları dağıttıklarını ele almıştır.²⁴¹ Aşıkpaşazade de bu olayı çok benzer bir şekilde ele almış, Börklüce'nin Aydın ilindeki halkı kendine inandırdığını ve bir çeşit ayin yaptığını, kendisini peygamber ve veli olarak kabul ettirdiğini anlatmıştır. Ayrıca Şeyh Bedreddin'in kethüdası olan Mustafa'nın harekete geçmesiyle Bedreddin'in kendi isteğiyle İzmir'den ayrılıp İsfendiyar'a gittiğini savunmuştur.²⁴² Anonim ve Neşri de Aşıkpaşazade gibi Bedreddin'in kendisinin İzmir'den kaçtığı görüşünde olup aynı şeyleri ele almışlardır.²⁴³

2.3.6. Şeyh Bedreddin İsyanı

Lütfi Paşa, Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'in isyanıyla döneme devam etmiştir. Şeyh Bedreddin İznik'ten İsfendiyaroğlu'na varmış, oradan gemiye binerek Eflak'a geçmiş ve ağaç denizine girmiştir. Zağra ovasında tahtın kendine verildiğini söyleyerek, halkı kendine davet etmiş ve emrine birçok hizmetçi ve yardımcı toplamıştır. Sultan Mehmed Selanik'e doğru yol alırken bu haberi işitmiş ve birçok asker göndererek Zağra taraflarında

²⁴⁰ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 173.

²⁴¹ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 50-52.

²⁴² Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 133-134.

²⁴³ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 57-58, Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 543-545.

Şeyh Bedreddin yakalanmış ve fetva alınarak öldürülmüştür.²⁴⁴ Diğer kroniklerde de benzer anlatımlar olmakla birlikte Anonim, Şeyh Bedreddin'in kendisini Melik Mehdi olarak tanımladığını söylemekte, Oruç Bey ve Aşıkpaşazade ise padişahlığın kendisine verildiğini düşünen Bedreddin'in yanına gelenlere subaşılık ve sancak vermeyi vadettiğini anlatmaktadır. Ayrıca kazaskerken tımar vermiş olduğu kişilerin yanına toplandığını anlatan Oruç Bey, hazinenin olmadığını görünce dağıldıklarından bahsetmektedir.²⁴⁵ Neşri ise Şeyh Bedreddin'in kendisini yeryüzünün halifesi olarak gördüğünü ve kendinden sahib-i huruç olarak bahsettiğini dile getirmekte ve kazaskerken tımar verdiği kişilerin toplandığını fakat sonra ondan hayır gelmeyeceğini anlayarak vazgeçtiklerini söylemektedir.²⁴⁶ Bu anlatılanlara bakıldığında Şeyh Bedreddin'in kendisini mehdi, müceddid olarak gördüğü söylenebilir. Neşri'nin Bedreddin'in kendini tanımlarken kullandığını söylediği sahib-i huruç kelimesinin anlamı da bu noktada dikkate değerdir. Sözlükte "İslam dinine göre dünyayı düzene sokmak için günün birinde ortaya çıkacak kişi"²⁴⁷ olarak tanımlanması da onun mehdi, müceddidlik iddiasında bulunduğunu doğrular niteliktedir. Lütü Paşa'nın bu kelimeleri Şeyh Bedreddin için kullanmaması onu sadece bidat eden bir kişi olarak görmesi ve I. Mehmed'in onun bidatını ortadan kaldıran bir kişi olarak müceddidliği hakkettiği düşüncesine sahip olduğu düşünülebilir. Ayrıca Şeyh Bedreddin Lütü Paşa tarafından işlenmese de diğer kroniklerde ele alınan şekliyle subaşılık ve sancak vadetmesi, bunun yanı sıra kazaskerken tımar dağıtması Osmanlı Devleti'nde padişahın dışındaki kişilerin otorite sahibi olduğunu göstermektedir.

Bundan sonra Lütü Paşa, Sultan Mehmed'in Emir Süleyman tarafından başlanan eski camiye tamamlattığının, Edirne'de olan Eski Saray'ı ve Bursa'da bir imaret yaptırdığını

²⁴⁴ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 173-174.

²⁴⁵ Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, 58, Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi*, 52, Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, 135.

²⁴⁶ Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, 547.

²⁴⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2012), 1064.

anlatmış ve bu dönemi sonlandırmıştır. Hicretin sekiz yüz yirmi dördünde de Sultan Mehmed Edirne’de vefat etmiştir.²⁴⁸

Çok kısa bir şekilde ele alınan Sultan Mehmed döneminde Lütî Paşa’nın özellikle padişahın saltanatı boyunca Anadolu beylikleriyle olan ilişkileri ve Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Şeyh Bedreddin gibi isyanlar üzerinde durduğu görülmektedir. Lütî Paşa’nın gözünde Bayezid dönemi gibi bozulmuş ve sonunda Timur’un yenilgisiyle sonuçlanmış bir dönemden sonra devleti dağılmasını engelleyen ve devleti toparlayan bir kişi olarak tekrar İslam dinini ihya edebilecek bir kişi olarak görülmüş olmalıdır. Fakat Lütî Paşa’nın bu görüşünü ortaya koyarken çok fazla bir çaba harcamadığı ve Mehmed’in müceddid olup olmadığına dair bir tartışma ortaya koymadığı söylenebilir. Bunun yerine paşa dönemde başarısızlık olarak adlandırılabilir veya I. Mehmed’in meşruiyetine ters düşecek olaylara yer vermediği görülebilir.

²⁴⁸ Atik, *Lütî Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 173-174.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LÜTFİ PAŞA’NIN TEVARİHİNDEKİ YAVUZ SULTAN SELİM İMGESİ

Lütfi Paşa, Osman Gazi ve I. Mehmed’den sonra Yavuz Sultan Selim’i Osmanlı padişahları arasında üçüncü ve son müceddid olarak kabul etmiş ve bu dönemi “Ahd-i Sultan Selim Han-ı Evvel” başlığı altında ele almıştır. Diğer iki padişahın dönemini başka kaynaklardan değerlendiren paşanın Yavuz Sultan Selim dönemine bizzat şahitlik ederek kaleme alması önemli bir noktadır. *Tevarih-i Al-i Osman* isimli eserinin yanı sıra *Asafname* isimli risalesinde de sık sık Yavuz Sultan Selim’den bahsetmiş ve onun müceddidliğinin yanı sıra sahib-kıran olduğunu da vurgulamıştır.²⁴⁹ Vezirler için bir el kitabı niteliği taşıyan *Asafname* muhtemelen 1553 yılından sonra yazılmış ve yeni bir siyasi bir yazım biçiminin oluşmasını sağlamıştır.²⁵⁰ Bir imparatorluğu yönetme işinin hükümdar ve sadrazama ait olduğunu düşünen Lütfi Paşa’nın dört bölümden oluşan bu risalesinde Selim ile veziri Piri Mehmed Paşa’nın yönetimini överek Selim dönemini ideal bir dönem olarak gösterme çabasında olduğu görülmektedir.²⁵¹

Asafname’ye baktığımızda Selim döneminin idealleştirildiği verilen örneklerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Birinci bölümünde veziriazamların nasıl olması gerektiği üzerine bir örnek verirken Selim’in sultanların adalet, gaza, bilgi ve cömertlik bakımından en yüksek derecesindeki kişi olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda onun döneminde adaletin büyük bir yeri olduğundan bahseden paşa, beytülmale gelen paraların yedi yıla kadar bekletildiğini, padişahın böyle emrederek halkın malına haksız yere el koymadığını söyleyerek Selim’in adalete büyük bir önem verdiğini vurgulamıştır.²⁵² Yine Lütfi Paşa sadrazamların meclisinde

²⁴⁹ Kütükoğlu, Lütfi Paşa Asafnamesi, 31.

²⁵⁰ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 77.

²⁵¹ H. Erdem Çıpa, *Yavuz’u Yaratmak: Osmanlı Dünyasında Saltanat Veraseti Meşruiyet ve Tarihi Hafıza*, çev., Zeynep Rona (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2018), 250.

²⁵² Kütükoğlu, *Lütfi Paşa Asafnamesi*, 6-11.

her makamın mertebesine göre bilinmesi gerektiğini savunmakta ve bu kuralın Yavuz Sultan Selim tarafından uygulandığını bir katip ve çavuş arasında geçen anlaşmazlık örneği ile açıklamaktadır. Diğer bir önemli mesele ise et meselesi olup yeniçeri narhı ne ise çarşılarda o minval üzerine hareket edilmelidir. Yavuz Sultan Selim döneminde veziriazam padişahın huzuruna gelerek yeniçeriye etin pazarda satılan narhtan bir akçe eksik verilmesinin gerekli olduğunu söylemiş, sultanda herkes için narhın bir olduğunu söyleyerek bunun aksi uygulanırsa onu katledeceğini belirtmiştir.²⁵³

Savaş yönetimi ile ilgili olan ikinci bölümde ise Lütü Paşa'nın yapılması gerekenleri anlatırken yine Yavuz Sultan Selim'in kanunlara uyan, adaleti her zaman yerine getiren bir padişah olarak zikredildiği görülmektedir. Padişah tarafından kazasker, defterdar, nişancı ve defter eminine deve ve katır verilmenin kanun olduğunu ve Çaldıran seferi defterinde bu kanunun yazılı olduğunu söylemiştir. Deniz seferinin kara seferinden önemli olduğunu belirten paşa, burada Yavuz Sultan Selim'i akıl, anlayış, adalet ve ihsan bakımından sultanların en üstünü olarak tanımlamış ve onun Haremeyn'in hizmetkarlığı saadetine erişen, Mısır'ın azizliğine nail olmuş bir sahib-kıran olduğunu söylemektedir.²⁵⁴

Tevarih-i Al-i Osman'daki Yavuz Sultan Selim dönemini ele almadan önce paşanın müceddidlik kavramını nasıl algıladığı üzerinde durmak gerekirse; seçmiş olduğu dokuz kişinin de döneminde meydana gelen bidatleri ortadan kaldıran kişi olarak anıldığı görülmektedir. Genel olarak Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her şey için kullanılan bidat kelimesi dinde yapılan ekleme veya eksiltmeleri kapsamakta olup paşanın en çok üzerinde durduğu bir kavramdır.²⁵⁵ Ayrıca bu dokuz hükümdar dini bir araya toplayan kişiler olup, Müslümanlara yapılan zulümlere son veren, zorla dinden döndürülen halkı tekrar ehl-

²⁵³ Kütükoğlu, *Lütü Paşa Asafnamesi*, 17-23.

²⁵⁴ Kütükoğlu, *Lütü Paşa Asafnamesi*, 25-32.

²⁵⁵ Rahmi Yaran, "Bidat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 6 (1992): 129.

i sünnete döndüren kişilerdir. Paşa bu hükümdarları Müslümanları her türlü üzüntüden kurtaran, puthaneleri yıkan, merhametli, adaletli, ulema dostu, dini değerlere önem veren kişiler olarak vurgulayarak bu hükümdarların dini yönünü ön plana çıkarmıştır. Zayıflayan dini irtibatları kuvvetlendiren kişi anlamına gelen müceddid terimini anlamı bağlamında kullanan paşa özellikle seçmiş olduğu üç Osmanlı padişahının da döneminde İslam'ın zarara uğratıldığı ve bu padişahların sayesinde tekrar dinin yüceltildiği, yenilendiğini vurgulamıştır.²⁵⁶

Ebu Davud'un her yüzyılın başında ümmetin başına dini yenileyen birinin geleceğine dair hadisine göre dokuz kişiyi müceddid ilan eden Lütî Paşa, hadiste geçen yüzyılın başı kısmını Hz. Muhammed'in ölüm yıl dönümüne göre kabul ettiği tahmin edilebilir.²⁵⁷ Ertürk'ün makalesinde belirttiği gibi yüzyılın başının hangi tarihe veya olaya göre kabul edildiği belli olmadığı için üç ihtimal ortaya çıkmış ve bunlardan en yaygın olanı da Hz. Muhammed'in ölüm yılının yüzyılın başlangıcı olarak kabul edildiği olmuştur.²⁵⁸ Bu durumda Lütî Paşa'nın da Hz. Muhammed'in ölüm tarihi olan 13 Rebiülevvel 11 tarihini başlangıç olarak aldığı düşünülürse bundan sonra müceddid olarak ilan ettiği kişilerin ölüm tarihleri sırasıyla şu şekildedir: Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz Hicri 101, Abbasi halifesi Mu'tasım 227, bir diğer Abbasi halifesi olan Kadir-Billah 422, Selçuklu hükümdarı Muhammed Tapar 511, Şah Gazan Han 703, Osman Gazi 724, I. Mehmed 824 ve son olarak I. Selim ise Hicri 926 yılında vefat etmiştir. Hicri olarak ele alınan bu yıllara baktığımız zaman Osmanlı döneminden önce müceddid kabul edilen beş kişi arasında yüzyıllık farkın önemsenmediği görülmekte olup, Osmanlı dönemine gelindiğinde müceddid ilan edilen üç hükümdarın arasındaki fark neredeyse tam yüzyıl olarak belirlenmiştir. Bu noktada Osmanlı tabakasından olan paşanın özellikle Osmanlı dönemindeki hükümdarları belirlerken yüzyıl

²⁵⁶ Atik, *Lütî Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 145-153.

²⁵⁷ Atik, *Lütî Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 145.

²⁵⁸ Ertürk, "Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi", 131-132.

çizgisini aşmadığı ve hadiste geçen yüzyıl kavramını tam olarak yerine getirmek istediği söylenebilir.

Lütfi Paşa her ne kadar Osman Gazi ve I. Mehmed'in müceddid olduğunu dile getirse ve bunun için belli gerekçeler ortaya koymaya çalışsa da eserinde bunu tam olarak yerine getirmediği ve bunun üzerine tartışmadığı görülmektedir. Lütfi Paşa'nın asıl olarak *Tevarih-i Al-i Osman*'da ve *Asafname*'de çok sık üzerinde durduğu ve sahib-kıran olarak adlandırdığı I. Selim'i müceddid olarak gösterme amacı taşıdığı söylenebilir. Bunu ortaya koymak için de yüzyıl kaydını yerine getirmenin gerekliliğini ön planda tutarak Osman Gazi ve I. Mehmed'i müceddid olarak kabul ettiği düşünülebilir. Fakat bu iki padişahı sadece yüzyıl kaydını yerine getirmek için seçtiğini söylemek doğru bir görüşü yansıtmayabilir. Bu anlamda Kavak, Osmanlı yazarları arasında müceddid fikrinin var olduğunu ve yazarların genel olarak belli padişahları ön plana çıkardıklarını söylemektedir. Ön plana çıkan bu padişahları ise Osman Gazi, I. Mehmed, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, III. Selim ve II. Mahmud olarak belirtmiştir.²⁵⁹

Lütfi Paşa'nın da bu genel görüş içerisinde olduğunu düşünerek Yavuz Sultan Selim'den önce bu iki padişahı seçtiği anlaşılabılır. Ayrıca Osman Gazi'nin devletin kurucusu olması ve I. Mehmed'in de devletin yıkılma sürecinden sonra başa geçerek bir nevi devleti bu süreçten kurtaran kişi olarak görülmesi Lütfi Paşa'nın bu iki padişahı müceddid olarak göstermesinde etkili olduğu anlaşılabılır. Fakat yine de XVI. yüzyılda ön plana çıkan evrensel hakimiyet ideolojisi içerisinde yer alan müceddid kavramı Lütfi Paşa tarafından hizmetinde bulunduğu ve yanından hiç ayrılmadığını belirttiği I. Selim için geçerli olmuştur.

Bu noktada paşanın veziriazamlığa kadar yükseldiği bir dönem olan ve bu evrensel ideolojinin doruk noktası olarak kabul edilen Sultan Süleyman'ı bu kavrama layık

²⁵⁹ Kavak, "Siyasi Tecdid ve Osmanogulları", 379.

görmemesinin nedeni Süleyman döneminde veziriazamlıktan azledilmesi ve sürgüne gönderilmesi olabileceği gibi Selim'in yanında yetişmesi ve ona olan kişisel bağlılığının yanı sıra onun yapmış olduğu fetihlerde olabilir. Fakat bu noktada en önemlisi de Lütü Paşa'nın da yaşadığı dönemi içeren XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Selim'in ön plana çıktığı ve özellikle onu meşrulaştırma çabalarının gündemde olduğu görülmektedir. Tülün Değirmenci bu dönemde Selim ile ilgili menkıbevi bir tarih anlayışı oluştuğunu söyleyerek bu durumun altını çizmektedir.²⁶⁰ Selim'in babası hayatta iken onun yerine tahta geçmesi, kardeşleriyle olan taht mücadelesi ve Müslüman devletlerine karşı savaş açması sebebiyle oğlu Kanuni Sultan Süleyman babasının prestijini düzeltmek ve propagandasını yaptırmak için yüksek meblağda bahşişler vererek onun meşru bir hükümdar olduğunu kanıtlar nitelikte eserler yazdırmış böylelikle birçok Selimname ortaya çıkmıştır.²⁶¹ Bu Selimnameler sayesinde Yavuz Sultan Selim için yarı efsanevi bir imaj oluşmuştur. Yaptığı seferler meşru bir hale getirilmiş, dini öğeler kullanılarak kendisine kutsiyet addedilmiştir.²⁶² Böylelikle Selim'in olumsuz imajı ortadan kalkmış, asi bir şehzadeyken meşru bir hükümdara dönüşmüştür.²⁶³

Selimnamelerin yanı sıra nasihatnamelerde de Selim'e çok fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Nasihatnameler XVI ve XVII. yüzyıllardaki Osmanlı edebi türleri arasında en bilinenlerden biridir.²⁶⁴ Bunlar ıslahatname, ıslahat risalesi, ıslahat layihası veya siyasetname isimleriyle de tanınmaktadır.²⁶⁵ Bu yüzyıllarda Osmanlı devlet ve toplum

²⁶⁰ Tülün Değirmenci, Emrah Safa Gürkan, and Chris Gratien, "I. Selim imgesi ve 17. yüzyılda Osmanlı Şehirlilerinin Tarih Algısı" *Ottoman History Podcast*, No. 89 (January 19, 2013). <http://www.ottomanhistorypodcast.com/2013/01/sultan-selim-image-art.html>.

²⁶¹ Ahmet Uğur, "Selim-nameler" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXII*, 367.

²⁶² Tülün Değirmenci, "Geçmişin Yeniden İnşası: Tarih-i Sultan Selim Han ve Tasvirleri" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 18* (2013): 68-70.

²⁶³ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 323.

²⁶⁴ Douglas A. Howard, "Osmanlı Nasihatname Türleri ve Mit", ed., Virginia H. Aksan, Daniel Goffman, *Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, çev., Onur Güneş Ayas (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 185.

²⁶⁵ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016), 129.

yapısında görülen değişimler ilk olarak Osmanlı devlet adamları tarafından fark edilerek ele alınmış, bunların sebeplerinin neler olduğu ve bunlara karşı ne gibi çözümler getirilebileceği ortaya konmaya başlanmıştır.²⁶⁶ Bu nasihatnameler genel olarak siyasi hissiyatı ele alan, tebaanın muhalefetini ortaya koyan, sultanlara öğüt veren veya Osmanlı devlet adamlarına reformlar hakkında yol gösteren resmi belgeler olarak ortaya çıkmaktadır.²⁶⁷ Coşkun Yılmaz, bu eserlerin müelliflerini bir bakıma köşe yazarlarına benzetmekte ve geleneksel siyasetname yazarlarından farklı olarak onların dönemin meselelerine dikkat çekmek ve çözüm üretmek istemelerini bu bağlamda yorumlamaktadır.²⁶⁸ Dönemin önemli yazarlarından Koçi Bey ve Katip Çelebi'ye bakarak dönemin nasihatname yazarlarının başlıca eleştirilerinin tımar sisteminin, devşirme sisteminin bozulması, padişahın kapı kullarının yönetime karışması, rüşvetin artması, sebepsiz yere azlolunma, toprak kayıpları, para ve hazinenin durumunun kötüye gidişi, sınıf farklılıklarının azalması gibi sorunların olduğu ve bunların hepsinin kanuna uygunsuzluktan kaynaklandığını ileri sürdükleri görölmektedir.²⁶⁹

Nasihatname yazarları genel olarak kendi dönemlerinden önceki bazı padişahları ve onların dönemlerini idealleştirmiştir. Klasik geleneklerin ve yasaların var olduğunu vurgulayan yazarlar bu eski günlerin özlemini yad etmişlerdir. Kafadar, Fatih Sultan Mehmed ile Kanuni Sultan Süleyman arasındaki dönemin nasihatname yazarları tarafından idealleştirilen dönemler olduğunu söylemektedir.²⁷⁰ Fleischer nasihatname yazarlarının bu dönemi II. Mehmed veya Kanuni Sultan Süleyman dönemi olarak belirledikleri

²⁶⁶ Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde: Osmanlı'da Çözölme ve Gelenekçi Yorumcuları* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1997), 60.

²⁶⁷ Douglas A. Howard, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı ve 16.- 17. Yüzyılların Gerileme Edebiyatı" *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak*, haz., Mustafa Armağan (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 224-225.

²⁶⁸ Coşkun Yılmaz, *Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları ile İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnameler, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.1, s.2 (2003): 300.

²⁶⁹ Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985), 39-109, Katib Çelebi, *Düsturu'l-Amel li İslahi'l-Halel* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2016), 109-130.

²⁷⁰ Cemal Kafadar, "The Myth of Golden Age: Ottoman Historical Consciousness In the Post- Suleymanic Era" *Süleyman the Second and His Time*, ed., Halil İnalcık ve Cemal Kafadar (İstanbul: Isis Press,1993), 38-39.

fikrindedir.²⁷¹ Mehmet Öz ise Osmanlı nasihatname yazarlarının ideal dönem için genel olarak Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemlerini kullandıklarını hatta bu dönemleri bir nevi altın çağ olarak ele aldıklarını belirtmektedir.²⁷² Çıpa eğer idealize edilen bir dönem varsa onun muhakkak Yavuz Sultan Selim dönemi olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda da başta Lütü Paşa'nın *Asafname*'si olmak üzere XVI. ve XVII. yüzyıllardaki birçok nasihatname yazarının kanun-i kadimi uygulayan Selim'i ön plana çıkardıklarını söylemektedir.²⁷³

Bunun yanı sıra Selim için yazılan eserleri sadece bu açıdan ele almak doğru bir yaklaşım olmayabilir. Bu noktada Çıpa'nın ele aldığı gibi Sultan Süleyman ile bağdaştırılan imparatorluk ideolojisinin I. Selim için de var olduğu ve Selim'in de evrensel hükümdar rolüne talip olduğu ve dönemin metinlerinde de bu konuya yer verildiği bilinmektedir. Ayrıca Selim'in Şah İsmail'i yenilgiye uğratması ve Arap topraklarını fethetmesi Osmanlı Devleti'nin Avrasya siyasi kültürel alanına girmesini ve bu bağlamda evrensel hükümdarlık yarışında Osmanlı'nın ön plana çıkması ve rekabetin artmasını sağlamıştır.²⁷⁴ Selim'in 1514 ve 1517 yılları arasındaki fetihlerinin bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'nde evrensel hükümdarlığın ön planda olduğu ve buna bağlı olarak kehanetlerin, mucizelerin, mesih beklentilerinin var olduğu yeni bir egemenlik anlayışı ortaya çıkmıştır.²⁷⁵

Bunların neticesinde Süleyman gibi Selim de *sahib-kıran*, *müceddid*, *müeyyed min 'indillah*, *halife*, *mehdi* gibi lakaplarla anılmıştır.²⁷⁶ Fleischer, daha önce bahsedildiği gibi

²⁷¹ Cornell Fleischer, "From Şeyhzade Korkud to Mustafa Ali: Cultural Origins of the Ottoman Nasihatname" *Third Congress on the Social and Economic History of Turkey, ed.*, Heath Lowry ve Ralph S. Hattox (İstanbul: Isis Press, 1990), 67.

²⁷² Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde*, 110-111. Öz, altın çağ söyleminin batılı bir kavram olduğunu ve nasihatname literatüründe bu terimin kullanılmadığını söylese de bu yazarların bahsetmiş olduğu Osmanlı ideal dönemini bu terimle ifade etmenin yanlış olmadığını belirtmektedir. Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde*, 105-111. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Kafadar, "The Myth of Golden Age", 37-48.

²⁷³ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 243.

²⁷⁴ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 270-274.

²⁷⁵ Markiewicz, *The Crisis of Kingship in Late Medieval Islam*, 12-22.

²⁷⁶ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 274.

XVI. yüzyıldaki Osmanlı kaynaklarının Yavuz Sultan Selim'in daha fazla fetih yapabilse ve Safevi düşüncesinin dini anlamda yanlış olduğunu ortaya koyabilseydi, Büyük İskender, Cengiz Han gibi evrensel bir hükümdar olabileceğini savunduklarını söylemektedir.²⁷⁷ Niğbolu Kanunnamesinde Sultan Selim'den *müeyyed min 'indillah* ve sahib-kıran olarak bahsedilmekte ve Selim döneminden sonraki bir dönemde yaşayan Mustafa Ali de Selim'in eğer daha uzun yaşayabilse Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tek sahib-kıran lakabıyla anılacak kişi olacağını bildirmektedir.²⁷⁸ Ada'i-yi Şirazi *Selimnamesi*'nde onun din anlayışı ve adaleti sayesinde tüm dünyayı egemenliği altında aldığını söyleyerek onun bir evrensel hükümdar olduğunu belirtmektedir. Kemalpaşazade de Selim'den sahib kıran-ı alem diye bahsetmektedir.²⁷⁹ Mehmed Zaim sahib-kıran olmak için silsilesi on batına kadar süren, kendi gücüyle cihangir olan ve hiç yenilgi tatmayan olmak üzere üç şeye sahip olmak gerektiğini söyleyip bunların Selim'de var olduğunu ve onun sahib-kıran olduğunu savunmaktadır.²⁸⁰ Mahremi de Selim'in sahib-kıran ve sahib-zaman olduğunu dile getirmenin yanı sıra onu zamanın İskender'i olarak zikretmektedir.²⁸¹

Bunların yanı sıra Çıpa, Selim döneminde saraya gönderilen arzuhallerde ve sonraki dönemde yazılan tarihlerde yer alan Selim hakkında görülen rüyalara yer vermiş ve bu rüyalarla Selim'in evrensel bir imparator olduğu ve hükümdarlığın ona Allah tarafından verildiği mesajının vurgulandığını dile getirmiştir. Rüyalarda genellikle Hz. Muhammed, evliyalar, halifeler bulunmakta bunlarda rüyanın güvenilirliğini arttırmakta ve Selim'in hükümdarlığının onaylandığı anlamını vermektedir. Selim de kendi rüyalarına geleceğe yönelik izler taşıdığı için değer vermekte olduğu *Kamilü'l-tabir* isimli eserde onun kendi

²⁷⁷ Fleischer, *Mehdi ve Bin Yıl*, 151.

²⁷⁸ Fleischer, *Mustafa Ali*, 290.

²⁷⁹ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, haz., Abdüsselam Bilgen (Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 17. Ali Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, 163.

²⁸⁰ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010), 359-360.

²⁸¹ Hatice Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, 416.

mührünün de bulunmasıyla açıklanabilir. Selim döneminde siyasi ve askeri alanda başarılı olup olmayacaklarını belirlemek amacıyla falcılık da kullanılmış özellikle Mustafa Ali'nin *Künhü'l-ahbar* isimli eserinde Mısır'ın fethinin Kurandaki harf ve kelimelerin yorumlanmasıyla ortaya çıkan bu falcılık yöntemiyle gerçekleşeceğini belirtmesi bu noktada önemlidir.²⁸² Bu Kurandaki harflerin ilmine vakıf olma sanatı *sahib-i huruf* olarak adlandırılmış olup Timur'un lakaplarından biridir.²⁸³ Bu noktada Sultan Selim'in de bu yöntemi kullandığı ve belki de bu ilme sahip olduğu anlamı çıkarılabilir.

Bu anlayışlara bakılarak Selim döneminde evrensel bir imparatorluk ideolojisinin var olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte bu ideolojinin Süleyman döneminde doruk noktasına ulaştığı düşünülebilir. Hatta Kaya Şahin bu noktada bu ideolojinin İstanbul'un fethinden sonra ortaya çıktığını fakat II. Bayezid döneminde buna önem verilmediğini, Selim'in ise bu evrensel ideolojiyi daha önce eşine rastlanamayacak düzeyde canlandırıldığını, Selim ile güçlenen bu ideolojilerin ise Süleyman tarafından miras alındığını dile getirmektedir.²⁸⁴ Yılmaz da Süleyman'ın İslami disiplinlerde teorize edilmiş liderlik kavramları bağlamında Müslüman cemaatinin en üst düzey evrensel liderinin kişileştirilmesi olarak ortaya çıktığını söylemekte ve Avrasya genelinde en çok tanınan evrensel hükümdar olduğunu vurgulamaktadır.²⁸⁵ Jane Hathaway Osmanlı tarihinde Selim'in Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte kutsal padişahların arasında bulunduğunu fakat Selim'e hiçbir zaman oğlu Süleyman kadar eskatolojik bir statü verilmediğini belirtmektedir.²⁸⁶ Blake evrensel hükümdarlık ideolojisi bağlamında bininci yıl rehberlerinin ve kehanetlerin Süleyman döneminin birinci yılında en yüksek seviyeye

²⁸² Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 276-289.

²⁸³ Koushki, "Early Modern Islamicate Empire", 358-359.

²⁸⁴ Kaya Şahin, *Empire and Power in the Reign of Süleyman: Narrating the Sixteenth Century Ottoman World* (New York: Cambridge University Press, 2013), 27-62.

²⁸⁵ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 5.

²⁸⁶ Jane Hathaway, *İki Hizbin Hikayesi: Osmanlı Mısırı ve Yemen'inde Mit, Bellek ve Kimlik*, çev., Cemil Boyraz (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), 154-156.

ulaştığını savunmaktadır.²⁸⁷ Emecen de Yavuz Sultan Selim'in vefat ettiği zaman arkasında eskisinden çok farklı yeni bir siyasi ideoloji bıraktığını söylemektedir. Onun bu söylemiyle aslında Süleyman döneminde doruk noktasına ulaşan bu evrensel ideolojinin ve ona bağlı olarak ortaya çıkan eskatolojik söylemlerin Selim ile başladığı anlaşılmaktadır.²⁸⁸ Lütü Paşa'nın kitabında Selim dönemini bitirip Süleyman dönemine geçerken de Selim'in dünyayı çöplükten bağ bahçeye çevirdiği, Süleyman'ın da tüm pisliklerden, kötülüklerden temizlenmiş bu dünyaya kolayca kurulduğunu söylemesi de bu anlamda yorumlanabilir. Selim'in bir dünya imparatoru kurmaya çalıştığı, bunun için de çabalayıp tüm engelleri ortadan kaldırdığı Süleyman'ın da kurulmuş bir dünya imparatorluğuna hükümdar olarak yerleştiği şeklinde anlaşılabılır.²⁸⁹ Buradan sonra Lütü Paşa'nın *Tevarih*'indeki Yavuz Sultan Selim dönemi karşılaştırmalı olarak incelenecek ve nasıl bir Selim imgesi ortaya koymak istediği anlaşılmaya çalışılacaktır.

3.1. Selim'in Saltanat Mücadelesi ve Padişah Oluşu

3.1.1. Selim'in Şehzadelik Dönemi

İlk olarak Selim'in kardeşleriyle olan savaşını ele alan paşa önce Sultan Korkut'un daha sonrasında ise Sultan Ahmed'in mağlup edilip öldürülmesini ve kardeşlerinin ortadan kaldırılmasıyla Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı Devleti'ne padişah olduğunu söylemiştir.²⁹⁰ Kardeşleriyle savaşından önce II. Bayezid dönemini anlatan paşa bu dönemde birçok karışıklığın meydana geldiğini özellikle Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetlerinin arttığını vurgulamaktadır. 1511'de Teke ilinde Şahkulu isyanının patlak verdiğini ve Anadolu'daki birçok vilayetin harap hale geldiğini, Karagöz paşanın da bunun neticesinde

²⁸⁷ Blake, *Erken Modern İslam'da Zaman*, 226.

²⁸⁸ Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 15.

²⁸⁹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 243.

²⁹⁰ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 197.

katledildiğini anlatmıştır.²⁹¹ Safevi tarikatı 1447 yılında Şeyh Cüneyd ile birlikte bir dönüşüm gerçekleştirmiş ve tarikattan siyasi bir oluşuma evrilmiştir. Bu süreçte Şii propogandalığı yapmaya başlayan tarikat şeyhleri etrafına çok fazla sayıda taraftar toplamış ve devlet kurmak için savaşlar yapmışlardır.²⁹² Bu noktada Şah İsmail'in Akkoyunluları yenmesi ve bazı küçük beylikleri egemenliği altına alması Safevi Devleti'nin kurulması yolunda başlangıç olmuştur.²⁹³ 1510 yılında Özbekleri yenmesiyle de Safeviler Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmişlerdir.²⁹⁴

II. Bayezid döneminde Şah İsmail liderliğindeki bu tarikatın Osmanlı için büyük bir tehlike olduğu bilinmektedir. Şah İsmail Osmanlı Devleti'ne karşı Türkmen aşiretlerini kışkırtarak isyanların patlak vermesine sebep olmuş ve bu isyanlar devleti ve halkı olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca bu dönemdeki devlet adamlarının devlet işlerinden çok kişisel menfaatleriyle uğraşması da Anadolu'daki birçok leventin Şah İsmail'in tarafına geçmesine neden olmuş, bu durumda hem devletin geleceği hem de Sünni İslam açısından büyük bir tehlike oluşturmuştur.²⁹⁵ Şahkulu isyanı da bu dönemde aynı isimle anılan ve taraftarları tarafından Allah, peygamber ve mehdi olarak kabul edilen Kızılbaş şeyhinin önderliğinde gerçekleşmiştir. Bu isyan planlı bir şekilde gerçekleşmiş olup asıl gayesi Anadolu'yu Kızılbaş yurdu haline getirmektir.²⁹⁶ Lütü Paşa bu isyanın üzerine Trabzon'da şehzade olan Selim'in Kefe'ye, oradan da Akkırman ve Kili'ye geçtiğini söylemiştir.²⁹⁷ Şahkulu isyanı ilk başta Antalya'da Şehzade Korkud'un Antalya'dan ayrılmasıyla baş göstermiş ve Antalya'nın kuşatılmasına kadar ilerlemiştir. Durumun hükümete bildirilmesiyle Anadolu

²⁹¹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 195.

²⁹² Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2017), 259-263.

²⁹³ Adel Allouche, *Osmanlı- Safevi İlişkileri: Kökenleri ve Gelişimi*, çev., Ahmet Emin Dağ (İstanbul: Anka Yayınevi, 2001), 39.

²⁹⁴ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 263.

²⁹⁵ Sayın Dalkıran, "İran Safevi Devleti'nin Kuruluşuna Şii İnançların Etkisi ve Osmanlı'nın İran'a Bakışı" *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (2002): 65-66.

²⁹⁶ Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?" (1) *Tarih Dergisi* 9 (1954): 61-63.

²⁹⁷ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 195-196.

Beylerbeyi Karagöz Paşa, Şehzade Ahmet ve Niğde Sancak beyi Sultan Mehmed görevlendirilmiştir. Fakat isyancı güçler Karagöz Paşa'yı öldürmüşler ve bu durum padişah ve devlet büyükleri üzerinde çok büyük bir etki yapmıştır. Bu sırada Selim sancağını terk etmiş, Ahmed de Şahkulu meselesiyle ilgilenmesinden dolayı sancağında olmadığından Amasya'da bulunan Kızılbaşlar oğlu Murad'ın Kızılbaş olmasını sağlamış ve onun etrafında toplanmışlardır.²⁹⁸ Bunun üzerine Sadrazam Ali Paşa Şehzade Ahmed ile birlikte Kızılbaşların üzerine gitmiş, 2 Temmuz 1511 yılında yapılan savaşta Ali Paşa ölmüş isyancılarda İran topraklarına sığınmışlardır.²⁹⁹

3.1.2. Çorlu Muharebesi

Lütfi Paşa Selim'in bu isyan sırasında Trabzon'dan ayrılarak Kefe'ye geldiğini, oradan da Akkirman ve Kili'ye ulaştığını söylemiştir.³⁰⁰ Aslında bu isyan üç şehzadenin de Osmanlı tahtına geçmek üzere sancaklarından ayrılp İstanbul'a hareket etmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır.³⁰¹ İstanbul'a hareket etmelerinin nedeni de Bayezid'in padişahlığı Ahmed'e bırakacağı yönünde üç şehzadenin de haber alması olmuş, saltanatın kendi hakları olduğunu düşünen şehzadeler hemen yola koyulmuşlardır.³⁰² Sadrazam olan Ali Paşa'nın da bu isyan için görevlendirilmesi bu olayın ciddi bir boyuta ulaştığının göstergesi olmasının yanı sıra Ali Paşa'nın Ahmed taraftarı olmasından ötürü taht mücadelesindeki öne çıkan kişinin de belli olduğu görülmektedir. Bu anlamda Şahkulu isyanı Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni

²⁹⁸ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(1)", 64-69. Çıpa Ahmed'in sarayında Şah İsmail yandaşlarının bulunduğunu ve onun Kızılbaş sempatisini olduğundan şüphelenildiğini söylemektedir. Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 74. Bunun yanı sıra Rıza Yıldırım yapmış olduğu çalışmada Murad'ın Kızılbaş olmasını bir ittifak olarak değerlendirmekte ve tamamen siyasal kaygılar nedeniyle bu durumun babası Ahmed tarafından Selim'e karşı ek savaş gücü oluşturma düşüncesiyle desteklendiğini savunmaktadır. Bkz. Rıza Yıldırım, "An Ottoman Prince Wearing A Qizilbash Taj: The Enigmatic Career of Sultan Murad and Qizilbash Affairs In Ottoman Domestic Politics, 1510-1513" *Turcica* 43 (2011): 91-119.

²⁹⁹ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 284-288.

³⁰⁰ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 197.

³⁰¹ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 70-71.

³⁰² H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası: I. Selim'in Saltanat Mücadelesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 36.

padişahın kim olacağının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır.³⁰³ Tahta geçmesi kesin gözüyle bakılan Şehzade Ahmed'in bu isyandaki tavrı Anadolu halkı ve askerinin gözünden düşmesine sebep olmuş, buna karşılık Selim'in ünü yayılmaya başlamıştır.³⁰⁴ Lütfi Paşa, Selim'in Trabzon'dan ayrılmasıyla II. Bayezid'in hemen harekete geçtiğini, asker toplayarak Edirne'den Çakır Çayırı'na geldiğini anlatmıştır. Akpınar'da bulunan Selim'e haber göndererek neden ve ne için geldiğini sormuş, bunun karşılığında Selim'in cevabı da babasını görüp onun elini öpme isteğinde olduğu yönünde olmuştur. Paşa bu cevap karşısında padişahın oğluna ne istiyorsan yap dediğini söylemektedir.³⁰⁵

Solakzade ise Bayezid'in Ahmed taraftarı olmasının Selim'i incittiğine değinmekte ve padişahın hasta ve yaşlı olmasından dolayı memleketin kötü bir hal içerisinde olduğunu söylemektedir. Bu durumdan rahatsızlık duyan Selim'in oğlunu görme bahanesiyle Kefe'ye yola çıktığını daha sonrada Çerkez vilayetini alma arzusu duyduğunu anlatmakta ve babasının ona tepki olarak "Saltanatta ortaklığın mı var mı?" dediğini dile getirmektedir. Selim'in tepkilere aldırış etmeden Edirne üzerine yürüdüğünü söyleyen Solakzade onun babasıyla memleket işleri hakkında konuşma niyetinde olduğunu belirtmektedir.³⁰⁶ Bu anlamda her ne kadar Solakzade Selim yanlısı bir tavır takınsa da Lütfi Paşa'nın aksine ilk harekete geçenin Selim olduğunu kabul etmekte ve aslında Selim'in babasının üzerine giderek asi bir şehzade olduğunu gözler önüne sermektedir.

Anonim Tevarih-i Al-i Osman'da da Selim'in Trabzon'dan hareket etmesiyle babasının Saru Gerzi³⁰⁷ ve sekban başını nasihat etmek için Selim'e gönderdiği ve onların

³⁰³ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 72-74.

³⁰⁴ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(1)", 64-69.

³⁰⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 196.

³⁰⁶ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 381-382.

³⁰⁷ Saru Gerzi olarak adlandırılan kişi Mevlana Nureddin ile aynı kişidir. Solakzade bu kişiyi "büyük alimlerden Sarı Gürz lakabıyla anılan Mevlana Nureddin" olarak zikretmiştir. Bkz. Solakzade, 383. Hoca Sadeddin ise, "din alanı bilginlerinin ve kötülüklerden sakınan erdemli kişilerin ulularından Saru kerez/ Sarı gürz sanyla tanınan ve Rum diyarında bilgi ve yazılarıyla ün yapmış bulunan dindar Molla Nureddin" olarak ele alarak daha detaylı bir bilgi vermiştir. Bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih 4, haz. İsmet Parmaksızoğlu* (İstanbul: Kültür

Selim'e sancağına gitmesine dair nasihatte bulundukları ele alınmakta olup, Selim'in amacının babasını ziyaret etmek olduğu hatta bunu belirtirken de büyükleri ziyaret etmenin Allah'ın emri olduğunu vurguladığı üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise Selim'e Semendire'nin verildiği fakat şehzadenin yine de babasını görmeden gitmeyeceğini söylediği ve bu amaçla da Edirne yakınına geldiğini ve Çorlu sınırında babasıyla uğraştığını dile getirmektedir.³⁰⁸ Burada *Anonim Tevarih*, her ne kadar Selim'in amacının babasını görmek olduğunu söylese de Çorlu'da babasıyla uğraşının Selim olduğunu göstermektedir. Fakat bunu yaparken de babasının Şehzade Ahmed'i karşılayacağı düşüncesi nedeniyle Selim'in böyle bir şeye giriştiğinin altını çizmektedir. Çıpa da *Anonim Tevarih*'de Selim'in babasının ardından kasıtlı olarak gittiğine dair bir ima bulunduğunu savunmaktadır.³⁰⁹ Bunun yanı sıra, Bayezid'i ayağında derman olmayan, ata binmeye gücü olmayan ve bu nedenle araba içerisinde olay yerine gelen bir padişah olarak tasvir eden yazarın bir nevi onun padişah olarak kalmasının artık mümkün olmayacağını gösterme çabasında olduğu düşünülebilir.³¹⁰

İshak Çelebi *Selimname*'sinde Selim'in Rumeli'de sancak istemesinden bahsetmekte ve bu isteğinin kanuna aykırı kabul edilip reddedildiğini, bunun üzerine Mevlana Nureddin'in Selim'i ikna etmek üzere gönderildiğini söylemektedir. Selim'in bunu kabul etmemesi üzerine Anadolu'da istediği yerin verileceği söylenmiş fakat Selim babasıyla görüşmek istediğini bu yüzden de Edirne'ye gelmesine müsaade gösterilmesini istemiştir. Bu isteği geri çevirilince de Silistre'yi istemiş, bunun yerine Kefe verilmiş fakat Selim babasının yanına gelme konusundaki ısrarını sürdürmüştür. Ahmed taraftarları Selim'in bu

Bakanlığı Yayınları, 1979), 15. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Sarigörez Nureddin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 36 (2009): 151-152.

³⁰⁸ Anonim, *Osmanlı Kroniği: Osmanlı Tarihi (1299-1512)*, haz., Necdet Öztürk (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015), 134-135.

³⁰⁹ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 77.

³¹⁰ Anonim, *Osmanlı Kroniği*, 135.

hareketini isyan olarak nitelendirmiş ve padişahı Selim ile savaşıması yönünde kışkırtmışlardır. İshak Çelebi bunun üzerine Bayezid'in 15 bin kişilik ordusuyla Selim üzerine yürüdüğünü fakat Selim'in mektuplar göndererek asi olmadığını, niyetinin sadece babasını görmek olduğunu belirttiğini söylemektedir.³¹¹ İshak Çelebi burada ilk hareket edenin Bayezid olduğunu gösterse de buna sebep olan ve sürekli ısrarlarına devam eden kişinin Selim olduğunu gözler önüne sermektedir. Celalzade Mustafa da aynı şekilde *Selimnamesi*'nde Selim'in tek niyetinin babasını ziyaret etmek ve ona saygı göstermek olduğunun altını çizmekte ve babasına karşı herhangi bir asilik durumu olmadığını da ısrarla vurgulamaktadır.³¹² Uzunçarşılı Selim'in Rumeli'ye geçtiğinin haber alınmasıyla Selim karşıtlarının hemen harekete geçmek istediğini söylemekte ve bu amaçla da Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'yı görevlendirdiklerini fakat o görevi yerine getirmeyince padişahın bizzat kendisinin Selim üzerine yürüdüğünü söylemektedir. Ayrıca *Anonim Tevarih*'de anlatıldığı gibi padişahı yaşlı, güçsüz bir şekilde tasvir ederek, Selim'in savaşıma yanlısı olmadığını, kendi askerlerine karşı taraftan bir saldırı olmadan asla hareket etmemelerini de tembihlediği görülmektedir.³¹³

Lütfi Paşa Selim'in babasına karşı bazı serzenişlerde bulunduğuyula devam etmekte, onun babasına İslam dini için çalışmayı ve cihat yapmayı ihmal ettiği ve kendisinin de ziyaretini kabul etmediği yönünde bazı suçlamalarda bulunmakta ve kendisi için Rumeli'de kafirlere yakın bir mevkide sancak istemektedir.³¹⁴ Diğer kaynakların aksine Lütfi Paşa *Tevarih*'inde Selim'in babasıyla arasında geçen bu olaya daha dini bir boyut kattığı görülmektedir. Bayezid'e bazı suçlamalar yönelten Selim'in onu cihat yapmayan bir padişah olarak zikretmesi buna karşılık kendinin cihat yapma arzusu duyduğu ve bu nedenle

³¹¹ Hamdi Savaş, "İshak Çelebi ve Selim-namesi", Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986, 60-61.

³¹² Şahin, *Empire and Power in the Reign of Süleyman*, 182.

³¹³ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995), 240.

³¹⁴ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 196.

babasına karşı geldiği hatta sırf bu yüzden Rumeli’de kafirlere yakın bir yerde sancak istemesi bu anlamda okunulabilir. Hoca Sadeddin’in de bu anlamda Lütfi Paşa’ya benzer bir anlatım tercih ettiği söylenebilir. Hoca Sadeddin, Selim’in her hareketine bir anlam yükleme gayretinde olup onun Rumeli’ye geçmek istemesinin sadece kaire karşı savaşmak olduğunu söylemekte ve bunun için babasına üç kez niyazname gönderdiğini ve bu niyaznamelerde babasına yalvardığını fakat vezirlerin buna müsaade etmediğini dile getirmektedir.³¹⁵ Joseph von Hammer da Selim’in babasından üç kez izin istediğini ele almakta fakat bu iznin Edirne’ye gelme yönünde olduğunu ve babasının elini öpmenin bir bahaneden ibaret olduğunu açıkça belirtmektedir.³¹⁶ Bunun yanı sıra Lütfi Paşa Selim’in babasına karşı Rumeli’de sancak konusunda sürekli isteklerde bulunmasından bahsetmemekte olup onun bu sayede Edirne’ye ulaşmak istemesini göz ardı etmektedir. Aynı şekilde ona gönderilen Mevlana Nureddin’in de eserde adı geçmemekte, sadece babasının ona ne istersen yap dediğini söylemektedir.³¹⁷ Fakat paşanın bu anlattıkları birçok kaynakla benzeşmemekte hatta Selim’in babasının uyarılarına karşı Trabzon’a gökten Cebrail inse, peygamber istese oraya dönmeyeceğini açıkça belirtip babasına karşı geldiği, elçinin onu uyarması ve padişahın emirlerine karşı gelmenin yanlış olduğunu söylemesine rağmen ne olacaksa olsun asla fikrinden dönmeyeceğini söylediği bilinmektedir.³¹⁸

Daha sonrasında Lütfi Paşa, Bayezid’in Selim’in isteğini kabul ettiğini ve Semendire ve yanında birkaç sancak verdiğini fakat Selim sancağına gitmeden babasının İstanbul’a hareket ettiğini ve kardeşi Ahmed’i üzerine göndereceğine dair haber gelmesi üzerine paşa Selim’in gece gündüz demeden hareket ederek babasının ardına düştüğünü belirtmektedir. Sonrasında ise Selim Çorlu yakınındaki sonraları Savaş Köy olarak bilinen Sırt köyüne

³¹⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t Tevârih* 4, 12-14.

³¹⁶ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1* (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2011), 850.

³¹⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 196.

³¹⁸ Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(1)”, 80-81, Tansel, *Sultan II. Bayezit’in Siyasi Hayatı*, 306, Çıpa, *Yavuz’un Kavgası*, 37.

gelmiştir. Paşa burada Selim'in amacının babasına haber vermek olduğunu vurgulamış fakat Selim'in haber vermeden iki tarafın askerleri arasında bir savaş meydana geldiğini ve Selim'in yenilgiye uğradığını anlatmıştır.³¹⁹ Lütü Paşa her ne kadar Selim'in babasının ardına düştüğünü söylese, onun padişahlığının bazı yönlerini eleştirse ve Ahmed yanlısı olduğuna emin olsa da savaşı başlatanın Selim olmadığını vurguladığı açık bir şekilde görülmektedir. Fakat Selim'in 300 kişilik kuvveti, Tatar askerleri, Trabzon'dan topladığı gönüllüler ve Kırım Hanının oğlunu yanında bulundurması onun babasıyla askeri bir mücadeleye girişebileceğini düşündürmektedir.³²⁰ İshak Çelebi de Selim'in 30 bin kişilik bir orduya sahip olduğunu belirtmekte fakat Selim'in askerlerine savaşmama konusunda emir verdiğinin de altını çizmektedir.³²¹ Çıpa bu noktada Selim'in Trabzon'dan Rumeli'ye doğru hareket ederken asker topladığına dikkat çekmekte ve onun bu hareketinin Bayezid ile karşılaşma düşüncesi taşıdığını söylemekte ve bunun bir adım daha ötesine giderek Selim'in babasıyla askeri bir mücadeleye girişmeyi planladığını açıkça belirtmektedir.³²² Fakat Lütü Paşa'nın ısrarla Selim'in haberi olmadan bir çatışmanın meydana geldiğini söylemesi aslında bir şehzade olmadığını vurgulayarak tahta meşru bir şekilde geldiğini belirtme amacı taşımaktadır. Bunun yanı sıra Lütü Paşa'nın iki tarafın arasında savaşın başladığını söylemesi savaşı başlatanın padişahın kendisinin de olmadığı anlamı taşımakla birlikte paşanın isim vermekten kaçındığı olarak da yorumlanabilir.

3.1.3. Selim'in Padişahlığı

Paşa savaştan sonra Selim'in Kefeye gittiğini ve bir süre orada kaldığını sonrasında ise Bayezid'in Selim'i doğrudan kendisinin İstanbul'a çağırıp padişahlığı kendisine verdiğini söylemesi ise dikkat çekicidir. Buna göre Selim'in yenilgisinden sonra Bayezid

³¹⁹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 196.

³²⁰ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(1)", 83, Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 311.

³²¹ Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, 85.

³²² Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, 54-55.

İstanbul'a gelmiş ve bu sırada Anadolu'da Ali Paşa'nın Şahkulu tarafından yenilgiye uğradığı ve katledildiğini duyunca çok fazla huzursuz olmuş ve 1512 yılında Selim'i büyük bir hürmetle İstanbul'a getirmiş ve Mısır'dan Osmanlı'nın, Kızılbaşlardan da ehl-i İslam'ın intikamını almasını ve kardeşlerine olabildiği kadar iyi davranmasını öğütleyerek padişahlığı ona vermiştir.³²³ Paşanın Selim'in babasıyla olan savaşından sonra hiçbir ayrıntıya yer vermediği görülmektedir. Çorlu Muharebesi sonrası padişahın Selim'e kendisi hayatta olduğu müddetçe kimseyi tahta geçirmeyeceğine dair söz verdiği fakat sonrasında Ahmed taraftarlarının Ahmed'i İstanbul'a tahtı ona vermek üzere davet ettiği bilinmektedir.³²⁴

İshak Çelebi, Selim'e padişah tarafından hediyelerle birlikte kimsenin padişah yapılmayacağına dair Mevlana Nureddin ile birlikte bir ahidname gönderildiğini fakat bazı devlet adamlarının Ahmed'i padişah yapmak üzere el altından hareket ettiklerini, Şahkulu meselesinden sonrada Bayezid'in bizzat divanda bundan sonra padişahın Ahmed olduğunu söylediğini anlatmaktadır.³²⁵ Hoca Sadeddin benzer bir anlatımla Molla Nureddin aracılığıyla Selim'e ahidname gönderilerek Semendire, Vidin ve Alacahisar sancaklarının verildiğini ve tahta kimseyi geçirmemeye dair söz verildiğini fakat Ahmed taraftarlarının asıl amacının şehzadeyi bu sözle kandırıp onu verilen sancağa göndermek ve Ahmed'i tahta çıkarmak olduğunu belirtmektedir.³²⁶ Sonrasında ise ülkenin içine düştüğü durumlardan, kardeşler arası taht kavgalarından, Şahkulu isyanından bahsetmekte ve Bayezid'in bu karışıklıklar içerisinde tahtan çekilme isteği duyduğunu, oğulları arasındaki kavgadan kurtulma yolunu aradığını ve üç oğlunu da tahta layık gördüğünü belirtmektedir. Bayezid'in üçü arasından Ahmed'i seçme nedenini de en büyük olması, oğullarının fazla olması ve ona

³²³ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 195-196.

³²⁴ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 315, Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 118-119, Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, 79, Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 60, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, 242-243.

³²⁵ Savaş, "İshak Çelebi ve Selim-namesi", 30-34.

³²⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 28-30.

daha önce veliahdı olduğuna dair söz vermiş olduğu düşüncesinin padişah üzerinde etkili olduğunu bildirmektedir.³²⁷ Solakzade, Çorlu muhaberesi sırasında Rumeli askerlerinin savaşa izin vermediğine değinmekte ve Selim’e elçi gönderilip babasının sağlığında kimseyi tahta geçirmeyeceğini söylediklerini ve değerli eşyalarla birlikte bir ahidname gönderildiğini dile getirmektedir. Sonrasında ise Şahkulu meselesinin meydana geldiği ve padişahın fesat sahiplerinin sözlerine kanarak Selim’e vermiş olduğu sözü unutup, Ahmed’i İstanbul’a çağırıldığını söylemektedir.³²⁸ Bu üç tarihçiye bakarak II. Bayezid’in hala Ahmed’i tahta geçirme niyetinde olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Bunun yanı sıra Selim’e iyi bir şekilde davranması, ona Rumeli’de sancak vermesi Selim’i belli bir mesafede tutmak üzere planlanmış bir strateji olarak düşünülebilir.³²⁹

3.1.4. Padişahlıkta Yeniçerilerin Rolü

Bu bilgi eksikliğinin yanı sıra Lütü Paşa’nın Selim’in tahta çıkmasındaki asıl figürler olan yeniçerilerden hiç bahsetmemesi de diğer bir dikkat çekici unsurdur. Halbuki yeniçeriler Selim’i desteklemese belki de o Osmanlı İmparatorluğu’nun dokuzuncu hükümdarı olarak adlandırılmayacaktı. Yeniçerilerin bu noktada Selim için ne kadar önemli bir faktör olduğunu anlamak açısından Uluçay’ın yeniçerilerin Selim’i desteklemesi durumunu Selim’in birinci Çaldıran’ı olarak zikretmesi gösterilebilir.³³⁰ Paşa’nın böyle önemli bir noktayı göz ardı etmesi ise ancak Selim’i babası tarafından kabul gören meşru bir hükümdar olarak gösterme ve onun tahta geçişinde kimsenin etkisine ihtiyaç duymadığını kanıtlama eğiliminde olduğu şeklinde anlaşılabilir. Oysaki Ahmed’in tahta geçmesi fikri divanda konuşulmuş, karara bağlanmış ve Ahmed Üsküdar’a kadar gelmiştir. Fakat Ahmed taraftarlarının yeniçeriler hakkındaki olumsuz fikirleri ve Ahmed’in Şahkulu isyanındaki

³²⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t Tevarih* 4, 70-72.

³²⁸ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 384-387.

³²⁹ Çıpa, *Yavuz’un Kavgası*, 79.

³³⁰ Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)”, 120.

başarısızlığının yeniçeriler tarafından bilinmesi onun istenmemesine neden olmuş ve yeniçeriler Selim lehine hareket etmeye başlamışlardır.³³¹ Selim aleyhine olan devlet adamlarının evlerine saldırmışlar, eşyalarını yağmalamışlar, devlet adamlarına hakaretler ederek başlarına türlü türlü belalar getirmişler ve sokaklarda Selim adına naralar atmışlardır. Sonrasında ise Bab-ı Hümayun'a gelip yaptıkları davranışlardan ötürü özür dileyip Ahmed taraftarı devlet adamlarının görevden alınmalarını istemişlerdir.³³² İdris-i Bitlisi de benzer bir şekilde bu olayı ele almakta, yeniçerilerin devlet erkanına karşı ihanette bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca bu olaylardan sonra padişahın kapısına gelen yeniçerilere Bayezid'in yumuşak bir şekilde davrandığını ve onların isteklerini kabul ettiğini belirterek padişahın bu yumuşak davranışındaki asıl amacın onları Ahmed'in padişahlığına ikna etmek olduğunu vurgulamaktadır.³³³ Çıpa yeniçerilerin bu davranışlarının nedenini onların Selim ile aralarındaki ilişkiye bağlamakta hatta anonim bir tarihçiyi de referans vererek devlet adamlarına yönelik saldırıların yeniçerilerle Selim arasındaki bir anlaşmadan kaynaklandığını savunmaktadır.³³⁴

3.1.5. Selim'in İstanbul'a Gelişi ve Padişah Oluşu

Ahmed kendisinin sultan olamayacağını anlamasıyla Anadolu'yu ele geçirmeye çalışarak isyan etmiştir. Yeniçerilerde II. Bayezid'e Selim'i yeni padişah olarak görmek istediklerine dair baskılar yapmaya başlamışlar ve padişah da onların isteklerine uymak zorunda kalmıştır.³³⁵ Padişah artık Ahmed'den ümidini kesmiş ve kul kimi istiyorsa ben de

³³¹ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 325-327, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, 242-243, Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 118-120, Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, 79-83, Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 60-65, Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 861-866.

³³² Anonim, *Osmanlı Kroniği*, 135, Savaş, "İshak Çelebi ve Selim-namesi", 65, Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 79-80, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 396-397.

³³³ İdris-i Bidlisi, *Selim Şah-Name*, haz., Hicabi Kırilangıç (Ankara: Hece Yayınları, 2016), 128-129.

³³⁴ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 80-81.

³³⁵ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 81-82.

onu destekliyorum diyerek Selim'i seraskerliğe tayin etmiştir.³³⁶ *Anonim Tevarih* bu olayı yeniçerilerin divana gelerek Selim'in padişah olmasına dair isteklerini dile getirdiklerini ve eğer istekleri olmazsa kendilerinin Selim'i tahta çıkaracaklarını söylediklerini belirtmektedir. Padişahın bu duruma istekli olmadığına da altını çizen yazar, eğer padişahlığı vermezsem beni öldürürler mi diye sorduklarını da anlatmaktadır.³³⁷ Bayezid Selim'i serasker yapmaya mecbur kalmış ve onu İstanbul'a çağırarak üzere bir ferman göndermiştir. Babasının fermanı ve taraftarlarının mektuplarını alan Selim hemen İstanbul'a hareket etmiştir.³³⁸ Selim'in İstanbul'a gelirken temkinli olduğu görülmektedir.³³⁹ Etrafa emirler vermekte ve bazı Rumeli askerlerini kendi yanına çağırarak Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa'nın da yanında bulunmasını emretmiştir. Fakat yeniçeri ağası Korkud'un İstanbul'da olmasından dolayı bu emri yerine getirmeyeceğine dair bir mektup göndermiş ve kendi yerine üç bin yeniçeri göndermiştir. Mektupta yeniçeri ağasının şehri muhafaza ettiğini söylemesi ve eğer kendisi şehirden ayrılırsa şehrin harap edileceğini söylemesi de Korkud'u destekleyen bir grubun hala var olduğu şeklinde anlaşılabileceği gibi Selim karşıtı bir grubun var olduğu da düşünülebilir.³⁴⁰ Bunun yanı sıra Hammer yeniçeri ağasının Selim'in İstanbul'a gelmesine otuz milden az bir mesafe kala onu karşılamaya gittiğini söylemektedir.³⁴¹

Küçükçekmece'ye gelen Selim güzel bir şekilde karşılanmış olup bu karşılamada bulunanlardan biri de şehzade Korkud olmuştur.³⁴² Kemalpaşazade, İstanbul halkının Selim'i çok büyük bir coşkuyla karşıladığını, yeniçerilerinden onu korumak için büyük çaba sarf ettiklerini söylemektedir.³⁴³ Selim İstanbul surları içerisinde bulunan Yenibahçe'de

³³⁶ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 332.

³³⁷ Anonim, *Osmanlı Kroniği*, 136.

³³⁸ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 125-126.

³³⁹ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 82-83.

³⁴⁰ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 126.

³⁴¹ Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 866.

³⁴² Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 337.

³⁴³ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 12.

kurulan otağa gelerek bir süre burada kalmıştır. Selim'in yol yorgunluğundan ve mevsimin kış olmasından dolayı sağlık problemleri yaşadığını söyleyen tarihçiler olmasının yanında³⁴⁴ *Anonim Tevarih*, Bayezid'in Selim'in Yenibahçe'de yirmi gün boyunca kalmasını istediği, bu süre zarfında da kendisinin Dimetoka'ya gideceğini söylediğini anlatmaktadır.³⁴⁵ Aslında Selim'in bir müddet süre boyunca Yenibahçe'de kalması bazı zorlukların meydana geldiğinin göstergesi olarak gösterilebilir. Çünkü her ne kadar Selim seraskerlik görevi için gelse de padişah olmaya karar verdiği bilinmekte olup yeniçerilerde onu padişah olarak görmek istediklerini açıkça belirtmektedirler. Bayezid'in bu durumda hala tahtan çekilmek istemediği ve bu yüzden de Selim'in bir süre beklemesi gerektiği şeklinde düşünülebilir.³⁴⁶ Fakat birçok Osmanlı tarihçisi Bayezid'in kendi isteği doğrultusunda tahtı Selim'e devrettiği söylemekte ve herhangi bir zorlama olmadığını özellikle vurgulamaktadırlar. *Anonim Tevarih*'de her ne kadar Bayezid'in veziriazam Mustafa Paşa'ya tahtan inmezse yeniçerilerin ona ne yapacağını sorduğunu söylese de padişahın Selim'e tahtı isteyerek verdiğini söylemektedir. Fakat bunun yanı sıra Selim babasının yanına geldiğinde Bayezid yeni padişahın onun olduğunu söyleyerek kendisinin de tahtan indirildiğini belirtmektedir.³⁴⁷ Bu durumda aslında yazar bir yandan Selim'in meşru bir hükümdar olduğunu vurgulamak istese de bir yandan da Bayezid'in tahtı bırakmaya mecbur bırakıldığını gözler önüne sermektedir.

İdris-i Bidlisi Selim'in tahta geçmesinde yeniçerilerin rolüne vurgu yapsa da Ahmed'in başarısızlıkları ve Korkud'un hükümdar olmaya yeteneğinden yoksun oluşu ve erkek evladı olmamasından dolayı Bayezid'in tahtı Selim'e bırakmasından başka bir çare

³⁴⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4,91-92, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 400-401.

³⁴⁵ Anonim, *Osmanlı Kroniği*, 136.

³⁴⁶ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 337-338.

³⁴⁷ Anonim, *Osmanlı Kroniği*, 136. Yazar, Selim'in Bayezid'in huzuruna geldiği sırada Bayezid'in kendisini "ma'zulün" olarak zikrettiğini söylemektedir. Ma'zul kelimesinin anlamı da sözlükte azledilmiş, işten çıkarılmış olarak geçmektedir. Bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 683.

olmadığına kanaat getirdiğini de vurgulamaktadır.³⁴⁸ Kemalpaşazade Bayezid'in Selim'i İstanbul'a davet ettiğini ve geldiğinde ona dualar ettiğini anlatmakta fakat devlet adamlarının onu sadece serasker olarak görmek istediklerini ve bu fikirlerini sanki II. Bayezid'in fikriymiş gibi Selim'e aktardıklarını söylemektedir. Burada Selim'in devlet adamlarına vermiş olduğu cevap ise dikkat çekicidir. Kendisinin padişah olmak zorunda olmadığını ama padişah olmaya da kendisinden daha layık olan biri olmadığını eğer böyle biri varsa kendisinin dahi ona yardımcı olacağını bildirmektedir. Bunun üzerine yeniçeriler padişahın Selim'den başkası olamayacağını söylemişler ve böylelikle Bayezid tahtı Selim'e devretmiştir.³⁴⁹ Burada Kemalpaşazade Selim'in tek amacının devlete nizam getirmek olduğunu ve herhangi bir beklenti içinde olmadan kendisinden daha iyi bir yönetici varsa onun kendisinin yerine geçebileceğini söyleyen bir kişi olarak göstermektedir. Sonrasında da Selim'in kendisinin ağzından buna layık kimsenin olmadığını söyleyerek de tek yönetici olacak kişinin Selim olduğunu vurgulamakta ve diğer şehzadelerin karşısında Selim'i yüceltmektedir. Mahremi de *Şehnamesi*'nde Bayezid'in kendi isteği doğrultusunda tahtan ayrıldığını belirtmektedir. Ülkenin her yerinde fitne ve fesadın yayıldığını söyleyen yazar, padişahın yaşlılığından dolayı bunlarla ilgilenemeyeceğini ve tahtın gençler için daha uygun olduğunu düşünerek tahtı oğlu Selim'e bıraktığını anlatmaktadır.³⁵⁰

Matrakçı Nasuh *Tarih-i Al-i Osman* isimli eserinde İstanbul'a davet edilen Selim'in isteğinin hala babasının elini öpmek olduğunu padişahlık için gelmediğini ancak yeniçerilerin biz seni isteriz demesi üzerine kendinin de padişahlığı istediğini söylemesi dikkat çekicidir. Yazar Selim'in son ana kadar babasının tahtında gözü olmadığını söylemekle birlikte Bayezid'in tahtı bırakmaya istekli olmadığının altını çizmekte fakat hemen sonrasında Bayezid'in kendi isteğiyle tahtı Selim'e bıraktığına dair sözlerine yer

³⁴⁸ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 132-133.

³⁴⁹ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 12-13.

³⁵⁰ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 63.

vermektedir.³⁵¹ Çerkesler Katibi Yusuf *Selimnamesi*'nde Bayezid'in daha en baştan üç oğlu arasında düşündüğünü ve Selim'i tahta layık görüp onu İstanbul'a çağırdığını ve tahtı ona verdiğini anlatmaktadır.³⁵²

Bunun yanı sıra bazı Osmanlı tarihçileri Bayezid'in Selim'e tahtı zorla bıraktığını da açıkça ele almaktadırlar. Muhyiddin Çelebi ve Ali bunlardan biri olmakla birlikte, yeniçerilerin paşaları ölümle tehdit ettiklerini ve Bayezid'in isteksiz bir şekilde tahtı bıraktığını söylemektedirler. Hatta Ali Bayezid'in Selim'i serasker olarak kalması yönünde ikna etmeye çabaladığını da anlatmakta fakat Selim'in buna asla yanaşmadığını belirtmektedir.³⁵³ Bunun yanı sıra Hammer Bayezid'in tahtı bırakmamak adına Selim'e para teklifi ettiğini fakat bunun kabul edilmediğini söylemektedir.³⁵⁴ Bir Bizans kroniğinde de açıkça Bayezid'in Selim tarafından tahtan kovulduğu dile getirilmektedir.³⁵⁵ Anthony D. Alderson da Selim'in tahtı gasp ettiğini ve bu durumun hanedanın tarihi boyunca tek taht gaspı olayı olduğunu belirtmektedir.³⁵⁶ Her ne kadar birçok Osmanlı tarihçisi Selim'in tahta geçişinde Bayezid'in rızası olduğunu söyleyerek onun meşru bir hükümdar olduğunu kanıtlamaya çalışmışlarsa da vermiş oldukları bilgilerle aslında bu olayın kolayca gerçekleşmediğini ortaya koymuşlardır. Herhalde baştan beri Ahmed'i kendine veliaht olarak gören bir padişahın kendisine tamamen zıt bir karakter olan diğer oğlunu kolayca kabul etmesinin pek mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Lütfi Paşa'nın bu noktada diğer tarihçilerden farklı olarak hiçbir ihtimale yer vermemesi, yeniçerilerden bile bahsetmeden

³⁵¹ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)* haz. Göker İnan (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 305-307.

³⁵² Mehmet Doğan, "Çerkesler Katibi Yusuf'un Selim-namesinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 33-35.

³⁵³ Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, 339-340.

³⁵⁴ Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 866.

³⁵⁵ Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri: Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2013), 173.

³⁵⁶ Anthony D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 83.

Selim'in babasının isteği üzerine tahta çıktığı ve buna layık olan tek kişinin de zaten Selim olduğunu vurgulaması onu müceddid gösterme yolunda atılan bir adım olarak okunabilir.

3.2. Bayezid'in Ölümü

Lütfi Paşa Bayezid'in tahtı Selim'e devrettikten sonra emekliye ayrıldığı ve Dimetoka'ya doğru yola koyulduğu fakat yolda Hafsa yakınında Ayalar köyünde vefat ettiğini söylemektedir.³⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde ilk kez bir padişahın zorla oğlu tarafından tahtan indirilmesinin hemen sonrasında vefat etmesi öldü mü yoksa öldürüldü mü yönünde birtakım tartışmalara yol açmıştır.³⁵⁸ Genel olarak Osmanlı tarihçileri Bayezid'in eceliyle öldüğünü ortaya koymaya çalışsa da tam tersi görüşü savunan kaynaklara da rastlamak mümkündür. *Anonim Tevarih* Selim'in padişah olmasıyla Bayezid'in Dimetoka'ya gittiğini, giderken de Selim'e nasihatler verdiğini söylemekte ve yolda Hafsa köyü yöresi Sazlıdere'de eceliyle öldüğünü belirtmektedir.³⁵⁹ İdris-i Bidlisi Bayezid'in inzivaya çekilmeyi kendisinin tercih ettiğini ve kendi kapı halkıyla birlikte Dimetoka'ya yola koyulduğunu ve Edirne civarında Söğütlüdere'de vefat ettiğini yazmaktadır. Bidlisi'nin anlatısında dikkat çeken unsur Bayezid'in geçmiş günahlarından kurtulmak için inzivaya çekildiği yönünde olmuştur.³⁶⁰ Ada-i-yi Şirazi Bayezid'in kendi isteğiyle Dimetoka'ya gitmek istediğini belirtmekte, bunu belirtirken de bir tahtın iki padişaha dayanmayacağını söyleyerek kendisinin köşeye çekilmeye karar verdiğini anlatmaktadır. Yol sırasında Bayezid'in fenalaşarak nefes almakta zorluk çektiği ve sonunda vefat ettiğini söylemektedir.³⁶¹ Hadidi Bayezid'in Dimetoka'ya giderken Selim'e dualar ettiğini ve yolda hastalığının artarak

³⁵⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 196.

³⁵⁸ Ahmet Önal "II. Bayezid'in Ölümü Meselesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 41 İstanbul (2019): 1.

³⁵⁹ Anonim, *Osmanlı Kroniği*, 136.

³⁶⁰ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 143-144.

³⁶¹ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 53-55.

eceliyle vefat ettiğini belirtmektedir.³⁶² Benzer bir anlatım Kemalpaşazade de görülmekte olup, o da Bayezid'in geri kalan yaşamını ibadetle geçirmek üzere Dimetoka'ya yola çıktığını fakat yaşlılığı ve hastalığından dolayı vefat ettiğini söylemektedir. Selim'in babasının vefat haberini alınca buna çok üzüldüğünü de eklemektedir.³⁶³

Mahremi Bayezid'in tahtı kendi isteğiyle bıraktıktan bir süre sonra vefat ettiğini yazarak çok fazla bilgi sunmamaktadır.³⁶⁴ İshak Çelebi de Selim'in babasının nerede kalmak isterse orada kalmasına müsaade ettiğini ve Bayezid'in kendi isteği doğrultusunda Dimetoka'ya gittiğini ve hastalığından dolayı yolda vefat ettiği anlatmaktadır.³⁶⁵ Çerkesler Katibi Yusuf ise Bayezid'i Dimetoka'ya gönderenin Selim olduğunu söylemekte ve yolda Bayezid'in vefat ettiğini belirtmektedir.³⁶⁶ Hoca Sadeddin Bayezid'in Selim'e tahtı teslim ettikten sonra halk arasında bulunmaktan kaygı duyduğunu ve bu yüzden de yalnız kalmak ve ibadete yönelmek arzusu duyduğunu belirtmektedir. Böylelikle Dimetoka'ya gitmek için Selim'den izin almış ve yolda vefat etmiş, Selim bunu duyunca çok üzülmüştür.³⁶⁷ Hoca Sadeddin'in aslında Bayezid'in İstanbul'da kendisini kötü hissettiği, kaygılandığı için ayrılmak istediğini söylemesi belki de tahtı bırakmasının üzüntüsünü yaşamasından ve halkın ona karşı oğlunu desteklemesine duyduğu üzüntü ve korkudan dolayı olabilir. Solakzade Bayezid'in dünya işlerinden uzaklaşarak geri kalan ömrünü ibadetle geçirmek üzere Dimetoka'ya gitmek istediğini ve bunun için Selim'den izin aldığını belirtmektedir. Selim'in babasının isteğini geri çevirmediğini söyleyen yazar aynı zamanda bir rivayete yer

³⁶² Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman(1299-1523)*, haz., Necdet Öztürk (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991), 373-374.

³⁶³ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 14.

³⁶⁴ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 63.

³⁶⁵ Savaş, "İshak Çelebi ve Selim-namesi", 40.

³⁶⁶ Doğan, "Çerkesler Katibi Yusuf'un Selim-namesi", 37.

³⁶⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4,98-104. Hoca Sadeddin Bayezid'in ölümü karşısında Selim'in yaşadığı üzüntüyü şu sözlerle aktarmaktadır:"Temiz gönlü keder ve hüznle doldu. Sabır ve tahammül yakaları paralanıp dal gibi ince boynu keder acısıyla hilal gibi büküldü. Sevinçli etekleri musibet dikenlerine batıp kaldı. Gamla kanayan gözleri kızıl yaşlarla doldu. Gönül چراغından gizlenmiş hüzn görüntüleri göz yaş damlalarından oluşan pınarlar gibi akıp parlak alnında melal çizgileri belirdi." Bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4,104.

vererek Selim'in babasının yolculuğunda ona taşraya çıkana kadar yaya olarak eşlik ettiğini, Bayezid'in devlet işleriyle ilgilenmesi için geri dönmesini söylediğinde ancak ondan ayrıldığını yazmaktadır.³⁶⁸ Yazarın baba oğul birbirinden ayrılırken Bayezid'in oğlunun muzaffer olması için ettiği, duanın Allah katında kabul olduğunu söylemesi Selim'in o kadar yol boyunca babasının yanında yaya olarak yürümesi, birbirlerinden ayrılırken ikisinin de gözlerinin dolması Bayezid'in Selim'e herhangi bir kırgınlığının olmadığı ve ikisinin arasının iyi olduğunu kanıtlama eğiliminin bir sonucu olarak anlaşılabilir. Solakzade hemen sonrasında Bayezid'in hasta olduğunu söyleyerek yolda eceliyle öldüğünü vurgulamaktadır.³⁶⁹ Keşfi ise Bayezid'in ölümüyle ilgili diğer tarihçilerden farklı bir bakış açısına sahiptir. Ona göre Bayezid ölmeden önce aklını yitirmiş ve sarılık hastalığından dolayı vefat etmiştir.³⁷⁰ Şehabettin Tekindağ Keşfi'nin bu yazdıklarından yola çıkarak aslında yazarın Bayezid'in zehirlenmiş olabileceğini kastettiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Hezarfen Hüseyin Efendi Bayezid'in zehirlenerek şehit edildiğini söylemiştir. Bu konuda en açık bilgi aktarımı yapan kişi ise Mustafa Cenabi olmuş, Dimetoka yolunda Bayezid'in abdest alırken abdest suyuna zehir konması sebebiyle vefat ettiğini anlatmıştır.³⁷¹ Evliya Çelebi de Bayezid'in zehirlendiği söylentilerinin var olduğunu söylemekte olup Selim'e "Ömrün az gazan çok olsun." diye beddua ettiğini de belirtmektedir.³⁷²

Birçok Osmanlı tarihçisinin aksine yabancı tarihçilerin çoğu Bayezid'in Yavuz tarafından öldürüldüğü konusunda hemfikirdir. Bu anlamda ilk olarak Bayezid döneminde Osmanlı topraklarında bulunan Theodoros Spandunis³⁷³ ve Dimetoka'ya giderken

³⁶⁸ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 405-406.

³⁶⁹ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 406-407.

³⁷⁰ Şefaettin Severcan, "Keşfi'nin Selim-namesi", Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988, 3.

³⁷¹ M. C. Şahabeddin Tekindağ, "II. Bayezid'in Ölümü Meselesi" *Tarih Dergisi* 24 (1970), 13-14.

³⁷² Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 73, Seyit Ali Kahraman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yavuz Sultan Selimşah* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018), 29-30.

³⁷³ Theodoros Spandunis hakkında bilgi için bkz. Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, haz., Donald M. Nicol, çev., Necdet Balta (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), 7-22.

Bayezid'in yanında bulunan Giovantonio Menavino ve Donado da Lezze Selim'in Bayezid'i zehirlediğini savunmuşlardır.³⁷⁴ Bunun yanı sıra Venedik raporlarında ve farklı yabancı kaynaklarda da Bayezid'in Selim tarafından Ustrabin veya Hamen olarak adlandırılan Yahudi doktor tarafından öldürüldüğü de söylenmektedir.³⁷⁵ Şahin Kılıç tarafından *Bizans Kısa Kronikleri* adıyla bir araya toplanan farklı yazarlar tarafından kaleme alınan kroniklerde de bu durumdan bahsedilmektedir. Kroniklerinden birisinde Selim'in Silivri'de babasını zehirleyerek öldürdüğü yazmaktadır.³⁷⁶ Bir diğesinde ise Bayezid'in bazılarına göre üzüntünden bazılarına göre ise Selim tarafından zehirlenerek öldüğü söylenmektedir.³⁷⁷ 1599 yılında Şah Abbas tarafından Osmanlılar aleyhinde bir birlik oluşturmak amacıyla Avrupa ülkelerine gönderilen Oruç Bey Bayat da bu konu hakkında seyahatnamesinde bazı bilgilere yer vermiştir.³⁷⁸ Onun vermiş olduğu bilgilere göre Selim tahtı zorla ele geçirmiş ve babasını zehirlemiştir. Bu durumun Osmanlılara has bir davranış olduğunu ve tahta çıkan her padişahın karşısında kimseyi görmek istememesinden ötürü kardeşlerini, babasını öldürebileceğini söylemiş ve bu durumu barbarlık olarak ifade etmiştir.³⁷⁹ İbn İyas Selim'in ölümünü anlatırken onun hükümdarlarla oynadığı gibi dünyanın da onunla oynadığını söyleyerek tahta geçmesinden sonra babasının uzun bir süre boyunca hasta olmasına rağmen padişahlık için acele davranarak babasını öldürdüğünü söylemektedir.³⁸⁰ Hammer Bayezid'in ölümüne neyin neden olduğunun bilinmediği, yaşlılığından dolayı olabileceği

³⁷⁴ Tekindağ, "II. Bayezid'in Ölümü Meselesi", 12. Her ne kadar Tekindağ Bayezid'in Selim tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü söyleyen bu kişiler arasına Giovan Maria Angiolello'yu da eklemekteyse de Ahmet Önal yazarın eserinde böyle bir bilginin olmadığını söylemektedir. Bkz. Önal, "II. Bayezid'in Ölümü Meselesi", 18. Eserin kendisi için bkz. Giovan Maria Angeolello, *Fatih'in İç Oğlanı Anlatıyor: Fatih Sultan Mehmet*, çev., Pınar Gökpar (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2011).

³⁷⁵ Tekindağ, "II. Bayezid'in Ölümü Meselesi", 12

³⁷⁶ Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri*, 156.

³⁷⁷ Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri*, 160.

³⁷⁸ Bir Şii/Katolik Oruç Bey Bayat/İranlı Don Juan, *İlişkiler*, çev., Tufan Gündüz (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014), 9.

³⁷⁹ Oruç Bey Bayat, *İlişkiler*, 94.

³⁸⁰ İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, çev., Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016), 327.

gibi zehirlenmiş de olabileceğini belirtmektedir.³⁸¹ Alderson da aynı düşüncelere sahip olup Bayezid'in kendi hayatına son verdiği veya bunalıma girdiğine dair bir ihtimal olmasının yanı sıra Selim tarafından öldürülmüş olma ihtimalinin de olduğu üzerinde durmaktadır.³⁸²

Tansel Bayezid'in Selim tarafından öldürüldüğü fikrine pek sıcak bakmayıp bu fikrin onu sevmeyenler tarafından üretilmiş olabileceğini savunurken, Bayezid'in ölümünü yine de şüpheli bir durum olarak zikretmektedir.³⁸³ Emecen Selim'in saltanatı için tehlike oluşturabilecek birini geride bırakmasının pek mümkün olmayacağını dile getirerek Selim'i babasını öldüren bir padişah olarak nitelendirdiği söylenebilirse de bu düşüncesinin hemen sonrasında Bayezid'in yaşlılığı ve hastalığından dolayı onun bir tehlike arz etmediğini ve Selim'in böyle bir şey yapmaya ihtiyacı olmadığını söylemesi onun da bu olaya şüpheli yaklaştığı fakat tam olarak da savunmadığını gösterebilir.³⁸⁴ Bu konu hakkındaki en net düşünce Çıpa'ya ait olup ona göre Selim kesinlikle babasını öldürtmüştür. Çıpa bu düşüncesini “Yalnızca ölü bir Bayezid Selim'in tahtına göz koyamazdı.” diyerek açıklamıştır.³⁸⁵ İsmail Hami Danişmend ise Bayezid'in ölüm meselesinin şüpheli olduğunun altını çizmekte ve eceliyle ölümündense zehirlenmiş olduğu rivayetlerinin daha kuvvetli olduğunu söyleyerek bazı Osmanlı tarihçilerinin bu yüzden konu hakkında sessiz kaldığını savunmaktadır.³⁸⁶ Lütfi Paşanın bu konu hakkında sessiz kalması Danişmend'in bu sözüyle açıklanabilir. Her ne kadar Bayezid'in ölüm sebebi kesin olarak bilinmese de Selim'in tahta çıkmasından hemen sonra Dimetoka yolunda ölmesi şüpheleri Selim üzerine çekmektedir. Bayezid Selim tarafından öldürülmese bile Lütfi Paşa gibi Osmanlı tarihçilerin aklında bu

³⁸¹ Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 869.

³⁸² Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, 128.

³⁸³ Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, 346-349.

³⁸⁴ Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 74.

³⁸⁵ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 85-88.

³⁸⁶ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi c. 2* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 2.

soru işaretinin de var olduğu ve bu yüzden hiçbir şekilde konunun üzerinde durmadıkları düşünülebilir.

3.3. Selim'in Kardeşlerini Ortadan Kaldırması

Ahd-i Sultan Selim Han-ı Evvel bölümüne Selim'in kardeşleriyle olan savaşını ele alarak başlayan Lütü Paşa önce Sultan Korkut'un daha sonrasında ise Sultan Ahmed'in mağlup edilip öldürülmesini ele almış, kardeşlerinin ve kardeşlerinin çocuklarının ortadan kaldırılmasıyla Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı Devleti'ne padişah olduğunu söylemiştir.³⁸⁷ Paşa'nın kısa bir şekilde üzerinde durduğu bu bölümde sadece Ahmed'in oğlu Alaeddin'in Bursa'ya gelerek burayı zapt ettiğini, Bursa subaşısını ve Selim'e tabi olanları öldürüp babası adına hutbe okuttuğunu belirtmiştir. Fakat Selim kardeşine karşı gelmeyip önce Korkud ile ilgilenmiş, Korkud'u ortadan kaldırdıktan sonra Selim Ahmed ile Yenişehir'de savaşmış ve galip gelmiştir.³⁸⁸ Ahmed'in Bayezid ölmeden önce yeniçerilerin Selim'i desteklemesiyle Konya'da kendi hükümdarlığını ilan ettiği bilinmektedir.³⁸⁹ İdris-i Bidlisi Ahmed'in Selim'in padişah olduğu haberini işittiğinde çok sarsıldığını ve ilk halef tayin edilenin kendisi olduğunu söyleyerek kendi adına sikke bastırıp hutbe okuttuğunu söylemektedir.³⁹⁰ Lütü Paşa'nın da belirttiği gibi Ahmed oğlu Alaeddin'in komutası altındaki kuvvetlerden yararlanmakta olup bu kuvvetler önemli Türk beylerini de kapsamaktadır. Fakat bu destekler çok uzun ömürlü olmamış, Alaeddin'in Bursa'daki halktan gereksiz istekleri ve Eskişehir ve Menteşe'de Ahmed taraftarlarının hareketleri halkın desteğini çekmesine neden olmuştur.³⁹¹ İdris-i Bidlisi halkın Selim ile söz birliği etmesinden bahsetmekte ve bu yüzden Alaeddin'i istemeyerek ona saldırdıklarını

³⁸⁷ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 197.

³⁸⁸ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 197.

³⁸⁹ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 3.

³⁹⁰ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 146.

³⁹¹ Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, 67-68.

belirtmektedir.³⁹² Hadidi Ahmed taraftarlarının buralarda şehre ve halkına çok fazla zarar verdiklerini, her yeri yakıp yıktıklarını ve yağma ettiklerini anlatmaktadır.³⁹³ Solakzade ise şehzadenin Bursa subaşıını öldürdüğünü ve ağır vergilerle halkı zor duruma soktuğunu söylemektedir.³⁹⁴

Selim'in Anadolu'ya geçeceğinin duyulmasıyla birlikte Ahmed Selim'e babasının ölümü için taziye niyetiyle mektup göndererek aynı zamanda Anadolu topraklarını kendisine miras olarak istemiş fakat Selim'in olumsuz cevabıyla karşılaşmıştır.³⁹⁵ Anadolu halkından gelen şikayetler üzerine Selim Anadolu'ya gitmek zorunda kalmış, kendi yerine de oğlu Süleyman'ı tayin etmiştir.³⁹⁶ Solakzade ve Hoca Sadeddin bu duruma başka bir bakış açısıyla yaklaşmışlar ve Selim'in aslında babasına kardeşlerine dokunmayacağına dair vermiş olduğu sözü tutma niyetinde olduğunu fakat Ahmed'in Anadolu'da çıkarmış olduğu fitnenin onu bu sözden dönmeye mecbur bıraktığını söylemektedirler.³⁹⁷ Anadolu'ya geçme sürecinde Selim'in büyük bir korku yaşadığı söylenebilir. Rumeli beylerinin Ahmed taraftarı olması ve devlet adamlarına güvensizliği Selim'in yaşadığı korkunun nedeni olarak düşünülebilir.³⁹⁸ Belki de bu sebeple Lütü Paşa Selim'in kardeşlerini ortadan kaldırdıktan sonra padişah olduğunu söylemektedir. Selim'in Anadolu'ya geldiğini duyan Ahmed Memluklere sığınmak istemiş fakat olumlu bir cevap alamayınca Çukurova tarafına yönelmiştir. Bu sırada da kardeşine bir mektup daha yazarak bu seferde Karaman'ı miras

³⁹² Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 146.

³⁹³ Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman*, 376.

³⁹⁴ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 412.

³⁹⁵ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 6.

³⁹⁶ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 126.

³⁹⁷ Solakzade burada Selim'in "Bir vilayette iki padişah olunca, asker ve raiyyet istiharat bulamazlar. Bir mekanda iki arslan olmaz" diyerek Anadolu'ya doğru hareket etme nedenini açıklamaktadır. Bkz. Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 41. Hoca Sadeddin ise "Osmanlı tahtı yiğit bir padişah ister ki tek ve yeryüzü padişahları arasında dengi bulunmaya. Yiğitlikte, düşmanı tepelemeye bahadır ola. Hükümlerini yürüten yönetici, esirgemeyen kılıcıyla taht davasında olan iddiacının düşmanlığıyla mı uğraşsın? Ya yabandan gelen saldırıları önlemeye mi savaşınsın?" sözleriyle Selim'in sözden döndüğünü belirtmektedir. Bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 147. İki Osmanlı tarihçisinin de bu anlamda Selim'i savundukları ve yapmış olduğu şehzade katlini meşrulaştırmaya çalıştıkları söylenebilir.

³⁹⁸ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 8-9.

olarak talep etmiş fakat Selim ona tekrar olumsuz yanıt vermiştir.³⁹⁹ Kasım 1512’de Ahmed Amasya’ya gelerek şehri başmış bunun üzerine Selim Ahmed taraftarı olan ve ona akıl veren veziriazam Mustafa Paşa’yı idam ettirmiştir. Hemen sonrasında da Bursa’da olan kardeşlerinin çocuklarının da öldürölmelerini emretmiştir.⁴⁰⁰ Bidlisi korumacı bir tavrıla bu meseleye yaklaşarak beş şehzadenin Selim’e sığındıklarını ve Selim’in de onlara baba gibi davrandığını fakat bazı kimselerin onları yoldan çıkarmaya çalıştığını, bazı yeniçerilerinde Selim’e karşı gelerek tahtın varisi birçok kişinin olduğunu söylemeleri Selim’i onları öldürtmeye mecbur bıraktığını savunmaktadır. Ona göre Selim sultanlık makamının korunması adına fitne tehdidi oluşturacak her türlü unsuru yok etmek zorundadır ve bunu yaparak da uzak görüşlölüğünü ortaya koymaktadır.⁴⁰¹ Hoca Sadeddin kendisine sığınan temiz yürekli şehzadeleri öldüren Selim’in bunu ülkeye düzen vermek için yaptığını belirtmektedir.⁴⁰² Solakzade bu şehzadelerin Ahmed’in Anadolu’daki hareketlerinden dolayı Selim’e sığındıklarını fakat Selim’in alemin ıslahı için onları öldürdüğünü söyleyerek bir nevi bunu mecburiyetten yaptığını söylemektedir.⁴⁰³

Kendisine tehdit oluşturan rakiplerinin bir kısmını ortadan kaldıran Selim hemen sonrasında asıl iki büyük tehdit olan kardeşlerine yönelmiştir.⁴⁰⁴ Korkud daha II. Bayezid hayattayken Selim’den Midilli adasını istemiş, Selim de o zamanda Ahmed’in isyanıyla uğraşmasından dolayı biraz sabırlı olursa daha fazlasını bile verebileceğini söylemiştir. Ayrıca Ahmed’in isyanı sırasında Korkud’un da isyan edeceğine dair söylentiler Selim’e ulaşmış bunun üzerine Korkud bunları mektup yazarak yalanlamıştır.⁴⁰⁵ Korkud’un

³⁹⁹ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 11-13, Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)”, 139-142.

⁴⁰⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 13-15, Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)”, 142, Çıpa, *Yavuz’u Yaratmak*, 89.

⁴⁰¹ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 147-148.

⁴⁰² Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t Tevarih* 4, 154.

⁴⁰³ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 414

⁴⁰⁴ Çıpa, *Yavuz’u Yaratmak*, 90.

⁴⁰⁵ Korkud’un Selim’e yazdığı mektubun içeriği için bkz. Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, haz., Yavuz Senemoğlu (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1976), 37-40.

emrindeki kuvvetleri dağıtmaması ve sonrasında da Teke ve Alaiyye'yi istemesi Selim'in şüphelerinin daha fazla artmasına neden olmuş bunun üzerine Selim, Korkud taraftarlarının elinden çıkmış gibi sahte mektuplar düzenleyerek Korkud'u hükümdar olmaya davet etmiştir. Korkud'un mektuplara olumlu cevap vermesiyle Korkud yakalanarak öldürülmüştür.⁴⁰⁶

Bidlisi düzmece olan bu mektuplardan hiç bahsetmeden direkt olarak Korkud'un fitne çıkarabileceğini düşünerek Selim'in harekete geçtiğini söylemektedir.⁴⁰⁷ Hoca Sadeddin iyi yürekli bir şehzade olan Korkud'un yanlış yola düşmesinden dolayı Selim'in mecburen ona mektuplar göndererek niyetini sorgulamak zorunda kaldığının altını çizmektedir.⁴⁰⁸ Benzer bir yaklaşımla Solakzade de Korkud'un nifak ehline inandığını ve sözünden döndüğünü bu yüzden Selim'in böyle bir yola başvurduğunu belirtmektedir.⁴⁰⁹ Selim aynı stratejiyi Ahmed için de uygulamış, zorlu bir rakip olan Ahmed'e Amasya'nın işgali sırasında birçok destek mektubu gelmiş ve sonrasında da bu durum devam etmiştir. Selim'in Ahmed'e sahte mektuplar göndermesi de Ahmed'in kendisine olan desteklerin hala fazla sayıda olduğuna inanmasına neden olmuş ve Selim üzerine harekete geçmeye karar vermiştir. Nisan 1513 yılında Selim ve Ahmed kuvvetleri Yenişehir Ovası'nda karşı karşıya gelmiş ve Ahmed yakalanarak öldürülmüştür. Son olarak Ahmed'in oğlu Osman ve torunu Mustafa da öldürülmüş ve Selim için tüm rakipler ortadan kalkmıştır.⁴¹⁰

Osmanlı tarihçileri genel olarak Selim'in kardeşlerini ve onların çocuklarını katletmesini zorunluluk olarak addetmişler, devletin ve sultanlık makamının korunması

⁴⁰⁶ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 16-19, Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 188-191, Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 90.

⁴⁰⁷ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 148-149.

⁴⁰⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih* 4, 156.

⁴⁰⁹ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 414-415. Ayrıca ümera ve asker ağzından Selim tarafından yazdırılan mektupların içeriği hakkında Solakzade bazı bilgiler vermektedir. Bkz. Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 415.

⁴¹⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 20-23, Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 191-199, Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 90-91. Selim tarafından yazdırılan mektupların içeriği hakkında Solakzade bazı bilgiler vermektedir. Bkz. Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 418.

adına fitnelerden kurtulmanın gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Bunu yaparken de Selim'in böyle bir şeyi istemediğinin altını çizmişler bunun yerine kardeşlerini öldürmek zorunda kalan fakat buna çok fazla üzülen bir padişah imajı ortaya koymuşlardır. Bidlisi'nin Selim'e sığınan şehzadeleri oğlu gibi gördüğünü söylemesi, Solakzade'nin Ahmed öldükten sonra kendisine verilen yüzüğü gördüğünde Selim'in çok fazla üzülp ağladığını anlatması ve Mustafa Nuri Paşa'nın Korkud'un ölmeden önce yazdığı mektubu okuyan Selim'in çok üzüldüğünü ve kardeş katlini icat eden kişiye beddua ettiğini belirtmesi bu anlamda okunabilir.⁴¹¹ Hammer bunlara ek olarak Selim'in Korkud'un mersiyesini okuduğunda çok üzüldüğünü, pişmanlık gözyaşları döktüğünü ve üç gün yas ilan ettiğini söylemektedir. Ayrıca Hammer'a göre Selim, kardeşinin saklandığı mağarayı söyleyen on beş kişiyi de idam ettirmiştir.⁴¹²

Selim'in birçok kaynakta öfkeli, sert mizaçlı olduğu söylenmekle beraber onun döneminde vezirlerin Selim tarafından öldürülmekten çok fazla korktukları bilinmektedir.⁴¹³ Ayrıca Hammer onun en yakınındaki vezirleri, akrabaları ve dostlarını dahi öldürmekten geri durmayacak bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmektedir.⁴¹⁴ Böyle karakterde bir padişah olan ve Yavuz lakabıyla anılan bir padişahın üzüntü ve pişmanlık içerisinde olduğunu söylemek gerçeği yansıtmaktan uzak kalabilir. Tüm bunların yanı sıra baştan beri Selim ile Ahmed'in zıt karakterlerde olduğu ve en çetin taht mücadelesinin ikisinin arasında geçmiş olması Selim'in bir üzüntüden çok rahatlama içerisinde olmasını gerektirmektedir. Sehi Bey Lütü Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'in yanında onun terbiyesiyle yetiştiğini ve Selim tarafından sevilen biri olarak onun huzurunda yer aldığını söylemektedir.⁴¹⁵ Bunun yanı sıra

⁴¹¹ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 148, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 419, Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1997), 80.

⁴¹² Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 897.

⁴¹³ Bu kaynaklar için bkz. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 882-886.

⁴¹⁴ Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 886.

⁴¹⁵ Sehi Beg, *Heşt bihişt*, haz., Haluk İpekten vd. (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 34.

Fuad Köprülü Yavuz Sultan Selim'in zaman zaman Lütü Paşa ile fikirlerini paylaştığını belirtmektedir.⁴¹⁶ Selim ile vakit geçirme ve sohbet etme imkanı olan biri olarak Lütü Paşa'nın Selim'in mizacını bilmemesinin düşünölemeyeceğı gibi onun kardeşlerinin ölümünden de pişmanlık ve üzüntü duymaktan çok rahatlama hissedeceğini bildiğı tahmin edilebilir. Lütü Paşa'nın kitabında ayrıntı vermeden üstü kapalı bir şekilde bu konuyu anlatması da Selim'in imajını zedelemek istememesinden kaynaklanmış olabilir.

3.4. Çaldıran Savaşı

Selim'in kardeşlerini ortadan kaldırdıktan sonra padişah olduğunu söyleyen paşa, hemen sonrasında padişahın İstanbul'a gelerek devlet ricalini ziyaret ettiğini ve birçok hediyeler vererek Edirne'ye geçtiğini söylemiştir.⁴¹⁷ Selim'in kardeşlerini öldürdükten hemen sonra birçok hediye dağıtması kardeşlerini ölümü dolayısıyla oluşan olumsuz durumu ortadan kaldırmak için yaptığı bir hareket olarak düşünölebilir. Bu anlamda Korkud ve Ahmed öldüröldüğünde Osmanlı devletinde büyük bir üzüntü havası olduğu ve bunu ortadan kaldırmak için Selim'in Ahmed'in ölümünden sonra 10 bin koyunun kesilmesini ve 700 bin akçe dağıtılmasını emrettiğı bilinmektedir.⁴¹⁸ Daha sonra Lütü Paşa Sultan Selim'in devlet erkanını topladığını söyleyerek onun bazı sözlerine yer vermiştir. Buna göre Selim cenk etme arzusunun olduğunu, kendisine İslam'ın sultanı denildiğini neden cenge istekli olmayacaklarını ve Şah İsmail'in düşman olduğunu, Rafizi mezhebinden olup Sünnilerin katledilmesini kendine helal gördüğünü, mescitleri, medreseleri yaktığını, İslam dinini zarara soktuğunu belirtmiş ve askerine Sultan Mehmed'in Uzun Hasan üzerine ne kadar silah ile vardıysa onlarında o miktar silah almasını ve bu şekilde hazırlık yapılmasını emretmiştir.⁴¹⁹ Tansel Selim'in daha kardeşlerini ortadan kaldırmadan önce padişah olur

⁴¹⁶ Asım Cüneyd Köksal, *Osmanlı'nın Bilgeleri: Lütü Paşa* (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2017), 18.

⁴¹⁷ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 197-198.

⁴¹⁸ Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?(2)", 197-198.

⁴¹⁹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 198-200.

olmaz Kızılbaşların üzerine hareket etme isteğinde olduğunu ve bunun için devlet erkanını topladığını fakat şehzadeler meselesine çözüm bulmadan bu işi yapamayacağını bildiğinden bu işi ertelediğini söylemektedir.⁴²⁰

Bidlisi Selim'in devlet erkanını toplamasından bahsetmemekte onun yerine Kızılbaşların yayılmasını dünyadaki en büyük dini fesat olarak ele almakta ve bu grubun İslam dinine karşı olduğundan ötürü imamların, alimlerin ve bilginlerin hepsinin ortak bir fikir birliğine vararak Kızılbaşların ortadan kaldırılması gerekliliği üzerine fetva verdiklerini anlatmaktadır.⁴²¹ Ada'i-yi Şirazi, Kızılbaşların birçok zulüm yaptıklarını ve bu yüzden Acem diyarının harabeye döndüğünü söylemekte ve onların dinsizliklerinden, camilere hayvanları doldurduklarından ve minberleri kırdıklarından bahsetmektedir. Peygamber'in dinini bozduklarını ve sahabelere kötü sözler söylediklerini de dile getiren yazar bu yüzden Selim'in devletin ileri gelenlerini toplayıp, onların zulümlerini teker teker anlattığını ve Kızılbaşların öldürülmesi gerektiği üzerine konuştuğunu belirtmektedir.⁴²² Keşfi Selim'in bir gün devletin ileri gelenlerini çağırarak bir araya topladığını ve onlara sapık ve bozguncu Şah İsmail'in İslam dinine zarar vermesinden dolayı kendisinin ve askerlerinin yok olması gerektiğini söylediği üzerinde durmaktadır. Ona göre padişah bunları söyledikten sonra devletin bütün ileri gelenleri Selim'in sefer isteğini kabul etmiş ve Yenişehir'e doğru yola çıkılmıştır.⁴²³ Kemalpaşazade İran memleketinde Şah İsmail'in yapmış olduğu azgınlıklardan bahsetmekte ve ona kimsenin karşı koyamadığını söylemektedir. Sahabelere karşı ağza alınmayacak laflar ettiği, dört kutsal kitabın dışında olduğu ve Müslümanlara zulüm ettiği bu yüzden Selim'in onu ortadan kaldırmak istediğini belirtmektedir.⁴²⁴

⁴²⁰ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 38-39.

⁴²¹ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 153.

⁴²² Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 60-61.

⁴²³ Severcan, "Keşfi'nin Selim-namesi", 5.

⁴²⁴ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 14-15.

Mahremi Şah İsmail'i İslam dinine zarar veren müfsit biri olarak zikretmektedir.⁴²⁵ Matrakçı Nasuh Selim'in gaza etmek için ne kadar istekli olduğunu belirtmekte ve dinsiz Kızılbaşların birçok zulüm ettiklerini bu yüzden bir an önce defedilmesi gerektiğini söyleyen Selim'in devletin ileri gelenleri tarafından onaylandığını anlatmaktadır.⁴²⁶ Hoca Sadeddin Kızılbaşların dinsizlik ve fesatlıkta çok fazla ileri gittiklerini, mescitleri, türbeleri yaktıklarını, sahabelere küfürler ettiklerini dile getirerek Selim'in bu konuda bilge kişilere danıştığı ve onların öldürülmesi yolunda fetva verildiğini söylemektedir.⁴²⁷ Solakzade Selim'in devlet erkanına, Şah İsmail'in tüm İran topraklarını ele geçirdiğini ve buralarda büyük zulümler yaptığını, cemaatle namazı yasakladığı, minberleri yıktığını, din alimlerini öldürttüğünü söyleyerek sefere çıkmanın gerekliliği üzerinde durduğunu belirtmektedir.⁴²⁸

Lütfi Paşa başta olmak üzere Osmanlı tarihçilerine baktığımızda genel olarak Selim'in Şah İsmail üzerine gitmesini dini sebeplerle açıkladıkları ve bunun ne kadar doğru bir karar olduğunu çünkü Kızılbaşların İslam dinine birçok zararlar verdiğini savundukları görülmektedir. Fakat Selim'in Safevi seferi sadece dini sebeplerden kaynaklanmamaktadır. Ahmed'in oğlu Murad'ın İran'a sığınmış olması, Şah İsmail'in Osmanlı Devleti'ni parçalama isteğine dair mektupların bulunmuş olması, Selim'in tahta çıkışının tebrik edilmemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.⁴²⁹ Osmanlı idaresinde bulunan Alevilerin Şah İsmail tarafına geçmesi de bu savaşın sebepleri arasında zikredilebilir. Selim'in bu durumu önlemek için bazı tedbirler aldığı hatta Şah İsmail taraftarı olan 40 bin kişiyi hapse attığı ve idam ettirdiği söylenmektedir.⁴³⁰ Bunun yanı sıra en önemli sebep ise iki büyük devletin fetihlerine devam etme isteği ve birbirlerinin topraklarına göz dikmiş olmalarıdır.⁴³¹

⁴²⁵ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 67.

⁴²⁶ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 310.

⁴²⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 168-169.

⁴²⁸ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 421.

⁴²⁹ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 38-39.

⁴³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, 257-258.

⁴³¹ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi* 2, 6.

Ayrıca Osmanlı kronik yazarlarının belirttiği gibi alimlerden Kızılbaşların öldürülmesi için fetva alındığına dair bir belge bulunmamaktadır. Bu açıdan Tansel, Selim'in sözlerinin alimler ve bilginler tarafından onaylanıp hemen bir fetva hazırlandığı yönündeki bilgilere karşı çıkmaktadır. Ona göre Selim sadece bilginlerin fikirlerini almış ve ulemanın başında bulunan Ali Cemali Efendi'nin fikirleriyle Selim'in fikirleri uyuşmamaktadır. Selim sadece Hamza isimli bir kişiden bu fetvayı alabilmiştir.⁴³² Bu fetvadın sonra ise vezirlerin acele karar verilmemesi, eski kanunlara başvurulması gerektiğine dair Selim ile istişare yapmak istemeleri ise padişahın kendisi tarafından reddedilmiştir.⁴³³ Lütü Paşa başta olmak üzere kronik yazarlarının Selim'in Kızılbaşlar üzerine yapmak istediği seferin devletin ileri gelenleri tarafından hemen onaylandığı görüşünün de bu noktada gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Lütü Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'in padişah olur olmaz ilk olarak yaptığı şeyin devlet ricalini ziyaret etmek olduğunu ve onlarla bir araya gelerek meşveret ettiği üzerinde durması da bu açıdan değerlendirilebilir. Yıldırım Bayezid dönemini ele alırken Lütü Paşa'nın Bayezid'in en çok eleştirdiği yönlerinden biri olan kimseyle meşveret etmemesine karşılık burada Yavuz Sultan Selim'in ilk yaptığı işlerden biri olarak zikredilmesi ve onun devlet erkanıyla birlikte hareket ettiğinin vurgulanması Selim'i ideal bir padişah olarak gösterme amacı taşımaktadır. Lütü Paşa'nın eserindeki bir diğer önemli şey ise Selim'in devlet erkanına kendisi için cengin ne kadar önemli olduğunu ve kendine İslam sultanı lakabı verildiğini dile getirmesidir. Şah İsmail'in düşman olduğunu söylemesi ve bu düşmanın İslam'a zarar veren, Sünnileri katledip medreseleri, mescitleri yakıp yıkan

⁴³² Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 41-42. Hamza'nın Kızılbaşlar hakkında verdiği fetva için bkz. Şehabettin Tekindağ, "Yeni Kaynaklar ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 22 (1968): 54-55.

⁴³³ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 45. Emecen Selim'in üç veziri ile İran seferini ele aldığını söylemekte fakat veziriazam Hersekzade Ahmed Paşa'nın hastalığından dolayı bu tartışmaya katılmadığını, Selim'in çok fazla ısrar etmesinden sonra ancak icabet ettiğini söylemektedir. Ayrıca paşaların sefere sıcak bakmadığının da altını çizen yazar, Hersekzade Ahmed Paşa'nın II. Bayezid'in siyasetinin sürdürülmesini talep ettiğini belirtmektedir. Bkz. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 109. Hammer da Selim'in sefer için kararını açıkladığında divanda kimseden ses çıkmadığını daha sonra sadece Abdullah isimli bir yeniçerinin padişahı onayladığını anlatmaktadır. Bkz. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 916.

biri olduğunu belirtmesi de Selim'in müceddid olarak gösterilmesinde dikkat çeken bir noktadır.

Lütfi Paşa Sultan Selim'in hicretin dokuz yüz yirmisinde Muharrem ayının yirmi ikinci günü Edirne'den çıkıp İstanbul'a vardığını ve Şah İsmail'e hazır olması gerektiğine dair mektuplar gönderdiğiyle devam etmektedir.⁴³⁴ Lütfi Paşa'ya göre Şah İsmail mektupları alınca korkmuş askerini toplayarak Tebriz'den çıkıp Çaldıran Ovasına gelmiştir. Sultan Selim de uzun bir yolculuktan sonra Çaldıran Ovasına varmış, sabaha kadar beklenilmiş ve Selim namazını kılarak Allah'a bu fethi nasip etmesi için dua etmiştir.⁴³⁵ Lütfi Paşa'nın aksine Şah İsmail'in Selim'e göndermiş olduğu mektuplarda savaşa hazır olduğuna dair ibareler bulunmaktadır. Haydar Çelebi *Ruznamesi*'nde Selim'in üst üste iki mektup gönderdiğini anlatmakta ve herhangi bir cevap gelmemesi ve askerlerinin memleketlerine gelmelerine rağmen kendisinin görülmemesi üzerine Selim'in üçüncü mektupta Şah İsmail'i korkaklıkla itham ettiği görülmektedir. Şah İsmail ise ilk başta barışçıl bir mektup göndermiş ve savaş yanlısı olmadığını dile getirerek padişaha hakaret dolu sözlerinin yakışmadığını ve bu sözlerin afyon kullanan katiplerin işi olduğunu söylemektedir. Hemen sonrasında ise mektubu av sırasında dostça yazdığını fakat hazırlığa başladığını söylemekte ve istediğinizi yapın diye de eklemektedir. Ayrıca bu işin sonu savaş olacaksa geciktirmemek gerektiğini dile getiren Şah, Ali evlatlarıyla savaşanların sonunun hep yenilgi olduğunu da söyleyerek kendisine olan güvenini açıkça göstermektedir.⁴³⁶ Hammer, Haydar Çelebi'nin bu mektubuna bazı eklemeler yapmakta ve Şah İsmail'in Selim'e mektupla birlikte afyon dolu altın bir kutu da gönderdiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra savaşa başlamakta geç

⁴³⁴ Lütfi Paşa'nın belirttiği üzere Selim'in Şah İsmail'e gönderdiği mektubun sureti için bkz. Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 200-205. Ayrıca bkz. Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, 43-46.

⁴³⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 205.

⁴³⁶ Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, 43-47.

kalmasının nedeninin savaşın sonuçlarını düşünmesinden dolayı olduğunu ve Selim'in istediğini yapması yönünde serbest olduğunu söylemektedir.⁴³⁷

Bu açıdan bakıldığında Lütü Paşa'nın eserinde belirttiği gibi Şah İsmail'in Selim'den korktuğu iddiaları gerçeği yansıtmamakla beraber bu durumun birçok Osmanlı tarihçisinin eserlerinde de Lütü Paşa'nın söylemi ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.⁴³⁸ Şah İsmail Selim'in mektuplarına cevap vermeyerek Selim'in öfkeleneyeceğini tahmin edebiliyor olmalıdır. Bu yüzden mektuplarına cevap vermemesini korkaklık göstergesi olarak değerlendirmek pek de doğru görünmemektedir. Bunun yanı sıra Selim ile savaştan kaçınan birinin Şehzade Murad'ı Selim'in istemesine rağmen geri göndermemesi ve Osmanlı tahtının varisi olarak ilan etmesi beklenemeyeceği gibi Memluk sultanından yardım istenmesi ve Safevi komutanı Ustaçlı oğlu Mehmed Han'ın Selim'e meydan okuması da Safevilerin savaşma isteğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.⁴³⁹ Bunun yanı sıra Selim'e afyon göndermesi ve ne isterse yapabileceğini söylemesi de savaşa hazır olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.⁴⁴⁰ Bazı Osmanlı tarihçileri eserlerinde Şah İsmail'in Selim'in mektuplarına cevabını tam olarak vermese de Ada'i-yi Şirazi Şah İsmail'in Selim'e yazdığı mektupta kendisinden dünyanın hükümdarı olarak bahsettiğini ve Selim'in onu Allah'ın emirlerine karşı geldiğine dair suçlamalarını reddettiğini söylemektedir. Ayrıca Şah İsmail bu mektupta kendisinin adaletli olduğunu, kimsenin toprağına boş yere saldırmadığını, eğer kendisinin toprağına saldırmak isteyen biri varsa dilini kılıç haline getirip konuşması getirdiğini dile getirmektedir. Kendisinin de gücünün olduğunu söyleyerek devam eden Şah "Eğer öfkelenirsem korkudan kılıcın belinden düşer." diyerek

⁴³⁷ Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 923-924.

⁴³⁸ Ada'i-yi Şirazi Şah İsmail'in Selim'in mektubunu aldığı korkudan eli ayağının birbirine dolaştığını söylemekte, Hoca Sadeddin de Şah İsmail'den korkak düşman olarak bahsetmektedir. Bkz. Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 71, Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt Tevârih* 4, 186.

⁴³⁹ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 8 (1993): 193.

⁴⁴⁰ Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, 43-47, Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 923-924.

de Selim’e gözdağı vermekte ve daha birçok tehditler savurarak dünyanın anahtarının onun kılıcına bağlı olduğunu dile getirmektedir.⁴⁴¹ Benzer bir anlatım İdris-i Bidlisi’de de görülmekte olup, Şah İsmail’in Hz. Ali soyundan olduğunu söyleyerek kendi soyunu Peygamber ile özdeştiirdiğini ve yüz Osmanlının kendisinin ancak uşağı olabileceğini söylediğini belirtmektedir. Ayrıca Şah’ın kendisinden aslanları deviren kişi olarak bahsettiğini söyleyen yazar, Şah İsmail’in Osmanlı’nın ateşli silahlarından haberdar olduğunu ve bundan da korkmadığını söylediğini anlatmaktadır.⁴⁴² İdris-i Bidlisi ve Ada’i-yi Şirazi’nin bu kadar detaylı bir şekilde Şah İsmail’in mektubuna yer vermeleri Şah İsmail’in kendisine olan güvenini ortaya koyması bakımından önemli bir nokta olmakla birlikte bu cevapla kendileri de dahil olmak üzere Şah İsmail’in korktuğu ve savaşmak istemediği tezini ortaya koyan Osmanlı tarihçilerinin tezini çürütmektedirler. Ayrıca Şah İsmail’in dünyanın anahtarının onun kılıcına bağlı olduğu söylemi dönemdeki evrensel hükümdarlık rekabetini de gözler önüne sermektedir. Bunun yanı sıra Safevi kaynaklarında da Şah İsmail’in daha önce hiç yenilgiye uğramamasından dolayı kendisine olan güveninin oldukça yüksek olduğu belirtilmekte ve savaş sırasında da çok rahat davrandığını hatta bıldırcın avına çıktığı söylenmektedir.⁴⁴³

Lütfi Paşa Selim’in Çaldıran Ovasına gelmesi ve savaşın başlamasıyla devam etmektedir. Lütfi Paşa Selim’in askerlerinin yanına gelerek, “Bu yüksek yerden Şah’ın olduğu sahraya orduyu öyle bir indirelim ki şah şaşırınsın ve sesi soluğu kesilsin.” dediğini söylemektedir. Selim’in bu sözleri üzerine askerler saf saf ve bölük bölük olarak sahraya indiğini belirten paşa, Şah İsmail’in ise Allah’tan korkusu olmayan, abdestle, namazla

⁴⁴¹Ada’i-yi Şirazi, *Ada’i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 70-73. Şah İsmail’in Selim’in mektuplarına cevabını eserlerinde yer vermekten kaçınan Osmanlı tarihçileri için bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t Tevarih* 4, 195, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 425.

⁴⁴² Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 210-212.

⁴⁴³ Vural Genç, “Safevi Kroniklerinde Çaldıran Savaşı” *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, c.5 s.8 (2019): 45.

alakası olmayan biri olarak sol yanına Ustaçoğlu Mehmed Han sağ yanına da Div Ali Halife gibi dinsizleri koyduğunu, kendisinin de müritleriyle birlikte yerini aldığını anlatmaktadır. Hemen sonrasında Şah İsmail'in Yavuz Sultan Selim'in savaş sistemini gördüğünde şaşırdığını, daha önce böyle bir sistemle karşılaşmadığını söylediğini belirtmektedir. Şah İsmail'in Osmanlı'nın alaylarını, bölüklerini, isim ve vasıflarını öğrenmek istediğini, bunun üzerine de askerlerinin ona Rumeli'den Malkoç'u getirdiğini ve onun da tek tek alayları anlattığını söyleyen paşa, alayların çokluğunu gören şahın askerlere hayran kaldığını hatta Karaman vilayetinin askeri Karaman Beylerbeyi Zeynel Paşa gibi bazı askerleri Yavuz Sultan Selim sandığını iddia etmektedir.⁴⁴⁴ Burada Lütü Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'in askerlerini ayrıntılı bir şekilde vermesi Osmanlı'nın gücünü göstermek amacı taşıyabilir. Aynı zamanda Şah İsmail'in bu güç karşısında hayranlık duyması ve sonrasında da savaştığı için korku ve pişmanlık duyması da söz konusudur. Şahın Osmanlı askerlerini Yavuz Sultan Selim sanması da askerlerin bir padişah kadar gösterişli olduğu anlamına gelebileceği gibi şahla ancak Osmanlı askerinin denk olabileceği anlamını da taşıyor olabilir.

Bundan sonra Osmanlı ordusunun düzenini ele alan paşa, sağ kolda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa, Anadolu ve Karaman askeriyle birlikte, sol kolda Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Rumeli askerleri ve yeniçeriler ile birlikte yer aldığını söylemektedir. Şah İsmail Ustaçoğlu Mehmed Han, Kör Emir, Nur Ali, Çoban Sultan ve diğer adamlarını toplayıp "Rum Padişahı Sultan Selim nasıl bir azametle ve asker çokluğuyla karşımıza geldi. Bu işi başarmak çok zordur. Beni sevip bana tabi olan kişiler şarap içip sarhoş olsun ki ancak böyle başarılı olabiliriz" dediğini belirten Lütü Paşa bunun üzerine şarap içtiklerini ve şahın askerini ikiye bölerek, birinci bölük Anadolu, ikincisi ise Rumeli askerlerinin üzerine yürüdüğünü anlatmaktadır.⁴⁴⁵ İdris-i Bidlisi Selim'in orduyu savaş düzenine soktuğunu

⁴⁴⁴ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 200-210.

⁴⁴⁵ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 210-213.

söyleyerek Anadolu, Rumeli, Karaman ve Ermen ordularını topladığını belirtmektedir. 140 bin kişilik bir ordunun bir araya geldiğini ve bunların 40 bininin sol kanatta yerini aldığını anlatmaktadır. O da Lütü Paşa gibi sağ kolda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa ve Karaman beyi, sol kolda ise Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa olduğunu ve sancak beylerinin yirmiden fazla olduğunu ele almaktadır.⁴⁴⁶

Ada’i-yi Şirazi Selim’in ordusunun büyüklüğünü anlatmak için ordunun uçtan uça tüm ülkeyi kapsadığını söylemekte olup top arabalarının fazlalığını ele almaktadır. Sinan Paşa’nın sağ kolda Anadolu ordusunu, Zeynel Paşa’nın da Karaman ordusunu komuta ettiğini, sol kolda ise Hasan Paşa, Malkoçoğlu Ali ve Mihaloğlu Mustafa olduğunu belirtmektedir. Öncü ve gerideki kuvvetlerden de bahseden yazar, bunların başında Şahsuvaroğlu Ali Bey ve Şadi Bey’i anmaktadır. Şah İsmail’in ordusunun düzenine dair de bilgiler veren Ada’i-yi Şirazi Şah İsmail’in sancağının yanında Abd al- Baki, onun yanında da Seyyid Şerif olduğunu ve sağ kolda Şah İsmail’in kendisinin ve sol kolda da Ustaçoğlu Mehmed ve onun yanında da Kara Bey’in olduğunu anlatmaktadır. Safevi ordusunun 50 binin üzerinde olduğunu söyleyen yazar ordunun güçlü ve dayanıklı olduğunu vurgulamakta ve Safevi askerlerinden kahraman olarak bahsetmektedir.⁴⁴⁷ Ada’i-yi Şirazi’nin İranlı olmasından dolayı Safevi askerlerini kahraman ilan ettiği düşünülebilirse de Sünni olduğu tahmin edildiğinden Şii bir şaha ve askerlerine Osmanlı yazarı olarak övgüler yağdırması şaşırtıcı görünmektedir. Bunun yanı sıra Lütü Paşa’nın da eserinde her ne kadar Osmanlı’nın düşmanını küçük gösterme çabası varsa da Şah İsmail’in de aslanlar gibi vuruştugu anlatılmaktadır.⁴⁴⁸ Hoca Sadeddin ve Solakzade Osmanlı savaş sisteminde her zaman

⁴⁴⁶ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 197-198.

⁴⁴⁷ Ada’i-yi Şirazi, *Ada’i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 84-86. Ada’i-yi Şirazi’nin İranlı bir şair olduğu, Yavuz Sultan Selim döneminde İran’dan ayrılıp Anadolu’ya geldiği bilinmemektedir. Sadece sünni olduğu için İran’dan ayrıldığı tahmin edilmektedir. Bkz. Ada’i-yi Şirazi, *Ada’i-yi Şirazi ve Selim-namesi*.

⁴⁴⁸ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 214.

Anadolu'ya sefere çıkılacaksa Anadolu askerinin sağ kolda, Rumeli askerinin ise sol kolda yer aldığını ve bu savaşta da bu durumun geçerli olduğunu söylemektedir.⁴⁴⁹ Ada'i-yi Şirazi'nin anlattığı Osmanlı savaş düzeninin benzerine yer veren Hoca Sadeddin çok fazla Safevi düzeninden bahsetmemektedir.⁴⁵⁰ Solakzade ise Osmanlı ve Safevi düzeninden benzer şekilde bahsetmekte sol kolda Ustaçoğlu Mehmed'in yanında 40 bin asker olduğuna değinmektedir.⁴⁵¹

Bunların dışında Lütü Paşa'nın eserinde Şah İsmail'in Malkoç'tan bilgi almasının benzer bir anlatımı Şükri Bitlisi'nin ve Çerkesler Katibi Yusuf'un *Selim-nameler*'inde de görülmektedir.⁴⁵² Bunun yanı sıra Lütü Paşa'nın Şah İsmail'in bu asker düzenini ve çokluğunu gördükten sonra şarap istemesi de Şükri Bitlisi'nin *Selim-namesi*'nde benzer bir şekilde işlenmektedir. Şükri Bitlisi, Şah İsmail'in kendisinin ve askerlerinin şarap içtikten sonra savaş sırasında kolu veya başı bile yaralansa kendilerinden geçtikleri için fark etmeyeceklerini ve korkmadan savaşımaya devam edeceklerini düşündüğünü anlatmaktadır.⁴⁵³ Bu konu hakkında Lütü Paşa ile Şükri Bitlisi arasındaki benzerlik bununla da sınırlı kalmayıp Şükri Bitlisi'nin eserinde yer verdiği manzum şiir aynı şekilde Lütü Paşa'nın eserinde de görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Lütü Paşa'nın Şükri Bitlisi'den istifade ettiği söylenebilir.⁴⁵⁴

İki tarafında cesurca savaştığı ve savaşın ikindiye kadar devam ettiğiyle devam eden Lütü Paşa hem Osmanlı askerlerinden hem de Kızılbaşlardan ölenlerin olduğunu söylemektedir. Paşa'nın anlattıklarına göre önemli askerlerini kaybeden Kızılbaşlar ızdıraba düşmüş, Osmanlı askeri de bunun üzerine hücumu arttırmış ve Kızılbaşların hareket

⁴⁴⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih* 4, 199, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 427.

⁴⁵⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih* 4, 200.

⁴⁵¹ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 427-428.

⁴⁵² Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, haz., Ahmet Uğur vd. (İstanbul: Isis Yayıncılık, 1995), 161-170, Doğan, "Çerkesler Katibi Yusuf'un Selim-namesi", 53-57.

⁴⁵³ Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, 176-177.

⁴⁵⁴ Manzum şiirler için bkz. Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, 176-177, Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 213.

etmesine müsaade etmemişlerdir. Sonrasında Şah İsmail'in başını kurtarmak için kaçtığını, askerinin de darmadağın olduğunu ve Selim'in askerlerinin kimini öldürdüğü, kimini de esir ettiğini anlatmaktadır. Ganimetlerin alınması ve padişaha arz edilmesi üzerinde duran paşa Selim'in tüm ganimeti askerine bağışladığını ve kendisi için hiçbir şey almadığını belirtmektedir.⁴⁵⁵ Lütfi Paşa'nın bu savaşı detaylı bir şekilde ele almadığı görülmekte olup sadece iki tarafında tüm gücüyle savaştığını söylemektedir. Buna rağmen savaş sırasında Osmanlı tarafında da zorluklar meydana gelmiş, özellikle Hasan Paşa'nın ölmesiyle Osmanlı sol kolunda çözümler yaşanmıştır.⁴⁵⁶

İdris-i Bidlisi 23 Ağustos 1514 (2 Recep 920) Çarşamba günü iki taraf arasında çarpışmanın başladığını söylemektedir. Safevi askerlerinin hem sağ hem soldan saldırarak bir kuşatma gerçekleştirme isteğinde olduğunu belirten yazar böylelikle Osmanlı ordusunun merkezinde bir korku ve kaygı meydana gelmesini planladıklarını anlatmaktadır. Osmanlı askerinin cesurca savaştığına yer veren İdris-i Bidlisi sol kanatta büyük bir ızdırap ve ezilme meydana geldiğine de aktarmaktadır. Bu savaşta Osmanlı ordusunun sahip olduğu top ve tüfeklerin önemini de vurgulayan yazar yeniçerileri Ebabil kuşlarına, Safevi askerlerini de Fil ordusuna benzetmektedir. Şah İsmail'in çoğu zaman askerlerin başında çarpışmaya bizzat katıldığını belirten İdrisi-i Bidlisi, Şah'ın Osmanlı askerlerinin top ve tüfek atışları sonucunda savaşma gücünü kendisinde göremeyip ordusunu yalnız bırakarak kaçtığını dile getirmektedir.⁴⁵⁷

Ada'i-yi Şirazi iki tarafın askerlerinden de kahraman olarak bahsetmekte, iki büyük ordu birbiriyle çarpıştığında birçok kaybın meydana geldiğini ve birçok kahramanın yok olduğunu söylemektedir. Akşam vakti Safevi ordusunun çekildiğini söyleyen yazar

⁴⁵⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 214-216. Savaşta ölen Osmanlı ve Safevi askerlerinin isimleri için bkz. Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 214.

⁴⁵⁶ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 71.

⁴⁵⁷ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 214-226.

sonrasında birdenbire Osmanlı ordusunun merkezine saldırdıklarını belirtmektedir. Osmanlı merkezinin bir dağ kadar görkemli ve büyük olduğuna değinen yazar bir dağın yerinden kaldırılamayacağı gibi Osmanlı'nın da yenilmeyeceğini dile getirmektedir.⁴⁵⁸

Hoca Sadeddin Safevi askerlerinin Osmanlı ordusunu gördüğünde büyük bir korku ve endişe yaşadıklarını fakat başka çare olmadığından savaşımaya başladıklarını söylemektedir. Kızılbaş askerlerinden Seyyid Şerif'in Osmanlı'nın sol koluna, Ustaclu Mehmed Han'ın ise sağ koluna saldırdığını anlatmaktadır. İki kolda da Safevi tarafının başarısız olduğuna değinen Hoca Sadeddin özellikle Osmanlı ordusundaki top ve tüfeğin Safevi'nin yenilgisinde ne kadar etkili olduğunu dile getirmektedir. Osmanlı'nın sol kolunda aldığı darbeye de değinen yazar böylelikle Safevi askerlerinin gururlandığını fakat sonunda Fil ordusu gibi yenildiklerini belirtmektedir.⁴⁵⁹

Şah İsmail'in kaçması hakkında Osmanlı kroniklerinde genel olarak savaşın sonuna doğru yaralanmasından ve atı çamura saplanarak yere düşmesinden bahsedilmektedir. İdris-i Bidlisi top ve tüfek atışlarından sonra Kızılbaşların ızdırap ve çaresizlik içinde kalarak kaçacak yer aradıkları sırada şahın koluna bir tüfek atışıyla yaralandığını ve daha fazla savaşımaya gücü kalmadığını söylemektedir. Şah İsmail'in düşmesiyle bir Osmanlı askerinin onu fark ettiğini fakat şahın askerlerinden birinin kendisini feda edip asıl şahın kendisi olduğunu söylediğini bunun üzerine de Şah İsmail'in ölümden kurtulduğunu anlatmaktadır. İdris-i Bidlisi Şah İsmail'in kaçmasını eleştirerek ordusunu çaresizlik içinde bıraktığını dile getirmektedir.⁴⁶⁰ Benzer bir anlatım Solakzade ve Hoca Sadeddin'in eserlerinde de görülmekte olup onlarda şahı kurtaran kişinin Mirza Sultan Ali isimli biri olduğunu zikretmektedirler.⁴⁶¹ Şahın arkasına bakmadan kaçtığını belirten Solakzade kendisinin

⁴⁵⁸ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 86-89.

⁴⁵⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 200-206.

⁴⁶⁰ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 225-226.

⁴⁶¹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 207-209, *Solakzade Tarihi*, 430.

kaçışına yardım eden ve sonrasında ölen Atçeken Hızır için bir kubbe ve imaret yaptırdığını da anlatmaktadır.⁴⁶² Bu hikayelere yer vermeyip Şah İsmail'in sadece kaçtığını söyleyen Osmanlı tarihçileri de vardır. Ada'i-yi Şirazi bunlardan biri olmakla beraber Safevilerin bozguna uğramasıyla şahın etrafına bakındığı ve sancağının yanındaki adamların etrafında olmadığını fark ettiğini söylemektedir. Sancağın elden gitmesiyle şah savaş meydanında gezinmiş ve çekip gitmiştir. Ada'i-yi Şirazi şahın gitmesiyle ortalığın kıyamet yerine döndüğünü ve kimsenin rahat yüzü görmediğini de eklemektedir.⁴⁶³

Mahremi Şah İsmail'in yenilmesiyle ordusunu, ailesini, tahtını ve hazinesini bırakıp kaçtığını dile getirmekte ve onu korkak ve utanmaz olarak zikretmektedir.⁴⁶⁴ Matrakçı Nasuh Osmanlı'nın düşmanlarını kırmasıyla birçok Safevi serdarlarının ve önemli beylerinin öldüğünü ve ızdıraba düşen şahın kaçmaya karar verdiğini anlatmaktadır.⁴⁶⁵ Şükri Bitlisi ve Celalzade ise bunlardan farklı olarak Şah İsmail'in bir süre zarfında bir Osmanlı askeri tarafından takip edildiği fakat sonra bundan vazgeçildiğini söylemektedirler.⁴⁶⁶ Başta Lütü Paşa olmak üzere Osmanlı tarihçilerinin anlatılarında görülen Şah İsmail'in çaresizlik içinde ordusunu, ailesini arkada bırakıp kaçtığı görüşü Safevi kroniklerinde farklı bir anlam taşımaktadır. Onlara göre savaşın sonucu kesin olmamakla birlikte Şah İsmail taktik gereği kuvvet toplamak amacıyla geri çekilmiş, Selim de bunun hile olduğunu fark ederek Kızılbaşların takip edilmemesini belirtmiştir.⁴⁶⁷

Selim'in Tebriz'e gitmesiyle devam eden Lütü Paşa, Tebriz halkının Selim'den eman dilediğini, Selim'in halka eman vererek askerine halktan kimsenin zarara uğramamasını tembihlediğini anlatmaktadır. Tebriz'de Selim'in Bediü'z-zaman ile

⁴⁶² Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 430-431.

⁴⁶³ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 89.

⁴⁶⁴ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 67.

⁴⁶⁵ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 313.

⁴⁶⁶ Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, 186-187, Celalzade Mustafa, *Selimname*, 245-246.

⁴⁶⁷ Genç, "Safevi Kroniklerinde Çaldıran Savaşı", 46.

karşılaştığını söyleyen Lütfi Paşa Bediu’z-zeman’ın mülkünün Şah İsmail tarafından gasp edilerek elinden alındığı, kendisinin de aşağılanarak Tebriz’e getirildiğini ele almaktadır. Lütfi Paşa Selim’in ona birçok hediyeler sunduğunu ve “Allah izin verirse seni tahtına kavuşturacağım.” dediğini fakat Bediu’z-zeman’ın kısa bir süre sonra vefat ettiğine değinmektedir.⁴⁶⁸ Bu olay benzer bir şekilde diğer Osmanlı kroniklerinde de görülmekte olup Bediu’z-zeman örneğiyle beraber alime zarar veren bir şah karşısında alimlere değer veren, onlara saygı duyan ve onları zalimlerin elinden kurtaran bir padişah portresi çizilmiş ve Selim dinin savunucusu, Müslümanları koruyan bir padişah olarak tanımlanmıştır.⁴⁶⁹

Tebriz’den tüccar ve sanatkâr iki yüz hanelik kişi İstanbul’a sürülerek gönderildiğini söyleyen Lütfi Paşa, o sırada Şah İsmail’in eşi Sultan Selim’e arz edildiğini ve onu nişancısı Tacizade ile evlendirdiğini anlatmaktadır. Tebriz’de dokuz gün ikamet eden padişahın Uzun Hasan Cami’nde namaz kıldığını ve Şam Gazan’ın türbesini ziyaret ettiğini belirtmektedir. Tebriz’den çıkan padişahın Karabağ’da kışlamak ve Şah İsmail’in hakkından gelmek istediğini fakat yeniçeriler kabul etmeyince Amasya’ya gidildiğini de eklemektedir. Lütfi Paşa Amasya’ya gelirken Selim’in üç vezirini azlederek Piri Paşa’yı vezirliğe getirdiği bilgisini de vermektedir. Şah İsmail’in bu sırada padişaha birçok hediye ve tazarrunameyle birlikte elçi gönderdiğini ve bazı isteklerde bulunduğunu fakat Sultan Selim’in hediyeleri alarak elçiyi hapsedtiğini söylemektedir.⁴⁷⁰

Lütfi Paşa Selim’in vezirlerini neden azlettiğine dair bir bilgi vermemesine rağmen onların geri dönmek için yeniçerilerle aynı fikirde olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Selim her ne kadar bu bölgede kalmak istese de geri dönmek zorunda kalmış fakat yeniçerileri kışkırttığını düşündüğü paşaları da unutmayarak daha sonrasında görevden alarak

⁴⁶⁸ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 217-219.

⁴⁶⁹ Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, 193-194, Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t Tevarih* 4, 224, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 433.

⁴⁷⁰ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 219-220.

cezalandırmıştır.⁴⁷¹ Bunun yanı sıra diğer Osmanlı tarihçileri de Lütü Paşa gibi Şah İsmail'in Selim'e mektup gönderdiği ve pişmanlığını dile getirdiği konusunda hemfikirlerdir.⁴⁷² İdris-i Bidlisi Şah İsmail'in mektubunun içeriği hakkında kendisinin dine zarar verdiğini kabul ettiğini fakat bundan sonra söz dinleyeceğini söylediğini aktarmaktadır. Bununla birlikte Selim'in mektubu geri çevirmesinin ve elçiyi hapsedirmesinin mecburiyetten olduğunun altını çizerek bu mektubun zaman kazanmak için yazıldığı ve hile olduğunu dile getirmektedir.⁴⁷³

Çaldıran Seferi boyunca Lütü Paşa başta olmak üzere Osmanlı tarihçilerinin genel olarak Şah İsmail ve Kızılbaşların dine zarar verdiği vurgusu yaptıkları görülmekle birlikte Selim'i de Müslümanları bu zulümden kurtaran kişi olarak göstermeye çabaladıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra, savaşı anlatırken de Yavuz Sultan Selim'in çok fazla yüceltilmesi, sürekli olarak onun dini yönüne ve sahip olduğu güce vurgu yapılması, bunun karşılığında şahı dinsiz olarak atfedip padişahı korkması ve onunla savaşmaktan pişmanlık duyması dikkat çekicidir. Bunların tam tersi bir anlayış Safevi kroniklerinde görülmekte, onlarda Selim'in Şah İsmail'den korktuğunu vurgulayıp Selim tekrar gelecek olsa Şah İsmail'in her zaman hazır olacağını fakat tekrar gelmeye cesaret edemeyeceğini dile getirmektedirler. Bunun yanı sıra ateşli silahlar kullanma bakımından Osmanlıları eleştirerek bunun mertliğe sığmadıklarını ve Selim'in daha önceden ateşli silah kullanmayacaklarına söz vermesine rağmen sözünde durmadığını anlatmaktadırlar. Ayrıca Osmanlı kroniklerinde Selim'e yapılan dini vurgu farklı bir şekilde Safevi kroniklerinde Şah İsmail için yapılmakta ve bu savaşı Hz. Ali'nin karşıtlarına karşı yapılan bir savaş olarak nitelendirmektedirler.⁴⁷⁴ Osmanlı kronik yazarlarındaki bu anlatım Selim'in Müslüman bir devlete savaş açmadığını

⁴⁷¹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih* 4, 225, *Solakzade Tarihi*, 433-434.

⁴⁷² Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 261-262, Celalzade Mustafa, *Selimname*, 255-256, Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih* 4, 230.

⁴⁷³ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 261-262.

⁴⁷⁴ Genç, "Safevi Kroniklerinde Çaldıran Savaşı", 47.

göstererek bu savaşı meşru kılma amacı taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda Selim'in dini yönüne yapılan vurgular anlam kazanmakta ve dönemdeki evrensel hükümdarlık rekabetinde de Selim'in büyük bir üstünlük kazandığı görülmektedir. Şah İsmail gibi kendine mesih lakabını layık gören bir kişiye karşı Selim'in Çaldıran zaferini kazanması Lütü Paşa için de onu dokuzuncu yüzyılın müceddidi olarak kabul ettiğinin ve bunun en büyük nedenin de bu zafer olduğunun göstergesidir. Bu konu hakkında Yılmaz da Lütü Paşa'yı müceddidlik düşüncesini ortaya koymaya iten şeyin Osmanlı-Safevi çatışmasının olabileceği üzerinde durmaktadır.⁴⁷⁵

3.5. Kemah Kalesi'nin Fethi

Selim'in kış ayını Amasya'da geçirdikten sonra 1515 yılının baharında Kemah Kalesi'ni zapt etmek üzere yola çıkıldığını söyleyen Lütü Paşa çok fazla detay vermeden Kemah Kalesi'nin fethedildiğini söylemektedir.⁴⁷⁶ İdris-i Bidlisi Selim'in İran topraklarının fethini tamamlamak üzere kışı geçirdikleri Amasya'dan iyi bir şekilde korunan İran kalelerini ele geçirmek için hareket ettiklerini söyleyerek kalenin fethedildiğini dile getirmektedir. Ayrıca İdris-i Bidlisi kalenin fethine farklı bir anlam yükleyerek Kızılbaşların Erzincan ve Bayburt halkına yaptığı baskılardan söz etmekte ve bu kalenin fethinin siyasi anlamda öneminin yanı sıra dini açıdan da önemli olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁷⁷ Ada'i-yi Şirazi Kemah kalesinin Acem ve Rum diyarlarının sınırında olduğunu belirterek kale hakkında daha fazla bilgi vermekte, kalenin içinin ve dışının bahçeler ve köşklerle dolu olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca böyle önemli bir kaleyi ele geçiren kişinin dünyanın anahtarını da ele geçirmiş olacağını söyleyerek Selim'in evrensel hükümdarlık rolüne bu kale ile vurgu yapmaktadır.⁴⁷⁸ Kemalpaşazade Amasya'dan yola çıkılarak Kemah Kalesi'nin

⁴⁷⁵ Yılmaz, *Caliphate Redefined*, 223.

⁴⁷⁶ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 221.

⁴⁷⁷ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 271-273.

⁴⁷⁸ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 102.

fethedildiğini dile getirmekte ve kalenin içinde olan Kızılbaşların hepsinin kılıçtan geçirildiğini, daha sonrasında da Selim'in kalenin onarılmasını emrettiğini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra bu fetihten sonra Diyarbakır ve Kürdistan beylerinin Selim'den özür dilediklerini Selim'in de bunu kabul ederek her birinin dirliklerini arttırdığını söylemektedir.⁴⁷⁹ Hoca Sadeddin ve Solakzade ise bu kalenin fethedilmesinin en büyük nedeni olarak Kızılbaşları göstererek Erzincan halkının onların zulümlerine maruz kaldıklarını belirtmektedirler.⁴⁸⁰ Bunun yanı sıra Solakzade Selim'in fethin sonunda kumandanları kılıçtan geçirdiğini, ailelerini ve çocuklarını da esir ederek zincire vurduğunu anlatmaktadır.⁴⁸¹

3.6. Dulkadır Beyliği'nin İlhakı

Lütfi Paşa Selim'in Kemah Kalesi'ni fethettikten sonra Diyarbakır'ın merkezi olan Amid'i fethetmek istediğini söyleyerek Selim'in birçok asker gönderdiğini belirtmektedir. Hemen sonrasında Lütfi Paşa Alaüddevle'nin Kemah Kalesi'nin fethedildiği sırada Osmanlı askerlerine yönelik saldırılarının Selim tarafından duyulduğu ve bunun sonucunda "Müslümanlara kılıç çekmek benden olmadı." diyerek Selim'in çok mutlu olduğunu aktarmaktadır.⁴⁸² Lütfi Paşa dahil olmak üzere birçok Osmanlı kroniğinde Çaldıran Savaşı'nda olduğu gibi Müslümanlar üzerine açılan her savaş meşru gösterilmeye çalışılmış, rakip her yönetici münafıklıkla suçlanmıştır. İdris-i Bidlisi Lütfi Paşa gibi Osmanlı askerlerinin Alaüddevle'nin saldırılarına maruz kaldığını dile getirmekte ve ondan münafık olarak bahsederek Kızılbaşların yoluna bağlı olduklarını vurgulamaktadır.⁴⁸³ Ada'i-yi Şirazi Alaüddevle'nin Osmanlı sayesinde çok fazla mal ve mülke sahip olduğunu, aralarında

⁴⁷⁹ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 166-167.

⁴⁸⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 231, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 435.

⁴⁸¹ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 436.

⁴⁸² Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 221.

⁴⁸³ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 296.

anlaşma olduğunu anlatmaktadır. Bu anlaşmaya göre Osmanlı bu ülkenin topraklarına göz dikmeyecek onlar da bunun karşılığında Osmanlı'ya bağlılık gösterecektir. Fakat Ada'i-yi Şirazi'ye göre Alaüddevle bu anlaşmayı bozmuş, Selim yine de onun yaptığını yüzüne vurmamıştır. İran fethinden sonra Selim Rum ülkesi yoluna giderken Alaüddevle Selim'e götürülen erzak kafilesini basmış, Selim de bu duruma çok sinirlenmiştir.⁴⁸⁴ Keşfi Alaüddevle'nin Kızılbaşlarla ittifak içerisinde olduğunu bu yüzden üzerine gidildiğini vurgulamakta hatta Selim'in bunun için divanı toplayarak Alaüddevle'nin yaptıklarının tartışıldığını dile getirmektedir.⁴⁸⁵ Kemalpaşazade de Alaüddevle'nin fitne ve fesadından bahsetmekte ve İran'dan dönen Osmanlı ordusunu yağmalamak için haramiler gönderdiğini de eklemektedir.⁴⁸⁶ Mahremi Alaüddevle'den en sert şekilde bahseden Osmanlı yazarlarından biridir. Onu kurnaz, hilekar, iki yüzlü, korkak olarak nitelendirmektedir.⁴⁸⁷ Hoca Sadeddin ve Solakzade Alaüddevle'nin Fatih Sultan Mehmed kapısında terbiye edildiğini fakat onun nimete karşı küfürle karşılık verdiğini söylemektedirler. İran seferine de davet edildiğini fakat Selim'in davetine icap etmediği, bu tavırlardan ve yakınındaki Osmanlı memleketlerine yapmış olduğu saldırılardan dolayı ortadan kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar.⁴⁸⁸

Osmanlı kroniklerinde Alaüddevle'ye karşı görülen bu algı Selim'in hareketlerini meşrulaştırma amacı taşısa da Selim'in çok önceden beri Alaüddevle'yi ortadan kaldırmayı hedeflediği düşünülmektedir. Hatta Selim çok büyük bir ihtimalle Alaüddevle'yi ortadan kaldırıp yerine Şehsüvar oğlu Ali Bey'i geçirmeyi bile daha önceden planlamıştır. Tüm bunların farkında olan Alaüddevle buna göre hareket etmiş bu yüzden ittifak arayışına

⁴⁸⁴ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 108-109. Alaüddevle'nin Dulkadir tahtını 1480 yılında Osmanlılar sayesinde ele geçirdiği bilinmektedir. Bkz. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 165.

⁴⁸⁵ Severcan, "Keşfi'nin Selim-namesi", 7.

⁴⁸⁶ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 167.

⁴⁸⁷ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 68.

⁴⁸⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 236-237, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 436.

girmiştir. Emecen bu ittifak arayışının da Safevilerle değil Memlukler ile olmasının daha mantıklı olabileceğini söylemektedir.⁴⁸⁹ Lütü Paşa'nın da Alaüddevle'nin davranışları karşısında Selim'in Müslümanlara kılıç çekenin kendisi olmadığını söylemesi Selim'in zaten bunu planladığı bu davranışların savaş için bir bahane oluşturduğunu göstermektedir.

Lütü Paşa daha sonrasında Selim'in Dulkadır Beyliği'ni ele geçirmek için vezir-i azam Sinan Paşa'yı birçok askerle birlikte Alaüddevle'nin üzerine gönderdiğini Alaüddevle'nin başının kesilip yerine kardeşinin oğlu Şehsuvar oğlu Ali Bey'in getirildiğini Selim'in de Kayseri'den İstanbul'a geldiğini anlatmaktadır.⁴⁹⁰

3.7. Mercidabık Savaşı

Lütü Paşa Şah İsmail'in Alaüddevle'nin öldürüldüğü ve Kemah'ın fethedildiğini öğrenmesi üzerine Tur Ali bin Mülcem ile birlikte üç bin askeri Kemah kalesine gönderdiğini anlatmaktadır. Bunun üzerine Selim, Bıyıklı Mehmed Bey'i onun üzerine göndermiş ve Tur Ali öldürülerek başı İstanbul'a gönderilmiştir. Daha sonrasında Lütü Paşa Selim'in Alaüddevle'nin başını bir kutuya koyup Mısır sultanı Gavri'ye gönderdiğiyle devam etmekte olup yanında bir mektupla sıranın ona geldiğini bildiren bir mesaj gönderdiğini söylemektedir. Gavri'nin bu mektubu alınca çok huzursuz olduğunu, Şah İsmail'e Selim'e karşı ittifak olmak ve Rum tarafına yürümek için haber gönderdiğini ele almıştır. Şahın bu daveti memnuniyetle kabul ettiğini söyleyen Lütü Paşa tüm askerini Kara Han isimli beylerbeyine teslim ederek onları Selim'in üzerine Karahamid'e gönderdiğini belirtmektedir. Mısır sultanına birçok vaatte bulunan şahın "Padişah ne zaman Halep'e gelip çadırını kurarsa, biz de o zaman Karahamid'de bulunuruz." dediğini aktaran paşa, Mısır

⁴⁸⁹ Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 167.

⁴⁹⁰ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 221.

Sultanın bunun üzerine Halep'e gitmek üzere yola çıktığını ve yerine kız kardeşinin oğlu Tumanbay'ı bıraktığını da söylemektedir.⁴⁹¹

Selim'in Dulkadır Beyliği'ni ele geçirmesi nasıl planlıysa aynı şey Memluk Devleti için de geçerlidir. Memluk Devleti bir Akdeniz memleketi olmasının yanı sıra, Suriye'de ve Toroslar'ın güney kısmında hakimiyet alanına sahiptir. Osmanlılar bu verimli topraklara çok önceden beri göz dikmiş bulunmaktadır.⁴⁹² Dulkadır Beyliği'nin Osmanlı tarafından ele geçirilmesi ise bu açıdan dönüm noktası olmuş, Osmanlı- Memluk savaşının kaçınılmaz olduğu gözler önüne serilmiştir. Her ne kadar bu savaş kaçınılmaz olsa da Selim Memluklara karşı açacağı savaşı öncelikle hiç belli etmemiş sanki İran üzerine tekrar bir savaş hazırlığındaymış gibi göstermiştir.⁴⁹³ Lütü Paşa bunlardan hiç bahsetmemekle birlikte doğrudan savaşı anlatmaya başlamış, Çaldıran Savaşı'ndaki gibi savaşın nedenlerinden bahsetmemiş sadece Memluk-İran ittifakının varlığını vurgulamıştır.

İdris-i Bidlisi Selim'in İran seferine çıkacağını anlatmakta fakat Gavri'nin bunu engelleme niyetinde olduğunu söylemektedir. Bunun nedenini ise İran'ın fethinden sonra Selim'in Arap mülkünü hatta belki de dünya fatihliği gereğince tüm dünyayı fethetme girişiminde bulunacağını düşünmesinden ileri geldiğini belirtmektedir.⁴⁹⁴ Ada'i-yi Şirazi Selim'in asıl olarak hedefinin Şah İsmail olduğunu söylemekte bunun için Sinan Paşa'yı Acem ülkesine gönderdiğini de ele almaktadır. Sinan Paşa Arap ülkesinin sınırında oturan emirlere mektup yazarak bağlılıklarını talep etmiş fakat olumlu bir cevapla karşılaşmamıştır. Bunun yanı sıra Ada'i-yi Şirazi Mısır sultanının da Şah İsmail ile birlik olduğunu savunmaktadır. Selim'in bunu öğrendiğinde buna inanmadığını, Mısır sultanının kendisiyle savaşa gireceğini düşünmediğini belirten yazar Selim'in Gavri'ye mektup yazdığını dile

⁴⁹¹ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 221-222.

⁴⁹² Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 134-135.

⁴⁹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, 280.

⁴⁹⁴ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 358.

getirmektedir.⁴⁹⁵ Benzer bir anlatım Keşfi de de görülmekte olup o da Selim'in asıl amacının Kızılbaşları ortadan kaldırmak olduğunu vurgulamakta bunun için Arap emirlerine elçi gönderildiğini de anlatmaktadır. Kansu Gavri'nin de yerine Tomanbay'ı bırakarak 20 bin askerle birlikte yola koyulduğunu söyleyen Keşfi bunun üzerine Selim'in alimlerden fetva aldığını belirtmektedir.⁴⁹⁶

Kemalpaşazade de Selim'in İran seferine çıkacağını söylemekte fakat Kansu Gavri'nin bu durumu yanlış yorumladığını ve seferin kendisine olduğu kanısına kapılarak askerleriyle Mısır'dan hareket ettiğini söylemektedir. Bunun üzerine Selim'in öfkelenildiğini ve alimlerden fetva aldığını da eklemektedir.⁴⁹⁷ Matrakçı Nasuh da İran seferi için Arap ülkesi emirlerine mektup yazıldığını anlatmakta ve özellikle Malatya beyine Fırat üzerine köprü yapmak üzere iki sancakbeyi gönderildiğini fakat Malatya beyi Selim'in maksadının bu topraklara ulaşmak olduğunu söyleyerek reddettiğini söylemektedir. Ayrıca o da diğer Osmanlı yazarları gibi Kansu Gavri'nin savaşmak için Mısır'dan ayrıldığını anlatmaktadır.⁴⁹⁸ Celalzade Mısır sultanının Şah İsmail ile aynı tarafta olduğu üzerinde durmakta ve Selim'in seferini meşru hale getirmek için Selim'in asıl amacının ilahi emirleri yükseltmek, şeriatı yaymak olduğunu söylemektedir. Ayrıca Selim'in kimsenin memleketine göz dikmeyeceğini fakat Arap topraklarını da fitneci bozgunların eline bırakamayacağını ve bu seferin İslam askerlerinin yapması gereken bir emir olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹⁹ Solakzade de benzer şeyleri tekrarlayarak Şah İsmail'in Selim'in Acem topraklarına sahip olursa Arap diyarlarına da ilerleyeceğini söyleyerek Kansu Gavri'den yardım talep ettiğini belirtmektedir. Bunun üzerine Gavri'nin devlet adamlarını toplayarak

⁴⁹⁵ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 118-124.

⁴⁹⁶ Severcan, "Keşfi'nin Selim-namesi", 8.

⁴⁹⁷ Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 172-174.

⁴⁹⁸ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 320.

⁴⁹⁹ Celalzade Mustafa, *Selimname*, 621-624.

divanda Osmanlı ülkesi üzerine sefere gitmeyi kararlaştırdıklarını da söyleyen Solakzade asıl Müslüman topraklarına karşı sefere çıkanın Memlukler olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁰⁰

Bunun yanı sıra Lütü Paşa gibi doğrudan Selim'in savaş açtığını söyleyen Osmanlı yazarlarından da bahsedilebilir. Mahremi bu açıdan değerlendiren bir yazar olmakla birlikte eserinde Gavri'den çok fazla kötü bahsetmediği görülmektedir. Lütü Paşa'nın bahsettiği gibi o da Selim'in Alaüddevle'nin başını Gavri'ye gönderdiğini ve itaat etmezse aynı durumun kendisi içinde gerçekleşeceğini söylediğini aktarmaktadır. Gavri'nin yine de savaşmak istemediğini vurgulayan Mahremi ancak Kölemen beylerinin baskısı sonucunda savaşmayı kabul ettiğini belirtmektedir.⁵⁰¹

Her ne kadar Selim'in İran üzerine gideceği fakat Mısır sultanı Gavri'nin İran ile anlaşmasından sonra bu kararın değiştirildiği tezi Osmanlı yazarlarınca ortaya konulmaya çalışılsa da Selim'in Alaüddevle'nin başını Gavri'ye göndermesi savaşın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra Gavri'nin Selim'in Mısır seferine çıkacağından emin olduktan sonra Şah İsmail ile ittifak olduğu daha gerçekçi görünmektedir.⁵⁰² İbn İyas Memluklerin Osmanlıların Mısır topraklarına saldıracaklarına kanaat getirdiklerini ve bu konunun divanda konuşulduğunu belirtmektedir.⁵⁰³ Selim'in Anadolu'da tam bir hakimiyet kurması için Memluklere karşı savaş açmasının gerekliliğinin yanı sıra evrensel hükümdarlık rekabetinde Suriye ve Mısır'ın hakimiyeti onun için İslam dünyasında önemli bir rol kazanması da demektir.⁵⁰⁴ Tüm bu açılardan bakıldığında Selim'in Alaüddevle meselesinde olduğu gibi Mısır seferinde de Gavri'nin Şah İsmail ile olan ittifakını bahane olarak kullandığı düşünülebilir.

⁵⁰⁰ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 444-445.

⁵⁰¹ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 70.

⁵⁰² Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 141.

⁵⁰³ İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, çev., Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016), 23.

⁵⁰⁴ Feridun Emecen, "Mericidabık Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 29 (2004): 175.

Bıyıklı Mehmed Han'ın Diyarbakır kalesine varıp orayı fethettiğiyle devam eden Lütü Paşa, bu sırada Kara Han'ın çok sayıda askerlerle birlikte Diyarbakır'a geldiğini ve hemen Sultan Selim'e haber yollandığını söylemektedir. Daha sonra ise Sultan Selim'in "İlk olarak Kara Han'ı halledelim sonra Sultan Gavri ve Şah İsmail ile ilgileniriz." dediğini ve üç gün içerisinde askerlerini Diyarbakır'a gönderdiğini anlatmaktadır. İlk başta Kara Han'ın üstünlüğüyle devam eden savaşın, daha sonra Bıyıklı Mehmed Paşa'nın ve kapı halkının gayretleriyle sonuçlandığı, Kara Han ve askerlerinin başları alınarak Selim'e gönderildiğinden bahsetmektedir. Bunu öğrenen Mısır sultanı Gavri Şah İsmail'in de gelmemesiyle birlikte yeni bir plan düşünmüştür. Lütü Paşa'ya göre bu plan Gavri'nin memleketini teftiş ediyor gibi bir görüntü vererek Halep'te belirli bir süre zarfında kalıp sonrasında tekrar Mısır'a dönmeyi düşünmesinden oluşmaktadır. Bu sırada Selim'in Gavri'ye Mısır'a dönmesini, kendisinin de Şah İsmail üzerine gideceğini söylese de Gavri memleketinden gitmeyeceğini söylediği üzerinde duran paşa bunun üzerine Selim'in Gavri'yi açık bir şekilde düşman ilan ettiğini ve iki ordunun Halep'e ilerleyerek Mercidabık'ta savaştıklarını belirtmektedir. Bu savaş sırasında Lütü Paşa'nın anlattıklarına göre Mısır askerlerinin bir kısmı ölmüş bir kısmı da kaçmış, Gavri'de kaçmaya gücü olmadığından zehir içerek ölmüştür. Kaçan Mısır askerini takip eden Osmanlı askeri birçok esir ve ganimet almışlardır.⁵⁰⁵

Lütü Paşa Çaldıran savaşının aksine Mercidabık savaşı hakkında çok fazla bilgi vermemektedir. Diğer Osmanlı tarihçileri savaş hakkında daha fazla bilgi vermekte, savaş öncesindeki yazışmalardan, karşılıklı gelip giden elçilerden ve savaş sırasındaki orduların düzenlerinden bahsetmektedirler.⁵⁰⁶ Lütü Paşa Selim'in Davud peygamberin kabrini ziyaret

⁵⁰⁵ Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Al-i Osman*, 223-229.

⁵⁰⁶ Bkz. Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 365-376, Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 127-156, Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, 285-311, Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 175-186, Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 320-323, Celalzade Mustafa, *Selimname*, 621-643, Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih* 4, 277-289, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 444-450.

ettiğini ve halkında Selim'den eman dilediğini söylemektedir. Bunun üzerine Selim onları şefkat göstermiş ve Halep'i korumuştur.⁵⁰⁷ Daha sonrasında ise Şam'ın fethedildiğini ve Selim'in iki ay boyunca orada kaldığını belirten paşa Selim'in Mısırlılardan özür dilemelerini beklerken onların Tumanbay'ı bey olarak seçtiklerini dile getirmektedir. Tumanbay Canberdi'ye binlerce asker verip Mısır'dan savaşmak için yola çıktığı haberi gelmiş bunun üzerine Selim Hadım Sinan Paşa'yı Gazze tarafına Canberdi üzerine göndermiştir. Savaş sırasında birçok Mısır askerinin öldüğünü, Canberdi'nin de kalan askerleriyle birlikte Mısır'a kaçtığını belirten paşa, Remle'den Gazze'ye gelen padişahında Halilürrahman'ı, İshak ve Yakup peygamberlerin türbelerini ziyaret ettiğini, fakirlere sadakalar verdiğini anlatmaktadır.⁵⁰⁸

İdris-i Bidlisi Tumanbay'ın aslında sultanlık makamını istemediğini fakat tehdit ve baskı yoluyla onu bu duruma zorladıklarını söylemektedir. Bunun yanı sıra Arapları küfür ve nifak ehli olarak nitelemekte hatta bu yolda en üst dereceye sahip olduklarını anlatmaktadır. Ayrıca Arapların Mısır'da Gazze ve Remle çölünde ve Katya yolunda su bulunmamasına güvendiğini belirterek daha önce dünya fatihlerinin bile burayı fethetmeyi düşünmediklerini vurgulamaktadır. Bu konu hakkında Timur'u örnek gösteren İdris-i Bidlisi Timur'un Mısır'ı fethetmede nasıl aciz kaldığını söyleyerek aslında bir nevi de kendisini sahib-kıran olarak nitelendiren Timur karşısında Selim'i yüceltmıştır.⁵⁰⁹ Daha sonrasında Arapların Mısır'da hakimiyet kurmaya çalıştığını söyleyen İdris-i Bidlisi onların Gazze, Kudüs ve Nablus taraflarına dahi yöneldiklerini bu yüzden de Selim'in Mısır'ın fethi ve Çerkeslerin helak edilmesi hakkında devlet erkanıyla bir araya geldiğini belirtmektedir.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 229-230.

⁵⁰⁸ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 230-232.

⁵⁰⁹ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 385.

⁵¹⁰ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 386.

Ada'i-yi Şirazi Tumanbay'dan iyi bir şekilde bahsetmekte, Mısır ülkesinin onun sayesinde gençleştiğini söylemekte ve emrinde 30 bin kişilik bir ordu olduğunu belirtmektedir. Selim'in buna karşılık ne yapılması gerektiğine dair devlet adamlarına danıştığını ve sonunda Mısır tarafına bir elçi gönderilmesine karar verildiğini anlatan yazar elçiyle gönderilen mektup hakkında bazı bilgiler vermektedir. Buna göre Selim Çerkeslerin hiçbir zaman kendisi için hedef olmadığını fakat Gavri'nin savaşı başlatmasından dolayı işlerin bu noktaya geldiğini söylemekte ve Tumanbay'ın kendi adına hutbe okutmasını istemektedir. Bununla birlikte Tumanbay'ı da tehdit ederek eğer baş kaldırırsan ortada ne Çerkes ne Mısır bırakırım demektedir. Fakat Tumanbay'ın devletin ileri gelenleriyle istişare yaparak Mısır'ın geçilemeyeceğini kanısına varılmış ve elçi öldürtülmüştür. Sonrasında ise Tumanbay'ın Canberdi Gazali'ye asker vererek Gazze'ye gönderdiğini fakat onunda başarılı olmadığını anlatmaktadır.⁵¹¹

Kemalpaşazade Hayır Bey'in yol güvenliğini sağlamak üzere yola çıktığını ve Remle'de Tumanbay'ın savaşmak için beklediğini ve Osmanlı ordusuna karşı tuzaklar kurduğunu anlatmaktadır. Fakat önceden alınan haberler sayesinde Selim'in Sinan Paşa'yı göndererek bu durumun üstesinden gelindiğini söyleyen Kemalpaşazade Tumanbay ve askerlerinin yenilgiye uğratıldığını anlatmaktadır.⁵¹² Celalzade de Tumanbay'ın Çerkesler tarafından bey kabul edildiğini dile getirmekte ve Selim'in bunun üzerine itaat etmeleri için Tumanbay'a mektup gönderdiğini, eğer itaat etmeyip asilik ederlerse zulümlerinin kendi boyunlarına olduklarını bildirdiklerini söylemektedir. Sonrasında ise Canberdi Gazali'nin harekete geçtiği yönünde haberlerin gelmesiyle ona da itaat etmesi için bir emir

⁵¹¹ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 156-172.

⁵¹² Kökoğlu, "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi", 184-189.

gönderildiğini belirten Celalzade, Sinan Paşa ve Canberdi Gazali arasındaki savaşla devam etmiş ve Osmanlıların galibiyetinden bahsetmiştir.⁵¹³

Solakzade, Çerkes kumandanları ve beylerinin bir araya gelerek Tumanbay'ı bey ilan ettiklerini ve ona Melikü'l-eşref lakabı verdiklerine değinmektedir. Çerkeslerin fesat düşünceler içerisinde olduklarını vurgulayan Solakzade bu düşüncelerle Mısır'a gelinmesinin imkansız olduklarını ortaya koyduklarını söylemektedir. İdris-i Bidlisi'nin Timur ile Selim'i karşılaştırmasını daha da farklı bir boyuta taşıyan Solakzade İskender'in, Cengizhan'ın, Timur'un bile Mısır'a gelemediklerini anlatarak Selim'i tüm bu büyük hükümdarların karşısında farklı bir yere koymaktadır.⁵¹⁴ Sonrasında Selim'in Şam ve Halep'in fethini haber almasıyla Mısır üzerine gidilmesine yönelik devlet erkanını bir araya topladığını dile getiren Solakzade burada Hayre Bey'in sözlerine yer vermektedir. Hayre Bey'e göre Mısır'ın fethi oldukça gerekli olmakla birlikte, Mısır alınmazsa bu durumun Osmanlı saltanatının namus ve arına layık olmadığını söylemesi dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra Solakzade Selim'in Yunus Paşa'ya danıştığını fakat onun Mısır'ın coğrafi koşullarından dolayı bu fikre sıcak bakmadığını, Selim'in ise onun fikrini kabul etmeyerek Mısır'ın fethedilmesinde ısrarcı olduğunu anlatmaktadır.⁵¹⁵ Tumanbay'a elçi gönderilerek itaat etmesinin ve Selim adına hutbe okutulup, sikke bastırılmasının istenildiğini belirten Solakzade mektupta Gavri'nin durumundan bahsedilerek Selim'in Tumanbay'ı tehdit ettiğini de dile getirmektedir. Selim'in gönderdiği elçinin Emir Allan isimli Mısır'ın ileri gelenlerinden biri tarafından katledildiğini anlatan yazar Tumanbay'ın bu uygunsuz hareket karşısında sinirlendiğini ve Selim'in Mısır'ı fethedeceğini söylediğini belirtmektedir. Canberdi Gazali'nin de Çerkes beylerinin harp etme kararı sonrasında Gazze tarafına gönderildiğinin altını çizen Solakzade diğer Osmanlı yazarlarının aksine Tumanbay'ı farklı

⁵¹³ Celalzade Mustafa, *Selimname*, 648-654.

⁵¹⁴ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 453.

⁵¹⁵ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 453-454.

bir bakış açısıyla ele almış ve savaşı istemeyen bir hükümdar olarak zikretmiştir.⁵¹⁶ Ayrıca Solakzade'nin anlatımına bakılacak olursa Selim'in baştan beri Mısır'ı fethetme arzusunun var olduğunu görmek mümkündür. Bunun yanı sıra Mısır seferinin Osmanlı devlet ricali arasında anlaşmazlığa sebep olduğu Solakzade'nin anlatımından anlaşılmaktadır.⁵¹⁷

3.8. Ridaniye Savaşı

Ridaniye savaşıyla devam eden Lütfi Paşa Tumanbay'ın Canberdi'nin yenilmesi karşısında Ridaniye'de hendekler kazıp Sultan Selim'in gelmesini beklediklerini fakat Selim'in bunu öğrenip başka bir yoldan Mısır'a yöneldiğini söylemektedir. Ümitleri boşa çıkan Tumanbay'ın tüm gücüyle savaşmaya karar verdiğini fakat iki ordu karşılaşınca yenileceğini anlayıp kaçtığını belirten paşa, Canberdi'nin de Sultan Selim'e tabi olduğunu anlatmaktadır. Böylelikle Mısır'a hâkim olan padişah halka eman vermiş, halktan kimsenin zarar görmemesini emretmiş, Mısır'a bir subaşı tayin ederek halkın aynı şekilde yaşamlarını devam etmesini sağlamıştır.⁵¹⁸ Lütfi Paşa, Tumanbay'ın savaştan kaçtıktan sonra yanındaki askerlerine “Bu şartlarda nereye gidebiliriz, böyle olmaktansa ölüm bizim için daha iyidir, böyle baykuş gibi dolaşmaktansa gece düşmanımıza saldıralım ya kazanır ya da kaybederiz.” dediğini söylemektedir. Bunun üzerine Osmanlı üzerine yürüdüklerini fakat içlerinden bazı askerlerin durumu Selim'e bildirdiğini, padişahın da askerlerine hazır olmalarını emrettiğini anlatmaktadır. Fakat Lütfi Paşa'ya göre Mısır askeri Selim'in askerleri üzerine gelmeyip Mısır'a gitmiş ve oradaki askerleri öldürmüşlerdir. Bunu duyan Osmanlı askerleri Mısır'a gitmiş üç gün boyunca savaşmışlar fakat başarılı olamamışlardır. Selim'in sonunda kendisinin geldiğini ve Çerkesleri yerinden uzaklaştırdığını belirten paşa, Tumanbay'ın da iki üç yüz bin askeriyle birlikte Mısır'dan Said ili tarafına kaçtığını zikretmektedir. Geri

⁵¹⁶ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 454-456.

⁵¹⁷ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 183-185.

⁵¹⁸ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 232-235.

kalan dört bin sekiz yüz askeri Sultan Selim'e arz edilmiş, o da bunların kılıçtan geçirilmesini emretmiştir.⁵¹⁹

Lütfi Paşa'nın Şah İsmail ve Gavri'nin aksine Tumanbay'dan çok daha iyi bir şekilde bahsettiği söylenebilir. Onu tüm gücüyle savaştan bir komutan olarak nitelendiren Lütfi Paşa bu konuda ölümü bile göze aldığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra diğer Osmanlı tarihçilerinin aksine Lütfi Paşa'nın eserinde Mısır seferi için büyük bir zorluk olarak görülen Katye isimli çölün geçilmesinden bahsedilmemektedir. Halbuki bu çölün geçilmesi Lütfi Paşa'nın Selim'in Allah'ın ona yardım ettiği tezini ortaya koyarak Mısır seferini meşrulaştırması açısından önemli olmalıdır. Daha önce bahsedildiği gibi diğer Osmanlı tarihçileri Mısır'ın daha önce Timur, Cengizhan ve İskender tarafından bile ele geçirilemediğini söyleyerek Selim'i övmüşler ve Selim'in tam çöle girdiği sırada uzun zamandır yağmur yağmayan bu yere yağmurun yağdığını dile getirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Mısır'ın fethinin Allah'ın yardımıyla olduğu tezinin Osmanlı tarihçileri tarafından ortaya koyduğu düşünülebilir.

İdris-i Bidlisi Remle çöllerine sağanak yağmur yağmasını Osmanlı ordusunun zaferi için bir delil olarak görmekte ve bu yağmuru ilahi yardım olarak zikretmektedir.⁵²⁰ Ada'i-yi Şirazi de benzer bir şekilde bu çölün geçilmesinin Allah'ın takdiriyle olduğunu vurgulamakta ve Selim'e Hızır ile benzetme yaparak onun Hızır gibi ayağını bastığı her yerde toprağın çiçek ve yeşilliklerle büründüğünü söylemektedir.⁵²¹ Şükri Bitlisi ise bu çöle Selim'in ayak basmasıyla daha önce görülmedik bir çoklukla yağmur yağdığını anlatmaktadır.⁵²² Matrakçı Nasuh Katya çölünde normalde sudan eser olmadığını, su yerine kumun aktığını vurgulamakta fakat buraya gelindiğinde yağmur başladığını söylemekte ve

⁵¹⁹ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 235-237.

⁵²⁰ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 397.

⁵²¹ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 178-179.

⁵²² Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, 319-320.

Allah'ın gaza için çalışanları susuz bırakmadığını ele almaktadır.⁵²³ Hoca Sadeddin Gazze ile Salahiye arasındaki çöle Katye kumluğu denildiğini ve develerin burada hörgüçlerine kadar kuma battıkları korkulu bir yer olduğunu belirtmektedir. Bu zor yolu geçmenin imkansız olduğunu vurgulayan yazar bunun için daha uygun yollardan gidilerek o bölgeyi aşmak gerektiğini söylemektedir. Bunun için Selim ve askerleri Gazze'de kalmış ve Kurban Bayramı namazı burada kılınmıştır. Daha sonrasında ilahi destek ve yardımla bu zorlu yolun geçildiğini söyleyen Hoca Sadeddin uzun zamandır yağmur damlası düşmeyen bu yere yağmur yağdığını anlatmaktadır. Bunu anlatırken ayetlerden yararlanan yazar Selim'in "Hangi işe niyet eylersen Allah'a güven." ayetini rehber edindiğini dile getirmektedir.⁵²⁴

1517 yılında Selim'in Mısır'da kalıp hacılara Hac emiri tayin edip Kabe'ye örtü gönderdiğiyle devam eden Lütü Paşa, daha sonrasında Selim'in Tumanbay'a elçi gönderdiğini ve kendisine tabi olması şartıyla memleketini geri vereceğini söylediğini anlatmaktadır. Habere itibar etmeyen Tumanbay'ın gelen elçiyi öldürdüğünü, Selim'in de bunun üzerine askerini Mısır'dan çıkararak Tumanbay üzerine yürüdüğünü belirten paşa Tumanbay'ın İskenderiye tarafına yönelerek bir Arap şeyhine sığındığını söylemektedir. Arap şeyhi Sultan Selim'e haber göndererek Tumanbay'ın konuğu olduğunu ve emrinin ne olduğunu sormuş, padişah da askerlerini göndererek Tumanbay'ı yakalatmış ve idam ettirmiştir.⁵²⁵

Tumanbay'ın idam ettirilmesi birçok Osmanlı tarihçisi tarafından yazılmış ve her biri Lütü Paşa gibi Selim'in iyi niyetine atıf yaparak Tumanbay'a elçi gönderdiğini fakat onun asi davranması sonucunda Selim'in öldürmekten başka çaresi kalmadığı şeklinde ele almışlardır. Haydar Çelebi, Çerkez Murad isimli birisiyle birlikte Tumanbay'a elçi

⁵²³ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 325.

⁵²⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 308-309.

⁵²⁵ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 237-238.

gönderildiğini ve hatır alıcı cümlelerle ona nasihat edildiğini söylemektedir. Fakat Tumanbay elçiyi öldürmüş ve Arap memleketlerini Çerkeslere vermeye devam etmiştir.⁵²⁶ İdris-i Bidlisi Kahire sokaklarında üç gün süren sokak çatışmalarından sonra Tumanbay'ın yedi kişiyle birlikte kadın kılığında Said vilayetine doğru kaçtığını söylemekte ve sonrasında bazı devlet adamları aracılığıyla Selim'den af dileyerek eman talebinde bulunduğunu anlatmaktadır. Selim'in Tumanbay'ın bu isteğini geri çevirmediğini ve ona merhametle yaklaştığını belirten İdris-i Bidlisi eman kağıdının gönderildiğini söylemektedir. Selim'in bu iyi niyetine karşılık Tumanbay ve adamlarının hileli davrandığını söyleyen yazar Said tarafına gelip oradan Şam ve Kudüs'e geçerek tekrar düşmanca davranma planları yaptıklarını belirtmektedir. İdris-i Bidlisi bunun yanı sıra eğer onların savaşma yapmaya gücü yetmezse Kızılbaş mülhitlerin yanına kaçmayı bile düşündüklerinin altını çizmektedir.⁵²⁷

Ada'i-yi Şirazi de Tumanbay'ın Selim'den af dilediğini söylemekle birlikte Tumanbay'ın nasıl bir af dilediği üzerinde durmaktadır. Ona göre Tumanbay mektubunda kendisini Selim'in kölesi olarak zikretmiş ve kendisinin günahkar olduğunu eğer Mısır hükümdarlığı kendisine bağışlanırsa sapkınlıktan kurtulacağını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Tumanbay'ın Selim'e ettiği duaya da yer veren Ada'i-yi Şirazi onun Selim'e "Dünya her zaman için sana tapsın, felek yardımcın, devlet ise kulun olsun." dediğini söylemektedir. Ada'i-yi Şirazi'ye göre Selim bu mektubu görünce Tumanbay'ı öldürmekten vazgeçmiş ve Acem fethine hazırlanmaya başlamıştır. Bu sırada Selim günahının bağışlandığını söyleyen cevabını Tumanbay'a dört kadı ile birlikte göndermiş fakat Tumanbay gururundan dolayı dört kadıdan birini öldürtmüştür.⁵²⁸ Mahremi Tumanbay'a Mısır sultanlığını teklif edenin Selim'in kendisi olduğu görüşündedir. Selim onu affederek elçi göndermiş fakat o elçiyi

⁵²⁶ Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, 194.

⁵²⁷ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 405-411.

⁵²⁸ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 197-200.

öldürmüştür.⁵²⁹ Matrakçı Nasuh da Tumanbay'ın Selim'den eman-name istediğini anlatmakta Selim'in böylelikle onun günahını affettiğini fakat Tumanbay'ın Çerkeslere uyararak eman-nameyi getirenleri öldürdüğünü ve tekrar mücadele etmeye karar verdiğini ele almaktadır. Matrakçı Nasuh bunları anlatırken Tumanbay'ı Çerkeslerin sözüne uymasından dolayı ahmak olarak nitelendirmektedir.⁵³⁰ Celalzade Tumanbay'ın öncelikle itaat ettiğini fakat onun itaati üzerine gönderilen elçiyi öldürdüğünü bunun üzerine de Selim'in Tumanbay'ın üzerine hareket ettiğini belirtmektedir.⁵³¹ Matrakçı Nasuh'a benzer bir anlatım Hoca Sadeddin ve Solakzade de görülmekte olup Tumanbay'ın isteğine karşılık Selim'in Anadolu kethüdası Mustafa Çelebi ile birlikte eman-name gönderdiğini ve dört ayrı mezhepten olan kadılarında ona eşlik ettiğini dile getirmektedirler. Onlara göre Tumanbay'ın Selim'e bağlılık gösterme isteği sadece bir hileden ibaret olup amacının Kudüs ve Şam tarafına geçmek olduğunu söylemekte ve kendisine gelen tüm elçileri öldürdüğünü de eklemektedirler.⁵³²

Osmanlı yazarlarının Selim'in Tumanbay'ı affettiği fakat onun asi davranmasından dolayı öldürülmesi gerektiği düşüncelerine rağmen Selim'in Tumanbay'ı ortadan kaldırma isteğinin baştan beri var olduğu söylenebilir. Çünkü Selim Mercidabık, Gazze ve Ridaniye'den sonra başka bir direnişle karşı karşıya gelmeyeceğini düşünmüş fakat yeni bir direniş baş göstermiş bu durum da Tumanbay'ın hayatta oluşuyla bağdaştırılmıştır.⁵³³ Bunun dışında ise Selim'in Tumanbay'a elçi gönderip Mısır sultanlığını bırakmayı kabul etmesi de çok gerçekçi görünmemektedir. Tansel bu kadar zorluklarla başa çıkılıp Mısır tamamen fethedildikten sonra Selim'in böyle bir teklif de bulunmasının gerekmediğini söylemekte,

⁵²⁹ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 72.

⁵³⁰ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 329.

⁵³¹ Celalzade Mustafa, *Selimname*, 664.

⁵³² Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 325-326, Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 465-466.

⁵³³ Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 282-283.

eğer böyle bir teklif yapıldıysa da bunun Tumanbay'ı ele geçirmek için yapıldığını düşünmektedir.⁵³⁴

Benzer bir anlayış Tumanbay'ın yakalanmasında da görülmüş ve Osmanlı tarihçileri Selim'in Tumanbay'a sultan gibi davrandığını, ona saygı duyduğunu vurgulamışlardır. İdris-i Bidlisi Selim'in Tumanbay'a merhametle yaklaştığını ve onu şahlar gibi ağırladığını söylemekte ve onun askerlerin görüşlerine uyduğunu düşünerek özür dilemesini beklediğini anlatmaktadır. Fakat üç gün boyunca Tumanbay'dan hiçbir ses seda çıkmamış böylelikle idam ettirilmesine karar verilmiştir.⁵³⁵ Benzer bir şekilde Mahremi de Selim'in Tumanbay'a saygılı davrandığının altını çizmekte ve üç gün boyunca onu misafir ederek Mısır sultanlığını ona vermeyi düşündüğünü belirtmektedir. Fakat yazara göre Selim Arapların Tumanbay'a başka unvanlar vermesinden duyduğu rahatsızlıktan dolayı asılmasını emretmiştir.⁵³⁶ Celalzade de Mahremi'nin söylediklerini tekrar etmekte fakat Selim'in Arapların yanı sıra Mısır halkından da çekindiği için Tumanbay'ı astırdığını dile getirmektedir.⁵³⁷ Hoca Sadeddin de Selim'in Tumanbay'ın özrünü beklediğine değinmekte ve ona yüksek rütbeli bir görev vermeyi düşündüğünü söylemektedir. Fakat Tumanbay'ın Mısır'ın elinden gittiğine son derece üzüldüğü ve davranışlarından salıverildiği takdirde tekrar fitne fesatlıkla uğraşacağını belli olduğunu belirtmektedir. Hoca Sadeddin böylelikle salıverilme fikrinin Selim'in aklından çıktığını, sonrasında Arapların ve Çerkeslerin Tumanbay'ın yakalandığına inanmadıklarının ortaya çıkmasıyla da idam ettirilip Babü'z-zuveyle'de üç gün boyunca sergilendiğini anlatmaktadır.⁵³⁸ Solakzade ise Tumanbay'ın yakalanıp idam edilmesini çok daha detaylı bir şekilde ele almakta, Selim ile Tumanbay'ın konuşmalarına yer vermektedir. Bu konuşmalar arasında Tumanbay'ın Selim'e kendilerinin savaşma

⁵³⁴ Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, 223-224.

⁵³⁵ Bidlisi, *Selim Şah-Name*, 413.

⁵³⁶ Aynur, "Mahremi ve Şehnamesi", 72.

⁵³⁷ Celalzade Mustafa, *Selimname*, 665.

⁵³⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih* 4, 328-329.

nedeninin tüm varlıklarını koruma amacıyla olmasına rağmen Selim'in neden saldırdığı ve kan döktüğünü sorguladığı kısım dikkat çekicidir. Selim'in bu soruya cevabı ise fetva aldığını ve bunu İslam dini için yaptığını söyleyerek Gavri'yi suçlaması olmuştur.⁵³⁹

Bunun yanı sıra Lütü Paşa gibi Selim'in Tumanbay'ı direkt olarak öldürdüğünü savunan Osmanlı tarihçileri de vardır. Ada'i-yi Şirazi Tumanbay'ın yakalandığında büyük bir utanç duyduğunu buna karşılık Selim'in büyük bir mutluluk duyduğu ve kendisini hür hissettiğini söylemektedir. Tumanbay'ın yakalanmasını Selim'in bir zafer olarak gördüğünü söyleyen yazar padişahın üç gün üç gece eğlence ve bağış kapısını araladığını anlatmaktadır.⁵⁴⁰ Keşfi ve Matrakçı Nasuh Tumanbay'ın isyanlarından dolayı Selim'in onu idam ettirdiğini belirtmektedirler.⁵⁴¹ Hammer Selim'in Tumanbay'ın yakalandığı haberini aldığı anda "Mısır ancak şimdi fethedildi." dediğini söylemesi aslında tüm olayları özetler niteliktedir.⁵⁴² Selim'in her ihtimal dahilinde Tumanbay'ı öldüreceği kesin olmakla birlikte Osmanlı tarihçilerinin Mısır fethini meşrulaştırma ve Selim'in suçsuz yere kimseyi öldürmeyeceğini kanıtlama açısından bunları anlattıkları düşünülebilir. Lütü Paşa'nın eserinde de Selim'in adil ve merhametli olduğuna çok sık vurgu yapılmış, Tumanbay'ın idamından hemen sonra Selim'in Ümmü'l Kıyas isimli yerde kendisine bir köşk inşa ettirdiği ve halka adaletli davrandığı söylenmiştir. Sonrasında Lütü Paşa Hayr Bey'i Mısır'a naib tayin ederek Selim'in Rum'a gitmeye karar verdiğini belirtmekte ve Mısır eşrafından ve ayanından kişileri toplayıp onlara "Şer'i kanun üzerine olun, kimseyi eliniz ve dilinizle rencide etmeyin. Şeriat sizin için doğru yoldur. Fesatlık edenlerle yoldaş olmayın." diye nasihat ettiğini dile getirmektedir.⁵⁴³ Osmanlı kroniklerindeki bu Selim imgesine karşılık İbn

⁵³⁹ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, 466-468.

⁵⁴⁰ Ada'i-yi Şirazi, *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*, 202-203.

⁵⁴¹ Severcan, "Keşfi'nin Selim-namesi", 135, Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman*, 329-330.

⁵⁴² Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 985.

⁵⁴³ Atik, *Lütü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 238-240.

İyas Mısır'ın fethinden sonra Mısır halkının Buhtunnasır'dan beri böyle eziyetle karşılaşmadığını söylemektedir.⁵⁴⁴

3.9. Selim'in Son Yılları ve Ölümü

Lütfi Paşa Mısır fethinden sonra olan olayları kısa bir şekilde ele almakta ve Selim'in ölümüyle birlikte Süleyman dönemiyle eserine devam etmektedir. Lütfi Paşa'ya göre Selim dokuz ay boyunca Mısır'da kaldıktan sonra kış ayını Şam'da geçirmiştir. 1518 yılında Rum tarafına geçmiş ve menzil menzil dolaşarak memleketi teftiş etmiş ve İstanbul'a varmıştır. İstanbul'da eğlenmeyip Edirne tarafına yönelmiş, oğlu Süleyman'ı çağırarak onu Manisa'ya göndermiştir. 1519 yılında Karasu Yenicesi ovasında avlanırken, kafir gemileri gelerek orayı talan etmek istemiş, bunun üzerine padişah iki kayık asker gönderse de düşman daha fazla Osmanlı askeri olduğunu düşünerek karaya çıkmış ve yenilgiye uğramışlardır. Aynı yıl Zülkadir vilayetinde Şah Veli isimli bir müfsit isyan etmiş ve birçok fitne ve fesat ortaya çıkarmıştır. Sultan Selim Ferhad Paşa'yı üzerine göndermiş, Zülkadiroğlu valisi Ali Bey, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa ve Sivas Beylerbeyi Şad Paşa ittifak olarak isyan eden Şah Veli'nin üzerine varıp başını Sultan Selim'e göndermişlerdir. İstanbul'da yazı geçiren padişah Mermer köşkünü yaptırmış, güz gelince de İstanbul'dan Dimetoka'ya doğru yönelmiş fakat yolda arkasında bir çiban çıkmış, doktorlarında yanlış ilaç vermesiyle hastalığı artmış, Çorlu yakınında Sırt köyü isimli yerde 47 gün boyunca kalmış fakat hastalığı artarak devam etmiş ve 14 Eylül 1519 yılında vefat etmiştir. Hemen oğlu Süleyman'a haber verilmiş ve o da Manisa'dan İstanbul'a gelerek hiçbir kavga olmadan tahta geçmiştir. Sultan Selim bu dünyanın zahmetini çekmiş, çöplükleri bağ ve bostana

⁵⁴⁴ İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, 147.

çevirmiştir. Sultan Süleyman ise zahmetsiz ve meşakkatsiz bu bağ ve bostanın yemişlerini tasarruf ederek yemiştir.⁵⁴⁵

Lütfi Paşa Selim'i Rum, Acem ve Arap memleketlerine hâkim olan biri olarak ele almış ve buraları fethederken de onun siyaset alanında olduğu gibi ilmi, dini alanda da başarılı olduğunu dile getirmiştir. Her bir savaştan sonra padişahın peygamberlerin türbelerini ziyaret etmesi, Kabe'nin örtüsünü yenilemesi gibi dini motiflere yer vermiştir. Bunun yanı sıra paşa Selim'i adil bir yönetici olarak ele almış fethettiği yerlerin halkına iyi davranıldığını, kimsenin zarar görmediğinin altını çizmiştir. Ayrıca fitne ve fesadı ortadan kaldıran İslam'a hizmet eden bir padişah olarak gösterilmiş olup halkı bile bu yönde uyardığı her zaman şeriata bağlı kalınmasını öğütlediği ele alınmıştır. Padişahın vefat etmeden önce de Şah Veli gibi fitne çıkaran bir isyancının da ortadan kaldırılması bu açıdan önem arz etmektedir. Bunların hepsi bir arada ele alındığında Lütfi Paşa'nın Selim'i bir dünya hükümdarı olarak fitnelere son vererek İslam'a büyük hizmet eden hem ilmi hem siyasi başarılarla sahip bir müceddid olarak gördüğünü kanıtlar niteliktedir.

⁵⁴⁵ Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*, 240-243.

SONUÇ

Bu tezdeki asıl amacım Lütfi Paşa'nın *Tevarih-i Al-i Osman*'ındaki müceddidlik algısını ele almak ve müceddidlik ile bağlantılı olarak paşanın nasıl bir Selim imgesi ortaya koyduğunu anlamaya çalışmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Lütfi Paşa'nın yaşamış olduğu ve eserini de ele aldığı dönem olan Süleyman döneminde ön plana çıkan evrensel hükümdarlık rekabeti ve buna bağlı olarak da ortaya atılan unvanlar incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Selim'in de Süleyman gibi onun evrensel hükümdarlık imajını tamamlayacak lakaplarla anıldığı ve Süleyman'a atfedilen binyıl, mehdi ve apokaliptik iddialarının Selim için de geçerli olduğu ve bu iddiaların Selim için daha çok Süleyman döneminde ortaya konulduğu görülmektedir.⁵⁴⁶ Süleyman döneminde *Tevarih-i Al-i Osman* ve *Asafname* isimli eserlerini ele alan Lütfi Paşa'nın da Selim'i bu iddiaların bir parçası olan müceddid ve sahib-kıran olarak görmesi de bu bağlamda açıklanabilir.

Lütfi Paşa'nın Selim'in müceddidliğini kanıtlamak için ondan başka sekiz kişiyi belirlediği özellikle de Osmanlı dönemi hükümdarlarını belirlerken yüzyıl kaydına uymaya özen gösterdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra paşanın her ne kadar Selim'in müceddid olduğunu dile getirmek için müceddidlik fikrini ön plana çıkardığı söylenebilirse de diğer sekiz hükümdar içinde belirli şartlar belirlediği ve her birini neden seçmiş olabileceği tartışılmaya çalışılmıştır. Lütfi Paşa'nın müceddidliğin tanımını içinde kullanılan bidatları ortadan kaldırma şartından başka seçtiği kişileri daha çok Sünniliğin savunucuları olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Lütfi Paşa Selim'in sünnileştirme politikasını da ön plana çıkarmakta ve bunu müceddidliğin tanımını içerisinde kullanmaktadır. Sünni ulemadan Selim'e gönderilen mektuplara eserinde yer vererek aslında Selim'in Şah İsmail'i yenerek Şiiliğin yayılmasını önlediğini ve onun Sünniliğin gerçek savunucusu olduğunu

⁵⁴⁶ Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, 309.

belirtmek istemektedir. Selim'den mektuplarda mehdi-yi ahir-i zaman, ilahi güç anlamını taşıyan kudret-i ilahi olarak bahsedilmekte ve onu Dünya Fatihî İskender olarak anmaktadırlar.⁵⁴⁷ Lütî Paşa'nın Çaldıran zaferinden sonra yazıldığı ve Selim'e gönderildiğini söylediği bu mektupların başka bir kaynakta bulunmaması bunların paşa tarafından üretildiğinin göstergesi olup Selim'i müceddid, mehdi, Tanrı tarafından seçilen bir hükümdar olarak görmüş olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bu açıdan da Lütî Paşa'nın Selim'i müceddid kabul etmesinde Çaldıran Savaşı'nın büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra Lütî Paşa'nın Selim imgesini ortaya koyarken daha çok onun yapmış olduğu fetihlere odaklandığı ve dini yönüne çok fazla vurgu yaptığı, adil bir hükümdar olduğu üzerinde durarak onun ideal bir dönem olduğunu ortaya koymaktadır. Paşanın eserinde Selim dönemini bitirip Süleyman dönemine geçerken de Selim'in dünyayı çöplükten bağ bahçeye çevirdiği, Süleyman'ın da tüm pisliklerden, kötülüklerden temizlenmiş bu dünyaya kolayca kurulduğunu söylemesi de bu anlamda yorumlanabilir. Selim'in bir dünya imparatoru kurmaya çalıştığı, bunun için de çabalayıp tüm engelleri ortadan kaldırdığı Süleyman'ın da kurulmuş bir dünya imparatorluğuna hükümdar olarak yerleştiği şeklinde anlaşılabilir.

⁵⁴⁷ Fleischer, "Mehdi ve Bin Yıl", 152.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Ada'i-yi Şirazi. *Ada'i-yi Şirazi ve Selim-namesi*. Haz., Abdüsselam Bilgen. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.

Ahmedi. "Dastan ve Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman" *Osmanlı Tarihleri I*. Haz., Nihal Atsız. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949.

Anonim. *Osmanlı Kroniği: Osmanlı Tarihi (1299-1512)*. Haz., Necdet Öztürk. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.

Atık, Kayhan. *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Atsız, Nihal. *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedi, Şükrullah*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.

Aşık Paşazade. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Haz., Kemal Yavuz, Yekta Saraç. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2018.

Aynur, Hatice. "Mahremi ve Şehnamesi I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Azamat, Nihat. *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1992.

Bir Şii/Katolik Oruç Bey Bayat/İranlı Don Juan, *İlişkiler*. Çev., Tufan Gündüz. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014.

Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri cilt 3*. Haz., İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınevi, 1975.

Celalzade Mustafa. *Selimname*. Haz., Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.

Çoban, Ahmet. “Hadikatü’l- Vüzera Adlı Eserin Tenkitli Transkripsiyonu”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Doğan, Mehmet. “Çerkesler Katibi Yusuf’un Selim-namesinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Dukas. *Bizans Tarihi*. Çev., V.L. Mirmiroğlu. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1956.

Enveri. *Düstürname-i Enveri: Osmanlı Tarihi (1299-1465)*. Haz., Necdet Öztürk. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2012.

Giovan Maria Angeolello. *Fatih’in İç Oğlanı Anlatıyor: Fatih Sultan Mehmet*. Çev., Pınar Gökpar. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2011.

Hadidi. *Tevarih-i Al-i Osman (1299- 1523)*. Haz., Necdet Öztürk. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

Hammer, Joseph Von. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi cilt I*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

Haydar Çelebi. *Haydar Çelebi Ruznamesi*. Haz., Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1976.

Hoca Sadeddin. *Tacü't Tevarih cilt I.* Çev., İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.

İbn İyas. *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi.* Çev., Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.

İdris-i Bidlisi. *Selim Şah-Name. Haz., Hicabi Kırlangıç.* Ankara: Hece Yayınları, 2016.

Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa. *Osmanlı Sultanları Tarihi. Osmanlı Tarihleri I.* İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949.

Katib Çelebi. *Düstüru'l-Amel li Islahi'l-Halel.* Haz., Zuhuri Danışman. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2016.

Kaytaz, Fatma. "Behiştî Tarihi (791-907 / 1389-1502)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011.

Kılıç, Şahin. *Bizans Kısa Kronikleri: Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları.* İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.

Koçi Bey. *Koçi Bey Risalesi.* Haz., Ensar Köse. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Kökoğlu, Ali. "Kemalpaşa-zade'nin Selimnamesi". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Kütükoğlu, Mübahat. *Lütfi Paşa Asafnamesi.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

Matrakçı Nasuh. *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)*. Haz., Göker İnan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.

Mehmed Neşri. *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*. Haz., Faik Reşit Unat ve Mehmed A. Köymen. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmani 3*. Haz., Nuri Akbayer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Oruç b. Adil. *Oruç Beğ Tarihi*. Haz., H. Nihal Atsız. İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1973.

Peçevi İbrahim Efendi. *Peçevi Tarihi I*. Haz., Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Sai Mustafa Çelebi. *Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l Bünyan ve Tezkiretü'l Ebniye (Mimar Sinan'ın Hayatı)*. Haz., Hayati Develi. İstanbul: Koç Kültür Sanat, 2003.

Savaş, Hamdi. “İshak Çelebi ve Selim-namesi”. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

Sehi Beg. *Heşt bihişt*. Haz., Haluk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan ve Turgut Karabey. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.

Severcan, Şefaettin. “Keşfi'nin Selim-namesi”. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

Solakzade Mehmed Hemdemi. *Solakzade Tarihi*. Haz., H. Halit Atlı, Sad., Vahid Çabuk. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016.

Şükri-i Bitlisi. *Selim-name*. Haz., Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar ve Ahmet Gül. İstanbul: Isis Yayımcılık, 1995.

Theodoros Spandunis. *Osmanlı Sultanları*. Haz., Donald M. Nicol. Çev., Necdet Balta. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.

İkincil Kaynaklar

Afyoncu, Erhan. *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.

Akman, Mehmet. *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1997.

Aksoy, Hasan. “Bihişti Ahmed Sinan Çelebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 6, İstanbul, 1992, 144-145.

Alan, Hayrünnisa. “Sâhipkıran”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Ek-2, İstanbul*, 2016, 443-444.

Alderson, Anthony Dolphin. *Osmanlı Hanedanının Yapısı*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

Allouche, Adel. *Osmanlı- Safevi İlişkileri: Kökenleri ve Gelişimi*. Çev., Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınevi, 2001.

Altınay, Ahmed Refik. *Türk Mimarları*. İstanbul: Sander Yayınları, 1977.

Aslanapa, Oktay. *Mimar Sinan*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Avcı, Casim. “Mutasım-Billah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 31 İstanbul, 2006, 380-382.

- Avcı, İsmail. “Şair Gözüyle Osmanlı’nın Fetret Devri ve Müceddid-i Devlet Çelebi Mehmet”. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*. İstanbul (2016): 1015-1020.
- Başar, Fahameddin. “Ertuğrul Gazi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 11*, İstanbul, 1995, 314-315.
- Başar, Fahameddin “Musa Çelebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 31*, İstanbul, 2006, 216-217.
- Blake, Stephen P. *Erken Modern İslam’da Zaman*. Çev., Ercan Ertürk. İstanbul: Alfa Basım, 2014.
- Çıpa, H. Erdem. *Yavuz’un Kavgası: I. Selim’in Saltanat Mücadelesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Çıpa, H. Erdem. *Yavuz’u Yaratmak: Osmanlı Dünyasında Saltanat Veraseti Meşruiyet ve Tarihi Hafıza*. Çev., Zeynep Rona. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2018.
- Dalkıran, Sayın. “İran Safevi Devleti’nin Kuruluşuna Şii İnançların Etkisi ve Osmanlı’nın İran’a Bakışı”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*. (2002): 49-96.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi cilt 2*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- Değirmenci, Tülün. Gürkan, Emrah Safa and Gratien Chris. “I. Selim imgesi ve 17. yüzyılda Osmanlı Şehirlilerinin Tarih Algısı”. *Ottoman History Podcast*, No. 89 (January 19,2013) <http://www.ottomanhistoricalpodcast.com/2013/01/sultan-selim-image-art.html>.
- Değirmenci, Tülün. “Geçmişin Yeniden İnşası: Tarih-i Sultan Selim Han ve Tasvirleri” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 18* (2013): 63-82.

- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2012.
- Emecen, Feridun. “İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid”. *Osmanlı Araştırmaları XLIII* (2014): 67-92.
- Emecen, Feridun. “Mercidabık Muharebesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 29, İstanbul, 2004: 174-176.
- Emecen, Feridun. *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. Ed., Ali Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Emecen, Feridun M. *Yavuz Sultan Selim*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2010.
- Ertürk, Mustafa. “Tecdid Hadisinin Metin Tenkidi Açısından Değerlendirilmesi”. *İslami Araştırmalar c.10 s.1-2-3* (1997): 125-137.
- Fleischer, Cornell H. “Ancient Wisdom and New Sciences: Prophecies at the Ottoman Court in the Fifteenth and Early Sixteenth Centuries”. Ed., Bağcı ve Farhad, *Falnama* (2010): 232-243.
- Fleischer, Cornell H. “From Şeyhzade Korkud to Mustafa Ali: Cultural Origins of the Ottoman Nasihatname”. *Third Congress on the Social and Economic History of Turkey*. Ed., Heath Lowry ve Ralph S. Hattox. İstanbul: Isis Press, 1990: 67-77.
- Fleischer, Cornell H. “Mehdi ve Bin Yıl: Osmanlı Emperyal İdeolojisi’nin Gelişimi”. *Osmanlı 7 Düşünce*. Ed., Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara (1999): 149-161.
- Fleischer, Cornell H. *Tarihçi Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*. Çev., Ayla Ortaç. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

- Fleischer, Cornell H. “Seer to the Sultan: Haydar-ı Remmal and Sultan Süleyman” *Cultural Horizons: A Festschrift in Honor of Talat S. Halman*. Ed., Jayne L. Warner, Syracuse: Syracuse University Press, 2001: 290-299.
- Fleischer, Cornell H. “Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s İstanbul”. Ed., Kemal H. Karpat *International Journal of Turkish Studies* vol. 13, nos. 1&2 (2007): 51-62.
- Flemming, Barbara. “Public Opinion Under Sultan Süleyman” *Süleyman the Second and His Time*. Ed., Halil İnalcık and Cemal Kafadar. İstanbul: Isis Press, 1993: 49-57.
- Friedmann, Yohanan. “*Shaykh Ahmad Sirhindi an Outline Of His Thought and a Study of His Image in the Eyes of Posterity*”. PhD thesis, McGill University Institute of Islamic Studies, 1966.
- Genç, Vural. “Safevi Kroniklerinde Çaldıran Savaşı”. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* c. 5 s. 8. (2019): 41-50.
- Gökbilgin, Tayyip. “Lütfi Paşa”. *İslam Ansiklopedisi VII*, İstanbul, 1957, 96-101.
- Görgün, Tahsin. “Tecdid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 40, İstanbul, 2011, 234-239.
- Hathaway, Jane. *İki Hizbin Hikayesi: Osmanlı Mısırı ve Yemeni’nde Mit, Bellek ve Kimlik*. Çev., Cemil Boyraz. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Howard, Douglas A. “Osmanlı Nasihatname Türleri ve Mit”. Ed., Virginia H. Aksan, Daniel Goffman. *Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*. Çev., Onur Güneş Ayas. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011: 185-222.

Howard, Douglas A. “Osmanlı Tarih Yazıcılığı ve 16.- 17. Yüzyılların Gerileme Edebiyatı”.

Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak. Haz., Mustafa Armağan. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011: 222-247.

Imber, Colin. “The Ottoman Dynastic Myth”. *Turcica* 19 (1987): 7-27.

İnalcık, Halil. *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

İpşirli, Mehmet. “Lütfi Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 27, İstanbul, 2003, 234-236.

İpşirli, Mehmet. “Sarigörez Nureddin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 36, İstanbul, 2009, 151-152.

Kahraman, Seyit Ali. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Yavuz Sultan Selimşah*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018.

Kafadar, Cemal. *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*. Çev., Ceren Çıkın. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.

Kafadar, Cemal. “The Myth of Golden Age: Ottoman Historical Consciousness In the Post-Suleymanic Era”. *Süleyman the Second and His Time*. Ed., Halil İnalcık ve Cemal Kafadar. İstanbul: Isis Press, 1993: 37-48.

Kastritsis, Dimitris J. *Bayezid’in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*. Çev., Ayda Erel. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.

Kavak, Özgür. “Modernleşme Öncesi Dönemde Tecdid Meseleleri: Suyuti’nin Et-Tenbie’si Çerçevesinde Bir İnceleme”. *Marife yıl 9 sayı 3* (2009): 157-172.

- Kavak, Özgür. “Siyasi Tecdid ve Osmanoğulları”.*Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*. Ed., Fuat Aydın, Metin Aydın ve Muhammed Yetim. İstanbul: Mahya Yayınları, 2019: 369-408.
- Koushki, Matthew Melvin. “Early Modern Islamicate Empire: New Forms of Religiopolitical Legitimacy”. *The Wiley Blackwell History of Islam* (2018): 353-375.
- Köksal, Asım Cüneyd. *Kanunlar Işığında Yönetim ilkeleri: Asafname*. İstanbul, İlke Yayıncılık, 2018.
- Köksal, Asım Cüneyd. *Osmanlının Bilgeleri: Lütü Paşa*. İstanbul, İlke Yayıncılık, 2017.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri “Kadir-Billah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 24, İstanbul, 2001, 127-128.
- Markiewicz, Christopher. *The Crisis of Kingship in Late Medieval Islam: Persian Emigres and the Making of Ottoman Sovereignty*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Şeyh Muhyiddin-i Karamani”, *Prof Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991: 473- 484.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmi Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail Maşuki”. *Osmanlı Araştırmaları X*. İstanbul (1990): 49-58.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Dervişlerin Rolü”. *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu: Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: İmge Kitabevi, 2000: 67-80.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “15- 16. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi Dini İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi”. *İslami Araştırmalar c.4 s.3*. (1990): 190- 194.

Önal, Ahmet. “II. Bayezid’in Ölümü Meselesi”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 41. İstanbul (2019): 1-36.

Öz, Mehmet. *Kanun-ı Kadimin Peşinde: Osmanlı’da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.

Özaydın, Abdülkerim. “Muhammed Tapar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 30. İstanbul, 2005, 579-581.

Özgüdenli, Osman Gazi. *Büyük Selçuklu Devlet Tarihi (1040-1057) cilt 1*. İstanbul: İsam Yayınları, 2013.

Özgüdenli, Osman Gazi. *Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.

Özgüdenli, Osman Gazi. “Moğollar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 30, İstanbul, 2005, 225-229.

Öztürk, Necdet. “Hadidi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 15, İstanbul, 1997, 14-16.

Seyyid Ebul Ala Mevdudi. *İslam’da İhya Hareketleri*. Çev., A. Ali Genç. İstanbul, Pınar Yayınları, 1986.

Sümer, Faruk. *Anadolu’da Moğollar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1970.

Şahin, Kaya. *Empire and Power in the Reign of Süleyman: Narrating the Sixteenth Century Ottoman World*. New York: Cambridge University Press, 2013.

Tansel, Selahattin. *Sultan II. Bayezit’in Siyasi Hayatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2017.

Tansel, Selahattin. *Yavuz Sultan Selim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969.

- Tasseron, Ella Landau. “Periyodik Reform: Müceddid Hadisi Hakkında Bir İnceleme”. Çev., İ. Hakkı Ünal, *İslami Araştırmalar* c.6 s. 4 (1992): 261-278.
- Taşkan Demiroğlu, Elif. “Abbasi Halifesi Mu’tasım-Billah ve Dönemi”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Tekindağ, Şahabeddin M. C. “II. Bayezid’in Ölümü Meselesi”. *Tarih Dergisi* 24 (1970): 1-14.
- Tekindağ, Şehabettin. “Yeni Kaynaklar ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 22 (1968): 49-78.
- Tosun, Necdet. “İmam-ı Rabbani: Hayatı, Eserleri ve Tesirleri”. *Uluslararası İmam-ı Rabbani Sempozyumu*. Haz., K. Yusuf Ünal, İstanbul (2013): 1-13.
- Turan, Şerafettin. “Hoca Sadeddin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 18, İstanbul, 1998, 196-198.
- Uğur, Ahmet. “Selim-nameler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXII*, 367-379.
- Ulu, Arif. “Tecdid Hadisi Hakkında Feyzullah Efendi’nin Yazdığı Risale Üzerine Bir Değerlendirme”. *Erzurumlu Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu*. Ed., Ömer Kara, Erzurum (2015): 417-427.
- Uluçay, Çağatay. “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”(1) *Tarih Dergisi* 9. (1954): 53-90.
- Uluçay, Çağatay. “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”(2) *Tarih Dergisi* 10. (1954): 117-147.

Uluçay, Çağatay. “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”(3) *Tarih Dergisi* 11-12. (1955): 185-200.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Çandarlı Vezir Ailesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

Varlık, Mustafa Çetin. “Çaldıran Savaşı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 8 *İstanbul*, 1993, 193-195.

Voll, J. Obert. *İslam: Süreklilik ve Değişim*. Çev., Cemil Aydın, Cengiz Şişman, Mehmet Demirhan. İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1991.

Witteck, Paul. “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına”. Çev., Halil İnalcık, *Belleten* c.7 s.25, *TTK* (1943): 557-589.

Yaran, Rahmi. “Bîdat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 6, *İstanbul*, 1992, 129-131.

Yazıcı, Nesimi. *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Yazıcı, Tahsin. Kurnaz, Cemal. “Hamse”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 15, *İstanbul*, 1997, 499-500.

Yıldırım, Rıza. “An Ottoman Prince Wearing A Qızılbaş Taj: The Enigmatic Career of Sultan Murad and Qızılbaş Affairs In Ottoman Domestic Politics, 1510-1513”. *Turcica* 43. (2011): 91-119.

Yılmaz, Coşkun. “Osmanlı Siyaset Düşüncesi Kaynakları İle İlgili Yeni Bir Kavramsallaştırma: Islahatnameler”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* c.1 s.2. (2003): 299-338.

Yılmaz, Hakan. “Osman Gazi’nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi”. *Ab-ı Hayatı Aramak Gönül Tekin’e Armağan*. Mustafa Karagüllüoğlu. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018.

Yılmaz, Hakan. “Osman Gazi’nin 700/1300-1301’de Yenişehir’de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi”. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 4 Söğüt Özel Sayısı*. (2019): 81-120.

Yılmaz, Hüseyin. *Caliphate Redefined: The Mystical Turn in Ottoman Political Thought*. Princeton: Princeton University Press, 2018.